

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Marek Hofman

Vývoj brusíren a mačkáren skla na Jablonecku

Evolution of grinding and little glass maker factories of Jablonecko district

Na tomto místě bych rád poděkoval panu prof. PhDr. Milanu Hlavačkovi, CSc., za odborné vedení mé práce. Nesmím zapomenout poděkovat svým rodičům, příbuzným a známým, kteří mi byli při psaní této práce velkou oporou. Velké díky patří zaměstnancům Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, zvláště pak panu PhDr. Petru Novému, řediteli pro odbornou činnost - hlavnímu kurátorovi a vedoucímu oddělení skla a rovněž paní Mgr. Marii Strnadové, která je pracovnící v muzejní knihovně. Dále děkuji panu Mgr. Janu Kašparovi, řediteli Státního okresního archivu v Jablonci nad Nisou a zaměstnancům archivu za jejich pomoc a ochotu při mém bádání. Děkuji také panu Ing. Tomáši Krebsovi z občanského sdružení Boveraclub, který mi poskytnul materiály, týkající se nákladní tramvajové dopravy v Jablonci. Především pak děkuji technickému náměstkovi bývalého závodu n. p. Jabloneckých skláren Desná panu Ing. Jaroslavu Jiříkovi, panu Robertu Halamovi z firmy Glass Halama v Železném Brodě a také majiteli nejstarší sklárny v Harrachově, panu Petru Novosadovi. Děkuji historičce a kronikářce města Desné v Jizerských horách, paní Mgr. Daně Nývltové za její ochotu odpovídat na otázky, o které jsem se zajímal. Velké díky patří panu Liboši Štrynclovi, majiteli muzea mačkárný Korálek v Kokoníně, panu Jaroslavu Lipskému, majiteli mačkárný skla ve Smržovce, panu Jaroslavu Hlubůčkovi mladšímu a Filipu Šváchovi.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Jméno a příjmení

Abstrakt

Brusírny a mačkárny skla na Jablonecku patří k unikátním technickým stavbám, ve kterých se brousilo a mačkalo sklo. V současnosti se jedná o objekty, které slouží k rekreačním, někdy i k obytným účelům, avšak některé tyto stavby byly postupem času zbourány. Cílem předkládané práce je zdokumentovat zmíněné stavby, jejich uživatele s přiblížením života a práce brusičů a mačkářů skla. Brusírny skla se nacházely po celé naší republice, na Jablonecku mají ovšem svůj typický vzhled. Stavby měly v přízemí řadu malých oken vedle sebe, která zajišťovala dostatek světla při broušení. K nejzajímavějším patří brusírny skla poháněné vodním pohonem. Mačkárny skla se stavěly pouze na Jablonecku. Práce je nejprve zaměřena na historický vývoj sklářského a bižuterního průmyslu v jabloneckém regionu, a poté je věnována tématu diplomové práce.

Klíčová slova:

sklo, sklárny, brusírny skla, broušení, mačkárny skla, mačkání, bižuterie, severní Čechy

Abstract

In the region of Jablonec, Czech republic, two unique types of industrial buildings used to be built, in which local craftsmen grinded and pressed glass. Nowadays, some of those objects have been already torn down, however the rest of them is currently serving for recreational or even residential purposes. The aim of this thesis is to document the remaining buildings and their users, and also to describe the life and the work of the local craftsmen. The buildings used for glass grinding were built all across the Czech republic, however in the region of Jablonec their appearance was very specific. In the ground floor, a row of small windows was usually present, providing enough light for the working craftsmen. Some of those buildings were also water-powered. The buildings used for glass pressing were, compared to the buildings for glass grinding, built only in the region of Jablonec. The first part of this thesis is dedicated to the history of the glass-making industry and the production of the fashion jewellery in this region, the second part is then focused on the main theme.

Keywords:

glass, glass maker factories, cutting shop, glass grinding, pressing shop, squeezing glass, jewellery, north Bohemia

OBSAH

Úvod	8
1. Rozbor pramenů a literatury	11
2. Historie Jablonce nad Nisou, centra skla a bižuterie	13
3. Sklářství a bižuterie na Jablonecku	
3. 1 Sklářství od jeho počátků až do konce 80. let 20. století	16
3. 1. 1 Nejvýznamnější sklárny Jablonecka z období 16. až 18. století	24
3. 1. 1. 1 Sklárna ve Mšeně	24
3. 1. 1. 2 Sklárna v Huti	25
3. 1. 1. 3 Sklárna v Rejdicích	26
3. 1. 1. 4 Sklárna v Bedřichově	27
3. 1. 1. 5 Sklárna v Antonínově	27
3. 1. 1. 6 Sklárna na Nové Louce	28
3. 1. 1. 7 Sklárna na Kristiánově	30
3. 2 Vývoj bižuterie od svých počátků až do konce 80. let 20. století	32
3. 2. 1 Skleněná bižuterie	32
3. 2. 2 Kovová bižuterie	35
3. 2. 2. 1 Černá bižuterie	36
3. 3 Současné sklářské a bižuterní firmy na Jablonecku	36
4. Brusírny skla na Jablonecku	42
4. 1 Popis stavby brusíren skla	42
4. 2 Výskyt brusíren skla	42
4. 3 Technický popis brusíren skla na vodní pohon	45
4. 3. 1 Rezervoáry	46
4. 3. 2 Transmise	47
4. 3. 3 Usměrnění	47
4. 4 Brusiči a broušení skla	47
4. 4. 1 Sekání perliček na šlapacím brusu	48
4. 5 Sociální poměry a přírodní katastrofy, týkající se sklářů a brusičů skla	48
4. 5. 1 Lučanská pozdvižka z roku 1890	48
4. 5. 2 Protržená přehrada na Bílé Desné v roce 1916	53
4. 6 Kulturní památky – bývalé brusírny skla	54
4. 6. 1 Bývalá brusírna skla v Lučanech nad Nisou	54
4. 6. 2 Bývalá brusírna skla v Janově nad Nisou	54

5. Mačkárný skla na Jablonecku	55
5. 1 Zajímavosti	56
5. 1. 1 Z mačkárný kompoziční hut'	57
5. 1. 2 Z mačkárný skla obchod a později rodinný dům	57
5. 1. 3 Patrová mačkárna skla v Lučanech nad Nisou	57
5. 2 Kulturní památky	57
5. 2. 1 Mačkárna Korálek	57
5. 2. 2 Mačkárna skla v Lučanech nad Nisou	58
5. 3 Mačkárný skla jako součást brusíren skla	58
5. 3. 1 Mačkárna skla s brusírnou č. p. 326	58
5. 3. 2 Mačkárna skla s brusírnou č. p. 527	59
5. 3. 3 Mačkárna s brusírnou č. p. 1106 ve Smržovce	59
5. 3. 4 Brusírna a mačkárna č. p. 63 v Josefově Dole	60
5. 4 Popis stavby mačkáren skla	60
5. 5 Mačkání	61
5. 5. 1 Mačkání u lampy (stolu)	61
5. 5. 2 Mačkání u mačkářské pece	61
5. 5. 2. 1 Postup při ručním mačkání skleněných knoflíků	62
5. 5. 2. 2 Mačkané perle (korálky)	63
5. 5. 3 Mačkadla	63
5. 5. 3. 1 Rozdíl při mačkání na Kopalově a Maturově mačkadle	64
5. 5. 4 Mačkáři skla	64
5. 5. 5 Rumplovny	65
6. Budování cest a dopravy na Jablonecku	66
6. 1 Dopravní prostředky a sklářské nebo brusičské stezky a cesty	66
7. Obchod s jabloneckým sklem a bižuterií	70
7. 1 Jablonex – jablonecká exportní společnost	70
8. Výstavy skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou	73
9. Současná osobnost sklářského a bižuterního průmyslu na Jablonecku	78
9. 1 Jaroslav Hlubůček mladší	78
Závěr	80
Seznam pramenů a literatury	82
Seznam zkratk	87
Seznam příloh	88

Úvod

Jako téma diplomové práce jsem zvolil vývoj brusíren a mačkáren skla na Jablonecku. Téma jsem si zvolil zejména proto, že brusírny a mačkárny skla byly typickým sklářským a bižuterním oborem pro náš jablonecký region. V současné době se jedná o zanikající řemesla.

Sklářství se na Jablonecku začalo rozvíjet již v 16. století, kdy byla v roce 1548 postavena první sklářská huť ve Mšeně. Od 18. století se rozvíjí specifické odvětví sklářského průmyslu, a to výroba skleněné a kovové bižuterie. V průběhu zmíněného období se začínají objevovat brusírny skla a začátkem 19. století vznikají v tomto regionu mačkárny skla. V období 19. století patřil Jablonec mezi nejbohatší města Českého království, bylo to díky rozsáhlému průmyslovému rozvoji. To platí i dodnes, Jablonec nad Nisou je stále centrem výroby skla a bižuterie v České republice.

Diplomová práce je rozčleněna do devíti kapitol, ve kterých se nejprve zaměřuji na vývoj skla ve sklárnách, poté přibližuji zpracování skla v brusírnách a mačkárnách skla, na které navazuje doprava skleněných polotovarů a hotového zboží. Další část věnuji obchodu a výstavám, kde se prezentují výrobky ze skla a bižuterie, mezi které patří i broušené sklo a mačkané skleněné výrobky.

První kapitola je zaměřena na rozbor pramenů a literatury. Ve druhé kapitole se zabývám stručnou historií města Jablonce nad Nisou. Následující kapitola je věnovaná historii sklářského a bižuterního průmyslu ve sledovaném regionu. Je rozdělena na dvě časové etapy, a to od počátků až do konce 80. let 20. století a na současné období významných sklářských a bižuterních firem, působících na Jablonecku. Čtvrtá kapitola seznamuje s brusírnami skla, kde popisují nejprve jejich historický vývoj na Jablonecku, potom se zabývám jejich stavebním a technickým popisem, broušením skla a životem brusičů. Dále se zaměřuji na sociální poměry a přírodní katastrofy, týkající se sklářů a brusičů skla. Kapitola je doplněna o některé bývalé brusírny skla, z kterých se staly postupem času kulturní památky. Následuje kapitola, která přibližuje mačkárny skla, jejich historický vývoj ve sledovaném regionu a popisuje stavby mačkáren. Je doplněna zajímavostmi, technickým popisem mačkání skleněných výrobků a životem mačkářů. Šestá kapitola je věnovaná budování cest a dopravy na Jablonecku. V sedmé kapitole se zabývám obchodem s jabloneckým sklem a bižuterií. Předposlední část práce je zaměřena na výstavy skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. V závěrečné kapitole píš o významné žijící osobnosti, pracující celý život ve sklářském a bižuterním průmyslu, a to o panu Jaroslavu Hlubůčkovi mladšímu.

Opakovaně jsem navštěvoval Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, Muzeum místní historie a výstavní síň ve Smržovce a Muzeum místní historie v Josefově Dole, v nichž jsou vystaveny veškeré exponáty, zaměřené na sklářství a bižuterii z tohoto regionu.

Podle vodních knih jsem navštívil již nefungující brusírny skla a náhodně jsem mapoval funkční i nefunkční mačkárny skla. Stal jsem se také jedním z návštěvníků dvou mačkáren skla, a to mačkárny „Korálek“, která dnes slouží jako muzeum a funkční mačkárny knoflíků ve Smržovce pana Lipského. Tam jsem na vlastní oči viděl práci mačkářů skla.

Napsaná závěrečná práce spadá do oblasti hospodářských dějin. Jedná se o téma zaměřené na sklářský a bižuterní průmysl, který mohou zkoumat mimo amatérských badatelů i historici, technici se zaměřením na sklo, ale také například sociologové. Sociologové se zabývají především životem sklářů, ale i jejich životními překážkami, jakými jsou například přírodní katastrofy nebo sklářské stávky a krize, které v průběhu minulých let postihly sklářský a bižuterní průmysl.

Metodologický postup diplomové práce vychází především z metodologie hospodářských dějin. Zjišťovalo se, v jaké průmyslové oblasti Jablonecka se nejvíce lidé živilí sklářstvím, a to mačkáním a broušením skla. Vedle sklářství se také v této oblasti lidé zabývali zemědělstvím nebo textilnictvím. Některé textilní továrny vlastnil i sklářský rod Riedelů. Ve 20. letech minulého století se k těmto oborům obživy přidal strojírenský průmysl. K dalšímu zdroji, které jsem v tomto výzkumu použil, patří statistika. Byly využity rovněž další metody, které používají společenské a humanitní vědy. Nejčastěji to je analýza archivních pramenů.

Neméně důležitou využitou metodou, mi byla orální historie¹, kterou jsem využil zejména v závěrečné kapitole věnované panu Jaroslavu Hlubůčkovi mladšímu. Zde jsem použil metodické a technické postupy orální historie, jako je kvalitativní metoda výzkumu. Hlavní roli zde hraje lidská paměť vypravěče neboli narátora. Musím podotknout, že pan Hlubůček má ve svém pozhnaném věku výbornou paměť. Velmi dobře se mi s ním spolupracovalo, vysvětloval mi různé historické události, které mi přibližovaly život jeho otce, ale i jeho vlastní život.

Velmi významným zdrojem k napsání práce mi byly dějiny podniků (závodů neboli firem) a podnikatelů.² Tyto dějiny se začínají psát na našem území nejvíce v období první

---

¹ Příručkou pro orální historii je publikace: Vaněk, Miroslav a kolektiv: Orální historie: metodické a „technické“ postupy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.

² Příručkou pro historii podnikání jsou: Myška, Milan a kolektiv: Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století. (2. sv..) Olomouc: Ostravská

republiky. Historie podniků po roce 1945 byla předně zaměřena na dělnictvo a na vyzdvihování role KSČ. Některé výrobní závody od roku 1946 nesly přídomek „závod Klementa Gottwalda“. Po sametové revoluci v roce 1989 dochází k uvolnění určitých témat historie, a tak nově vznikají publikace o tomto tématu. Od roku 1998 vydalo nakladatelství „Městské knihy“ na téma podnikání 78 knih (stav v roce 2019). Knihy pod názvem „Historie a současnost podnikání“, jsou zaměřeny na jednotlivé průmyslové oblasti a jejich města. Historií podnikání se zabývají většinou regionální historici.

V současné době neexistuje regionální literatura, která by se zabývala brusírnami a mačkárnami skla na Jablonecku, pouze je jim věnována krátká kapitola v publikacích o jabloneckém sklářství a bižuterii.

Při bádání na téma vzniku jednotlivých jabloneckých sklářských provozoven a jejich majitelů jsem použil metodu nazývanou kolektivní biografie³. S biografií souvisí výzkum za pomoci zdroje informací, které mi byly poskytnuty majiteli, buď formou mých položených dotazů, nebo jsem mohl nahlédnout do jejich firemních (podnikových) archivů.

---

univerzita 2003 – 2008 a Bezděková, Hana: Výběrová biografie z dějin podniků, továren a závodů v českých zemích. (3 díly.) Praha, 1982 – 1984.

³ Příručka týkající se metody: Myška, Milan: K otázce metodiky „kolektivní biografie“ při studiu dějin podnikatelstva. In. Podnikatelstvo jako předmět historického výzkumu. Ostrava, 1994.

1. Rozbor pramenů a literatury

Předkládaná práce vychází především z regionální literatury, časopisů, novin, archivních pramenů a stavební dokumentace. Některá dokumentace brusíren a mačkáren skla na Jablonecku se bohužel nedochovala, protože byla zničena po druhé světové válce.

Při zpracování tohoto tématu jsem použil odbornou literaturu, a to od významných regionálních historiků, např. od Karla Richarda Fischera, který psal převážně o jabloneckém regionu. Čerpal jsem především z jeho práce, která nese název „Von der Glasindustrie im Isergebirge“.

Dalším regionálním historikem byl Josef Meissner, který psal mimo jiné i o brusírnách skla, toto jeho dílo se jmenuje „Die Glasschleiferei im Isergebirge“.

Manželé Scheybalovi vydali v roce 1998 svoji knihu s názvem Krajem skla a bižuterie. Jana Scheybalová byla historička a etnografka a její manžel Josef Václav Scheybal byl národopisec, historik umění, ale i kreslíř. Zabýval se kromě lidových staveb především kresbami a akvarely zaniklých brusíren a mačkáren skla na Jablonecku. V jeho díle se setkáváme i s kresbami technického popisu brusírny skla nebo s vyobrazením mačkáře skla při práci. Zmínil bych také publikaci Kraj kolem Jizery z roku 1996, ve které je jedna kapitola věnovaná sklářství na Jablonecku. Kniha vznikla za pomoci významného jabloneckého fotografa Bohumila Jakouběho.

V současné době se sklářským a bižuterním průmyslem na Jablonecku zabývá PhDr. Petr Nový. Studoval jsem některé jeho vydané knihy, především publikaci: Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Tuto knihu napsal společně ještě s dalšími autory. Sám napsal velkou škálu knih, zabývajících se sklářstvím a bižuterií, jmenovitě například: Nová Louka a Kristiánov, s podtitulem Historie a současnost sklářských osad, Jablonecká bižuterie, Lisované sklo a krystalerie v Jizerských horách nebo kniha Soumrak perličkového kraje. Petr Nový je hlavním kurátorem Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Jeho knihy působí na čtenáře velmi poutavě a historicky odborně.

Při práci jsem použil také literaturu vydávanou od 50. let 20. století do konce roku 1989. Mezi tyto knihy patří: Kapitoly z dějin revolučního dělnického hnutí na Jablonecku a Svárovská stávka od autora Jana Beránka. Informace jsem také čerpal z příležitostných tisků a regionálních časopisů, jakými jsou Krkonoše a Jizerské hory. Autorem většiny článků, týkajících se sklářství, je již zmiňovaný Petr Nový. Jedním z mnoha zdrojů byly také sborníky ARS VITRARIA, vydávané od roku 1966 až do roku 1989 Muzeem skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou.

Dalším zdrojem mi byla literatura zaměřená na města Jablonec nad Nisou, Lučany nad

Nisou, Desnou, Smržovku a také publikace o obci Albrechtice v Jizerských horách, ve které je uvedena podrobná historie sklářského a bižuterního průmyslu na Jablonecku. Rovněž jsem využil archivy některých sklářských a bižuterních firem s jejich propagačními materiály.

Byly mi zapůjčeny nevydané rukopisy od Mgr. Dany Nývltové Firmy v Desné v Jizerských horách (2014) a od Liboše Štryncla Z technického pohledu a Popis stavby mačkáren skla.

Studoval jsem archivní prameny na stavebním úřadu ve Smržovce, kde jsou uloženy plány některých brusíren a mačkáren skla. V SOkA v Jablonci nad Nisou jsem nahlížel do vodních knih a jejich rejstříků, které byly vedeny od 70. let 19. století až do první poloviny 40. let minulého století. Do vodních knih se zapisovaly vodní mlýny, brusírny skla a rumplovny poháněné vodní silou, ale také je v nich zapsaná místní kanalizace, rybníky a vodní rezervoáry. Jsou v nich uvedena jména obcí, poloha vodního díla společně s pozemkem, popis hnacího zařízení, a to rozměry vodních kol nebo později turbín, popis vodních cest a také majitel k zapisovanému datu. Jednotlivé vložky jsou složeny z listin, ze kterých vyčteme například zápisy komisí provádějících různá šetření na vodních dílech, podrobný popis vodních cest, jednotlivé výměry, ale také nezbytné kolaudační protokoly. V rejstříkách jsou archivovány plány brusíren skla.

Opakovaně jsem navštěvoval Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, kde mají uloženy obchodní rejstříky vydané na počátku 20. století, fotografie některých brusíren a mačkáren skla, dobové noviny, propagační materiály, jakými jsou například letáky, brožury, prospekty nebo plakáty.

V jedné části diplomové práce jsem využil poznatky ze své bakalářské práce, které se týkají dopravního spojení na Jablonecku.

2. Historie Jablonce nad Nisou, centra skla a bižuterie

Město se nachází v kotlině mezi výběžky Černo-studničního hřebene a Jizerských hor. Jablonecko, dnešní jablonecký okres, tvoří třicet tři obcí, a to osm měst⁴, dvacet čtyři vesnic⁵ a jeden městys s názvem Zásada.

Město Jablonec nad Nisou se skládá kromě samotného Jablonce z osmi „městských“ částí, kterými jsou Jablonecké Paseky (německy: „Bad Schlag“), Kokonín (německy: „Kukan“), Lukášov (německy: „Luxdorf“), Mšeno nad Nisou (německy: „Grünwald“), Proseč nad Nisou (německy: „Proschwitz“), Rýnovice (německy: „Reinowitz“), Vrkoslavice (německy: „Seidenschwanz“) a Dobrá Voda (německy: „Guttbrunn“).⁶

Název Jablonec je odvozen od slova jabloň. Pověst vypráví, že kupci byli po dlouhém vandrování unaveni, tak si odpočinuli pod vysokou jabloní, po které následně dostala objevená osada jméno. Město si později jabloň dalo do svého městského znaku. V minulosti přes něj vedla stará obchodní stezka, která směřovala až do Žitavy.

Ve 14. století byla založena osada Jablonec, ale prvně byl jeho vznik doložen až v roce 1356⁷.

Jablonec byl v roce 1469 vypálen lužickými vojsky, která bojovala ve válce proti českému králi Jiřímu z Poděbrad. Válka se týkala lužických a slezských katolíků, kteří bojovali proti českým a moravským husitům, protože katolíci nesouhlasili s volbou Jiřího z Poděbrad za českého krále.

V zemských deskách z roku 1538 a 1543 je uváděn Jablonec jako pustá ves. Netrvalo to však dlouho a do Jablonce se vrací znovu život. Na Jablonecku byly tou dobou zakládány sklárny.⁸

Jablonec se koncem 16. století stává centrem řemesel, živností a obchodu. Vedle sklářství se tu mimo jiné i zřizovaly manufaktury s tkalcovstvím.

---

⁴ Tato města jsou: Desná, Jablonec nad Nisou, Lučany nad Nisou, Rychnov u Jablonce nad Nisou, Smržovka, Tanvald, Velké Hamry a Železný Brod.

⁵ Mezi vesnice patří: Albrechtice v Jizerských horách, Bedřichov, Dalešice, Držkov, Frýdštejn, Janov nad Nisou, Jenišovice, Jílové u Držkova, Jiřetín pod Bukovou, Josefův Důl, Koberovy, Kořenov, Líšný, Loužnice, Malá Skála, Maršovice, Nová Ves nad Nisou, Pěnčín, Plavy, Pulečný, Radčice, Rádlo, Vlastiboř a Zlatá Olešnice.

⁶ Propagační materiál: Jablonec nad Nisou & Jizerské hory (2013).

⁷ Jedná se o první písemnou zmínku o Jablonci, která se nachází v zápisu o konfirmačních knihách pražského arcibiskupství. V zápisu je uvedeno, že bratr Šebestián z řádu křížovníků s červeným srdcem byl dosazen na místo faráře v nové osadě Jablonecz. V zápisu se kromě toho uvádí, že se jedná o osadu s kostelem a s několika domy. Obyvatelé se tu živili jako dřevaři, uhlíři a ptáčníci.

⁸ Stanislav URBAN, Jablonec nad Nisou. Minulost a přítomnost města. In: Jiří DOUBEK (ed.): Jablonec nad Nisou. Martin/Ústí n. L., 1975.

V první polovině 17. století vlastnil maloskalské panství⁹ frýdlantský vévoda Albrecht z Valdštejna. Po jeho zavraždění, tj. v roce 1634, získala maloskalské panství hrabata Des Fours. Za třicetileté války, a to v roce 1643, byl Jablonec znovu vypálen, tentokrát Švédy.

K znovuoživení Jablonce dochází až ve druhé polovině 17. století, po skončení třicetileté války. Začíná se s budováním staveb, především dochází ke znovu postavení kamenného kostela sv. Anny¹⁰, který byl dokončen v roce 1686.

Majitel maloskalského panství Matyáš Václav hrabě Des Fours Mont-Athienville žádal od roku 1706 až do roku 1710 o povýšení Jablonce na městys, avšak této žádosti nebylo vyhověno.

V polovině 18. století proběhla Sedmiletá a následně Slezské války, které rovněž postihly Jablonec. Důsledkem válek byl velký útlum sklářské výroby a tím pádem i obchodování. V letech 1771 - 1772 byl Jablonec poznamenán hladomorem.

Konečně v roce 1808 obdržel Jablonec trhové privilegium a byl od majitele maloskalského panství Františka Zachariáše Römische povýšen na městys.

V době napoleonských válek Jablonec nic závažného nepostihlo, ale naopak získal určité výhody. Když byla vyhlášena kontinentální blokáda Anglie, jakožto textilní velmoci, došlo v Jablonci k rozvoji soukenictví. Z Liberce sem přicházeli soukeničtí tovaryši, protože tu získali ihned hodnost mistra. První továrna byla založena v roce 1830, zaměřila se především na soukenictví a následně na mechanické předení a tkání bavlny. Koncem 40. let 19. století byla zrušena vrchnostenská správa a z obce se stalo hospodářské a správní centrum regionu. V roce 1850 se stal sídlem soudního okresu a osmnáct let poté politického okresu. V roce 1866 byl Jablonec povýšen na město.¹¹

Město Jablonec se v 19. století řadilo mezi největší města Českého království, bylo to díky velkému rozvoji bižuterního a sklářského průmyslu, který tu měl věhlasnou tradici. Díky tomuto rozvoji se Jablonec stal místem střetávání mnoha kultur a jazyků. Mířili sem živnostníci a podnikatelé především z německy hovořících států, ale i z Anglie, Francie a Spojených států amerických.

V roce 1872 byla postavena plynárna a o devět let později vybudována elektrárna. V roce 1900 byl zahájen tramvajový provoz mezi Jabloncem a Rychnovem. Koncem zmíněného

---

⁹ Jablonec byl jeho součástí.

¹⁰ Tento zmíněný kostel spadal pod farnost Bzí na Železnobrodsku. K odloučení došlo až v lednu roku 1737, kdy došlo ke zřízení samostatného jabloneckého farního úřadu zásluhou maloskalské vrchnosti.

¹¹ Jan KAŠPAR, Jablonec nad Nisou. Stručný průvodce sedmi stoletími města. Jablonec nad Nisou: Informační centrum Městského úřadu v Jablonci nad Nisou: Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou: Městská galerie MY, 2006, s. 14 – 24.

roku byla trať prodloužena přes Rýnovice až do Janova.¹²

Na začátku 20. století se začaly v podnikání objevovat nové výrobní obory, které přinesl technický a technologický pokrok, mezi ně patřilo elektrotechnické zboží.

Koncem roku 1906 město získalo znakové privilegium a získalo oficiální název, z původního Gablonz – Jablonec na Jablonec nad Nisou¹³. Tento přívlastek zajišťoval městu odlišení od ostatních měst, které nesly stejný název „Jablonec“. Jablonec nad Nisou se stal v tomto období významným průmyslovým centrem monarchie. V roce 1910 byla postavena v Jabloneckých Pasekách nová továrna firmy Kramer & Löbl.

Po Mnichovské dohodě v roce 1938 došlo k připojení Sudet, do kterých patřil i Jablonec, k Německé říši. V témže roce byla vypálena jablonecká židovská synagoga. Za druhé světové války v letech 1942 – 1943 vznikaly v okolí Jablonce nad Nisou pracovní tábory, jako například pracovní tábor Fein Apparatenbau Carl Zeiss (FAP) v Rýnovicích, který se zaměřoval na výrobu optických přístrojů. V Rychnově u Jablonce nad Nisou byla umístěna pobočka koncentračního tábora Gross Rosen.

Po druhé světové válce se Jablonec nad Nisou stal strojírenským a automobilovým městem. V letech 1945 – 1947 proběhlo znárodnění velkých podniků. Mezi významné národní podniky patřily Elitex¹⁴, Elekto-Praga¹⁵, Autobrzdý a automobilová továrna LIAZ. Tam byla nejprve přesunuta výroba autobusů z n. p. Avia Praha-Letňany. Po převedení montáže autobusů do PLR – Jelcz byla stěžejním programem n. p. LIAZ Jablonec nad Nisou výroba motorů pro nákladní automobily.

V období 60. až 80. let 20. století patřil Jablonec nad Nisou mezi nejprůmyslovější okresy Československa. Kromě významných strojírenských podniků, o kterých jsem se už zmínil v přechodném odstavci, zde byly i podniky, které se orientují především na sklářský a bižuterní průmysl. Mezi ně patří např. podniky Bižuterie a Preciosa. Díky možnostem pracovního uplatnění se do Jablonce stěhují noví obyvatelé. Pro nové obyvatele města bylo zapotřebí zajistit nové bydlení, proto dochází koncem 70. let ke zbourání staré zástavby v oblasti Mšena, která je nahrazena moderním bydlením, a to panelovými sídlišti.

V 90. letech 20. století, a to konkrétně v roce 1993, se Jablonec nad Nisou stal jediným městem v České republice, kde se razily a i do dnešní doby razí medaile a mince.¹⁶

---

¹² Jedná se o tramvajovou trať č. 1, která byla zrušena v roce 1965.

¹³ Jablonec nad Nisou je německy Gablonz an der Neise.

¹⁴ Výroba tkalcovských strojů.

¹⁵ Výroba elektrozařízení.

¹⁶ Jan KAŠPAR, Jablonec nad Nisou. Stručný průvodce sedmi stoletími města. Jablonec nad Nisou: Informační centrum Městského úřadu v Jablonci nad Nisou: Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou: Městská galerie MY, 2006, s. 26 – 45.

3. Sklářství a bižuterie na Jablonecku

3. 1 Sklářství od jeho počátků až do konce 80. let 20. století

V Jizerských horách jsou první písemné zmínky o sklářské výrobě doloženy až v 16. století, a to díky příchodu německých sklářů¹⁷, kteří začínali zakládat své první sklářské hutě¹⁸ na tehdejších panstvích maloskalském, semilském a libereckém. V tomto období byly zakládány sklárny ve Mšeně¹⁹, a to v roce 1548, na Hutí²⁰ v roce 1558, roku 1577 v Rejdicích²¹ a o jednadvacet let později, tj. v roce 1598, v Bedřichově²². Nejznámější rodiny huťmistrů, které působily v Jizerských horách, se jmenovaly Wanderovi, Preysslerovi, Ewaldovi a Schürerovi.

V 17. století se ve sklárnách vyráběly především okenní terče, dále džbány nebo holby na pivo, vinné číše, poutnické lahve a vilkumy neboli vítací číše.²³ Sklo bylo převážně zdobeno emailovou malbou, která byla vypalovaná. U vítacích číší byla malba po celém povrchu pláště, dekorem byl symbol Habsburské monarchie, a to orel Svaté říše římské, který se skládal ze znaků kurfiřtů, říšských stavů a císaře. Toto zboží sloužilo jak pro šlechtice, tak i pro měšťany. Vyváželo se do Saska, Duryňska, Augsburgu, Norimberku, Gdaňska a samozřejmě do rakouských zemí. V 17. století byla postavena pouze jedna sklárna, a to v roce 1699 v Antonínově²⁴.

Začátek 18. století přinesl velký úpadek skláren v Jizerských horách. Bylo to zapříčiněno tím, že majitelům panství se nelíbila samostatnost huťmistrů a tak jim v ní chtěli zabránit. To se jim bohužel podařilo, takže rodiny huťmistrů odchází z této oblasti do vnitrozemí nebo v té horší variantě do zahraničí, tím pádem zde sklárny částečně zanikají.

V Jizerských horách se sklárny opět začínají objevovat až ve druhé polovině 18. století. Na Jablonecko přichází Johann Josef Kittel²⁵ spolu se svým příbuzným²⁶ Johannem

---

¹⁷ Jednalo se o skláře, kteří přišli ze Saska. Vyznávali evangelickou víru. Důvod příchodu do Jizerských hor byl úbytek dřeva, kterého bylo v Krušných horách málo. Dřevo se především využívalo v dolech a na skláře nezbývalo.

¹⁸ V čele sklářské huti stál huťmistr, který zaměstnával skláře. Mohl zaměstnat tolik sklářů, kolik chtěl, to záleželo na něm, ale důležité pro něho bylo, aby uživil svoji rodinu a samozřejmě i zaměstnance. To se především odvíjelo od jeho prodeje skla. Huťmistr byl svobodný, skláři nemuseli robotovat.

¹⁹ Sklárna ve Mšeně vyhořela v roce 1739.

²⁰ Sklárna na Hutí byla zbourána v roce 1720.

²¹ V roce 1720 byla výroba díky nedostatku dřeva ve sklárně v Rejdicích zastavena a už nikdy nebyl její provoz obnoven.

²² Sklárna v Bedřichově byla zbourána v roce 1806.

²³ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 19 – 20.

²⁴ Sklárna byla v roce 1909 zbourána a na stejném místě byla postavena nová sklárna firmy Karla Riedela.

²⁵ Působil jako huťmistr na Novoborsku.

Leopoldem Riedelem²⁷. Oba se rozhodli odejít z Novoborska²⁸, protože se v té době zmíněné místo potýkalo s velkým nedostatkem dřeva. Naopak v oblasti Jizerských hor se uvádělo, že se jedná o hluboké a rozsáhlé lesy.

Společně si v roce 1752 pronajali sklárnu v Antonínově a ve stejném roce si kupují sklárnu na Bedřichově. V roce 1756 postavil Josef Kittel sklárnu na Nové Louce²⁹. Johann Leopold Riedel vybudoval v roce 1775 na Kristiánově³⁰ novou sklárnu společně s roubenými domky pro své skláře.³¹

V jizerskohorských sklárnách se v 18. století vyrábělo především křídové nápojové a stolní sklo, dále mléčné sklo, které bylo malované smaltovým vypalováním. Okenní skla byla zhotovována ve formách menších, ale i větších tabulí. Dalším artiklem se staly lahve, především malé lahve pro alkoholické nápoje určené hlavně pro kořalku, říkalo se jim prysky nebo flakónky. Nesmíme opomenout zrcadlové sklo, jakož i lustrové sklo s ověšky³². Ty se vyráběly ve Smržovce, protože zde působilo velké množství brusičů. Tyto lustrové ověšky se dodávaly na Novoborsko a na Kamenicko-šenovsko, kde se vlastní lustry vyráběly.³³

Dalším výrobním sklářským odvětvím, ve kterém se využilo broušení a rytí skla, byla výroba dutého skla. Na Jablonecku žili významní rytci, a to Anton Simm³⁴, bratři Josef a Eduard Bendovi a dále to byl Vinzenz Seidl.³⁵

Ve 20. až 30. letech 19. století se v jizerskohorských sklárnách omezuje výroba „českého“ dutého skla, avšak začalo ji nahrazovat zhotovování polotovarů pro skleněnou bižutérii.

V roce 1829 byla postavena Franzem Riedelem sklárna na Jizerce³⁶, ve které se pracovalo až do roku 1887.³⁷

---

²⁶ Příbuznými byli, protože obě dvě děti Kittla se svatbou spojily s oběma dětmi Riedlů. Kittel měl dceru Marii Annu, která si vzala syna Johanna Karla Riedela, a to Franze Antona Riedela. Kittel měl i syna Johanna Michaela Kittla, ten si vzal dceru Johanna Leopolda Riedela Marii Annu.

²⁷ Byl to hutní písař.

²⁸ Novoborsko bylo v této době centrem českého skla a světového obchodu.

²⁹ Provoz sklárny na Nové Louce byl ukončen v roce 1816.

³⁰ V roce 1887 vyhořela sklárna na Kristiánově.

³¹ Jana URBANCOVÁ, Památník sklářství v Jizerských horách Kristiánov, Nová Louka - Lesní zámeček. (Propagační materiál.) Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie, 1992.

³² Lustrové ověšky se vyráběly z křišťálového skla.

³³ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 20 – 21.

³⁴ Anton Simm žil v letech 1799 až 1873 v Kokoníně.

³⁵ Olga DRAHOTOVÁ a kolektiv, Historie sklářské výroby v českých zemích. I. díl. Od počátků do konce 19. století. Praha: Academia, 2005, s. 219.

³⁶ Sklárnu později převzala firma Josefa Riedela, Dolní Polubný.

³⁷ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 21 a 37.

V letech 1846 až 1847 postavil Ignác Friedrich sklárnu v Dolním Polubném³⁸, tu o dva roky později, tj. v roce 1849, koupil Josef Riedel³⁹.

Firma Josefa Riedela, Dolní Polubný začala od 60. let 19. století stavět další nové sklárny. V roce 1866 postavila druhou sklárnu na Jizerce⁴⁰ a o rok později, tj. v roce 1867, byla vybudována sklárna v Kořenově. O patnáct let později, tj. v roce 1882, byl bohužel provoz kořenovské sklárny ukončen.⁴¹

Velmi známou sklářskou oblastí na Jablonecku je Železný Brod. Sklářství se zde začíná objevovat v 60. letech 19. století. Místní lidé se zabývají domácím zpracováním skla, a to broušením, foukáním a výrobou banglí.

V letech 1878 až 1879 postavil polubenský architekt Stephann Umann sklárnu v Dolním Maxově. Jednalo se v té době o velmi moderní sklárnu⁴², protože pece byly vytápěné generátorovým plynem. Ve sklárně se vyráběla předlisovaná flakonerie a skleněné tyče.⁴³

V Příchovicích nedaleko Kořenova byly dány do provozu tři sklárny, a to v roce 1882, 1886 a třetí až v roce 1899. Později, v letech 1906 a 1907, byly postaveny v této oblasti ještě další dvě sklárny.⁴⁴

Ve druhé polovině 19. století se začíná ve sklárnách využívat k topení uhlí a koncem 60. let dřevoplyn. Dřevoplyn byl vynalezen Fridrichem Siemensem⁴⁵. Tento způsob topení znamenal pro sklárny velkou úsporu. Na Jablonecku fungovaly tou dobou pouze dvě sklárny, ve kterých se ještě vytápělo dřevem. Byly to sklárny Jantschova huť⁴⁶, ta se nacházela v Josefově Dole a sklárna na Nové Vsi⁴⁷, kterou postavil v roce 1870 Ignatz Kleinert. V této sklárně se vyrábělo tyčové a perličkové sklo, sklárna fungovala až do roku 1914. Obě zmíněné hutě změnilы svého majitele a od roku 1879 patřily firmě Josef Riedel, Dolní

---

³⁸ V Dolním Polubném postavila firma Josefa Riedela další sklárnu v letech 1899 až 1900. Od roku 1949 je Dolní Polubný součástí Desné.

³⁹ Josef Riedel se narodil v roce 1816 v Hejnicích a zemřel v roce 1894 v Dolním Polubném. V roce 1858 založil v Dolním Polubném firmu Josef Riedel. V Jizerských horách byl nazýván „sklářským králem“.

⁴⁰ Provoz druhé sklárny na Jizerce byl ukončen v roce 1907.

⁴¹ Karl R. FISCHER, Von der Glasindustrie im Isergebirge. Prag, Palais Clam-Gallas: Verlag "Deutsche Arbeit", s. 7.

⁴² Firma Josef Riedel, Dolní Polubný provozovala sklárnu až do roku 1943. V dnešní době se ve sklárně nepracuje.

⁴³ Lukáš BERAN, Vladislava VALCHAŘOVÁ, Industriál Libereckého kraje. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2007, s. 146.

⁴⁴ Petr NOVÝ, Jablonecká bižuterie. Praha: Grada, 2008, s. 55.

⁴⁵ Fridrich Siemens pracoval na vývoji dřevoplynu v letech 1856 – 1861.

⁴⁶ Jantschovu huť založil v roce 1864 Andreas Jantsch. V roce 1868 ji koupila firma Karl Josef Riedel, ml., Kristiánov. Sklárna byla v provozu až do roku 1941.

⁴⁷ Provoz sklárny byl ukončen v roce 1915.

Polubný.⁴⁸

V Riedlových sklárnách se dělaly pokusy i s barevnými sklovinami, které měly velký význam pro výrobu bižuterie, ale také pro výrobu skla. Takovou zajímavostí je, že zkoušeli tavit černé hyalitové sklo s barevným sklem a uranem, výsledkem těchto pokusů pak byla barva žlutá a zelená.

K obnovení výroby dutého skla⁴⁹ dochází až ve druhé polovině 19. století. Duté sklo se vyrábělo ve sklárně v Dolním Polubném, kterou vlastnil Josef Riedel.

V roce 1873 se konala ve Vídni Světová výstava, na které své výrobky představili mimo jiných i Riedelové. Získali zde zlatou medaili. Luxusní sklo vyváželi následně do Velké Británie, Německa a Francie.

Od roku 1880 stoupl zájem o výrobky z dutého skla a Riedel se rozhodl, že rozšíří jejich výrobu. Potřeboval k tomu však další prostory, které v té době bohužel ještě neměl. O šest let později se mu podaří koupit rafinérii⁵⁰ v Novém Světě, která do té doby patřila Vinzenci Pohlovi. Jedna rafinérie mu nestačí, a tak v roce 1891 postavil v Polubném svoji druhou rafinérii, ve které se zaměřil na broušení, malování a rytí dutého skla.⁵¹

V Jablonci vznikají v 80. letech 19. století sklárny v Rýnovicích a ve Mšeně. Rýnovická sklárna⁵² byla zprovozněna v roce 1881 Leopoldem Riedelem⁵³. Leopold Riedel svoji druhou sklárnu postavil o šest let později, tj. roku 1887 hned vedle té své první. Důvodem pro vybudování této sklárny bylo to, že ve stejném roce, tj. 1887, vyhořela sklárna na Kristiánově. V obou těchto sklárnách se vyráběla tyčovina, lisované sklo a krystalerie⁵⁴.⁵⁵

Ve Mšeně začala svůj provoz sklárna⁵⁶ v roce 1882. Postavila ji firma Josefa Priebische. Jednalo se o kompoziční sklárnu, ve které se vyráběla tyčovina, skleněné lampy a

---

⁴⁸ Olga DRAHOTOVÁ a kolektiv, Historie sklářské výroby v českých zemích. I. díl. Od počátků do konce 19. století, s. 481 – 482.

⁴⁹ Ve sklárně se vyrábělo luxusní a dekorativní duté sklo.

⁵⁰ Rafinérie jsou velké nebo malé dílny, ve kterých se brousilo, rylo nebo mačkalo sklo.

⁵¹ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAŠ, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 21 – 22.

⁵² Tato sklárna dávno před tím fungovala jako bělárna. K vytápění pecí využívala generátorový plyn s uhlím. Sklárnu postihl 7. října roku 1913 požár, byla obnovena až ve 20. letech 20. století.

⁵³ Leopold Riedel patřil ke kristiánovské větvi Riedlů. Byl to poslední kristiánovský hut'mistr. Narodil se 15. března roku 1846 v Kristiánově a zemřel 27. února roku 1926 v Jablonci nad Nisou.

⁵⁴ Rok po smrti Leopolda Riedela, tj. v roce 1927, postavil třetí sklárnu jeho syn Karl Riedel (1870 – 1936). Posledními majiteli skláren byli synové Karla Riedela: Ing. Karl Riedel (1897 – 1945) a Dr. Leopold Riedel. Osudným rokem pro sklárny se stal rok 1945, tehdy byly znárodněny a připojeny do n. p. Spojených skláren jabloneckých. Provoz skláren byl ukončen v 50. letech minulého století, potom sloužily jako sklad sklářských tyčí. Koncem 20. a začátkem 21. století došlo k zbourání skláren.

⁵⁵ Petr NOVÝ, Životní pout' sklářského podnikatele Leopolda Riedela (1846 – 1926). Sklár a keramik, ročník 56 (2006), číslo 11, s. 293 – 297.

⁵⁶ Mšenská sklárna fungovala až do konce 50. let 20. století. Zbourána byla v 70. letech zmíněného století, kdy musela společně se starým Mšenem ustoupit tehdy modernímu panelákovému sídlišti.

kroužky.

19. století přineslo sklárnám na Jablonecku výrobu nových druhů sklářského zboží, tzv. krystalerii neboli výrobu drobných užitkových skleněných předmětů. Vedle lustrových ověšků a flakonerie se tu začalo i s výrobou kancelářského skla, příkladem mohou být skleněné kalamáře nebo těžítka. Dále to bylo sklo pro domácnosti, jakými byly slánky, broušené karafy a vázy. Všechny zmíněné skleněné věci se vyráběly ve Smržovce, v Josefově Dole a v Desné.

Od 70. let 19. století nastala pro krystalerii odbytová krize, která byla zapříčiněna neustálým snižováním kvality tohoto zboží na trhu. Díky těmto problémům byla založena v roce 1890 společnost nazývaná: „Společenstvo rafinérů a dodavatelů křišťálového skla“⁵⁷ v Potočné⁵⁸. Situace se pro skláře zlepšila až koncem 19. století.

V tomto století mezi nejznámější výrobce a vývozce sklářského zboží na Jablonecku patřila firma Eduarda Dresslera a firma Schindler & Co, obě měly sídlo přímo v Jablonci.⁵⁹

V 19. století se převážně svítilo plynovými nebo petrolejovými lampami. Sklářny toho využily a začaly s výrobou skleněných krytů pro petrolejové a olejové lustry a také s výrobou různých druhů přenosných svítidel.

Po postupném zavádění elektřiny v 90. letech 19. století se v českých zemích začaly vyrábět kryty pro elektrické lampy. S jejich výrobou začal Josef Riedel ml. v roce 1893 ve své sklárně v Dolním Polubném. Již v roce 1892 vyrábějí Riedelovi jako první v Čechách žárovky. O tři roky později získal Josef Riedel ml. mnoho patentů, které se týkaly elektrických svítidel⁶⁰, například patent na vodotěsnou lampu pro pouliční a železniční osvětlení, nazývané též jako: „Riedlovské lampy“.⁶¹

Rakousko-uherskou monarchii postihla další odbytová krize, která začala už v roce 1901 a skončila v roce 1910. Důvodem vzniku této krize, která postihla celý průmysl včetně sklářského, byl nový módní trend a především politika na Balkáně.

V této době až do vypuknutí první světové války se na Jablonecku vyrábělo především duté sklo, které z celého Rakouska – Uherska produkovala pouze firma Josefa Riedela. Dalším významným artiklem byla výroba skleněných kroužků. Zmíněné zboží velmi dobře obstálo na světovém trhu. Prodejci tak vydělali dostatečné množství peněz, které posloužily

---

⁵⁷ Německý název zní: Genossenschaft der Kristallglasraffineure und Lieferanten.

⁵⁸ Jedná se o osadu, která patří k městu Desná.

⁵⁹ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 22 – 23.

⁶⁰ Největším výrobcem svítidel v té době byla firma S. Reich & Co. v Krásné.

⁶¹ Olga DRAHOTOVÁ a kolektiv, Historie sklářské výroby v českých zemích. I. díl. Od počátků do konce 19. století, s. 340 – 341.

k výstavbě luxusních exportních domů. V Jablonci nad Nisou se nacházelo mnoho významných exportních domů, mezi ně patřil exportní dům bratrů Mahlů⁶² a např. dům firmy Zimmer – Schmidt⁶³.⁶⁴

V Josefově Dole byly v té době postaveny dvě nové „moderní“ sklárny, o jejichž vznik se zasloužila firma Karl Riedel, Josefův Důl. První sklárna byla postavena smržovským architektem Josefem Appeltem v roce 1904 a nesla název „Hut' Marie“ neboli „Mariahütte“. Byla vybavena dvěma pecemi na dřevoplyn značky Siebert. Sklárna se zabývala výrobou skleněné tyčoviny. V dnešní době už není tato sklárna v provozu. Druhá sklárna postavená v letech 1909 až 1910 v Antonínově, se jmenovala Kamenická hut'. Byla postavena na místě bývalé Zenknerovi huti. Stejně jako hut' Marie vyráběla především tyčovinu. Tato sklárna se nachází blízko železniční stanice, což mělo svoji výhodu pro přepravu zboží, ale hlavně pro dopravu uhlí do sklárny. Provoz sklárny byl ukončen v roce 2006.⁶⁵

Následoval rok 1910, kdy byla v Jablonci nad Nisou, a to ve Mšeně, postavena další nová sklárna Roberta Schicketanza⁶⁶, kterou projektoval jablonecký architekt Arwed Thamerus. Jedná se o sklárnu, která měla reprezentativní architekturu s bohatě dekorativní fasádou. Ve sklárně vyráběli nejenom tyčovinu, ale především sklo, ze kterého se dělaly perle a perličky. Sklárna fungovala do 50. let minulého století. V 90. letech pak sloužila jako sklad firmy Lucas Autobrzdý. V roce 2001 byla zbourána a na jejím místě firma Lucas Autobrzdý⁶⁷ postavila svoji novou výrobní halu.⁶⁸

V roce 1912⁶⁹ byly dány do provozu dvě sklárny. Jedna z nich stála v Janově nad Nisou a vlastnil ji Johann Schorm⁷⁰. Ve sklárně se nejprve vyráběly polotovary banglí a od roku 1918 se zde začalo vyrábět společně s banglemi i tyčové sklo. Druhou sklárnou byla sklárna v Desné, kterou postavila firma Josefa Riedela, Dolní Polubný.

Export jabloneckého sklářského zboží zažíval velké úspěchy po celém světě, které

---

⁶² V dnešní době se místo něj nachází „Dům nábytku“.

⁶³ Od roku 1949 až do dnešních dnů v něm sídlí Muzeum skla a bižuterie.

⁶⁴ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 23.

⁶⁵ Lukáš BERAN, Vladislava VALCHAŘOVÁ, Industriál Libereckého kraje. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2007, s. 147.

⁶⁶ Narodil se v roce 1867 a zemřel v roce 1929.

⁶⁷ V roce 2010 dochází ke sloučení dvou firem, Lucas s.r.o. a TRW Automotive Czech s.r.o., vzniká nový název TRW Automotive Czech s.r.o., Jablonec nad Nisou.

⁶⁸ Benjamin FRAGNER, Jan ZIKMUND, Co jsme si zbožili. Praha: České vysoké učení technické, 2009, s. 34 – 35.

⁶⁹ Zajímavostí je zmínka o rakouském parníku, který byl vyroben v roce 1912 a nesl jméno „Gablonz“, podle Jablonce. Kotvil v Terstu, odtud vozil zboží do Kalkaty. Část zboží tvořily i skleněné kroužky vyráběné na Jablonecku a v Indii slavily velký úspěch.

⁷⁰ Byl to výrobce skleněných kroužků v Janově nad Nisou.

ovšem skončily vypuknutím první světové války.

Po skončení zmíněného válečného konfliktu se Rakousko – Uhersko rozpadlo na samostatné státy, jedním z nich se stala 28. října roku 1918 Československá republika. Jablonecké sklárny a bižuterie vytvářely pro tehdejší Rakousko-Uhersko významný zdroj příjmů. Stále se v této oblasti vyrábí převážně duté sklo.

V roce 1919 si Josef Riedel ml. pronajal sklárnu mimo Jablonecko a to ve Svoru u České Lípy, kde se zaměřil na výrobu banglí, tyčoviny, ale především dutého skla, které neslo název „tango“⁷¹. Ze zmíněného dutého skla se dělaly dekorativní, nápojové, toaletní nebo dezertní skleněné soupravy. Sklárna se v roce 1929 přestěhovala ze Svoru do Dolního Polubného.

Ve 20. letech minulého století se na Jablonecku nacházely sklárny na těchto místech, a to v Josefově Dole, v Desné, v Dolním Polubném a Dolním Maxově. Další sklárny fungují v Příchovicích, v Janově nad Nisou, ta patřila Johannu Schormovi, dále ve Mšeně⁷², jejímž majitelem byla firma Josefa Priebische. Neméně významnými jsou sklárny v Rýnovicích nad Nisou a v Lučanech nad Nisou.⁷³

Ve 20. až 30. letech 20. století se na Jablonecku vyráběla umělecká krystalérie. Jednalo se o výrobu toaletních souprav a flakonerií, které byly vyráběny z lisovaného skla⁷⁴. Uměleckou krystalérii vyráběly firmy Johanna Umanna v Potočné a firma Josefa Schmidta v Příchovicích, samozřejmě i firma Josefa Riedela, Dolní Polubný. Nejvýznamnější sklářskou firmou v Jablonci nad Nisou byla firma Heinricha Hoffmanna.

Na Jablonecku koncem 20. let minulého století bylo až 2 250 lidí zaměstnáno v rafinériích umělecké krystalerie. V roce 1929 postihla celý svět Velká hospodářská krize, která zasáhla kromě jiných odvětví průmyslu i sklářství. Tak jako v celém Československu, postihla krize sklářství i na Jablonecku, s výjimkou výroby umělecké krystalerie.

Sklářství se začíná na Jablonecku vzpamatovávat po vypuknutí druhé světové války, kdy se začala vyrábět optická skla do ostřelovaček a na periskopy do ponorek pro německou armádu Wehrmacht a letectvo Luftwaffe.

Po ukončení druhé světové války dochází k odsunu německých občanů z Československa. Mezi ně patřily i známé sklářské rody, jako například Riedelové, Breitové, Schicketanzerové. Značná část Němců, žijících trvale v Jablonci nad Nisou, byla z odsunu

---

⁷¹ Tento název je odvozen od druhu tance, který se v té době tancoval. Toto duté sklo bylo v barvách červených, žlutých, zelených, modrých a černých.

⁷² Provoz mšenské sklárny byl ukončen v roce 1950.

⁷³ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 23 – 24.

⁷⁴ Lisované sklo mělo reliéfní dekory.

vyňata, a to díky své sklářské odbornosti. Oblasti po nuceném odsunu byly postupně osidlovány Čechy, převážně z vnitrozemí, to se týkalo rovněž Jablonce nad Nisou. Na základě dekretů prezidenta Edvarda Beneše byly sklárny, které patřily Němcům, Maďarům a kolaborantům konfiskovány a znárodněny. V tomto období jsou zavedeny národní správy, a tak na jaře roku 1946 vznikají národní podniky. Na Jablonecku došlo v oblasti sklářského průmyslu ke sjednocení skláren a rafinérií do národních podniků, jako byl například n. p. Sklárna a rafinérie⁷⁵, který měl sídlo v Dolním Polubném. Ten se skládal ze sklářských závodů v Desné, v Dolním Maxově, v Příchovicích, ve Svoru (na Českolipsku) a samozřejmě v Dolním Polubném. Dalším nově vzniklým sklářským národním podnikem byl n. p. Jablonecký sklářský průmysl, který tvořily sklářské závody ve Smržovce, v Albrechticích, v Janově a v Jablonci nad Nisou, kde měl i své sídlo. Druhým národním podnikem se sídlem v Jablonci nad Nisou se stal n. p. Spojené sklárny jablonecké, který se skládal z těchto sklářských závodů, a to v Dolních Pryskách (na Českolipsku), v Lučanech nad Nisou, v Josefově Dole a v Rýnovicích.⁷⁶

Druhé znárodnování probíhá po únoru 1948, kdy dochází k včlenění všech tehdejších soukromých firem do národních podniků. V Železném Brodě vzniká n. p. Železnobrodské sklo⁷⁷. Od roku 1957 patří k n. p. ŽBS i sklárna v Harrachově. V roce 1965 staví tento známý národní podnik novou továrnu na výrobu skla. V roce 1993 bylo ŽBS privatizováno, po částech ho koupily různé soukromé podniky.

Od roku 1949 se na Jablonecku začíná vyrábět laboratorní a technické sklo, vyráběné z trubic sklofoukačským způsobem. V Železném Brodě vzniká nový sklářský závod pod názvem Technosklo, který se stal součástí n. p. Železnobrodské sklo. Zmíněný sklářský závod vyráběl teploměry, laboratorní a sanitní skla. V roce 1953 se oddělil od n. p. ŽBS a začíná fungovat jako samostatný n. p. Technosklo⁷⁸.

---

⁷⁵ Jedná se o bývalou sklárnu, kterou založil Josef Riedel.

⁷⁶ Jana URBANCOVÁ, Putování krajem skla a bižuterie. Jablonec nad Nisou: Okresní úřad, Informační centrum Městského úřadu a Muzeum skla a bižuterie, 1999, s. 6 – 7.

⁷⁷ První písemné zmínky o Železném Brodě pocházející z roku 1352. Dříve se nenazýval Železný Brod, ale pouze Brod. Osada Brod dostala tento název díky tomu, že se nachází na břehu řeky Jizery, a to v místě brodu pro formanské vozy. V této době se tam těžilo železo, díky němu dostal Brod název Železný Brod. Sklářství se zde začíná objevovat v 60. letech 19. století. Místní lidé se zabývají domácím zpracováním skla, a to broušením, foukáním a výrobou banglí.

⁷⁸ Národní podnik Technosklo je o pět let později začleněn jako jeden ze závodů pod n. p. Technické sklo Sázava. Ve sklářském závodě v Držkově se v 60. letech 20. století začínají vyrábět přesné borosilikátové trubice, které se vyrábějí tepelnou vakuovou kalibrací za pomoci kovových trnů. V Držkově se vyráběly také různé druhy injekčních stříkaček a dávkovačů. V roce 1992 dochází k privatizaci ve Sklárnách Kavalier, konkrétně k vyčlenění dvou státních podniků, ze kterých se stává Technosklo, s. r. o. v Držkově, kde se nadále vyrábí laboratorní sklo a druhým podnikem je Exatherm, s. r. o. v Železném Brodě, kde pokračují ve výrobě skleněných teploměrů a areometrů.

S příchodem televizního vysílání společně s prvními televizory, tj. v roce 1953, se začalo s výrobou stínítek pro televizní, tehdy černobílé obrazovky. Stínítka se ručně lisovala v n. p. Jablonecké sklárny. Netrvalo dlouho a jejich výroba se přesunula i do dalších skláren po celém Československu. Stínítka se tak vyráběla ve sklárnách v Antonínově Dole, v Poděbradech, v Heřmanově huti, nebo ve Valašském Meziříčí.⁷⁹

V roce 1951 byl v Jablonci nad Nisou zřízen Ústav pro mechanizaci sklářské výroby. O rok později vzniká z iniciativy tehdejšího ministerstva lehkého průmyslu Výzkumný ústav pro mechanizaci průmyslu a jemné keramiky se sídlem v Praze. Tento Výzkumný ústav zakládal své pobočky v Českých Budějovicích, v Karlových Varech a také v Jablonci nad Nisou.

Od roku 1958 dochází k přejmenování jeho jablonecké pobočky na Výzkumný ústav skla a bižuterie⁸⁰. V roce 1974 jeho pracovníci vynalezli novou technologii vakuového pokovování skla. Tato technologie slouží ke zdobení v oblasti bižuterie⁸¹. Využívá se vysokovakuového napařování různých kovů, které se může nanášet pouze v tenkých vrstvách na užitkové sklo.⁸²

3. 1. 1 Nejvýznamnější sklárny Jablonecka z období 16. až 18. století

Sklářské hutě neboli sklárny tavily sklovinu ve sklářských pecích, jak už víme z minulých kapitol. Mimo skláren se zde nacházely i další objekty⁸³, které bývaly součástí sklářských provozoven. Sklárny byly absolutně soběstačné, což se už na konci 19. a začátkem 20. století říci nedá. Sklárny se postupem času začínají objevovat i poblíž větších obcí. Mezi sklárny, které byly v tomto období postaveny, patří Mšeno, Huť, Rejdice, Bedřichov, Antonínov, Nová Louka a Kristiánov⁸⁴.

Hlavním důvodem jejich pozdějšího zániku byl nedostatek dřeva v jejich okolí.⁸⁵

3. 1. 1. 1 Sklárna ve Mšeně

Mezi nejstarší sklárnu na Jablonecku patří sklářská huť ve Mšeně⁸⁶, kterou postavil

---

⁷⁹ Roland KIRSCH a kolektiv, Historie sklářské výroby v českých zemích. Od konce 19. století do devadesátých let 20. století. II. díl/2. Praha: Academia, 2003, s. 297.

⁸⁰ Výzkumný ústav existoval až do roku 1990. Mezi nejvýznamnější pracovníky patří Ing. Čestmír Šikola, který zde působil od roku 1963. Narodil se 28. listopadu roku 1919 v Mukařově a zemřel 29. února 2008 na Malé Skále u Turnova. Byl to československý voják, který působil za druhé světové války v Anglii jako radiotelegrafista operační paraskupiny CLAY.

⁸¹ Ta má i svůj název, a to Aurora borealis.

⁸² Roland KIRSCH a kolektiv, Historie sklářské výroby v českých zemích. Od konce 19. století do devadesátých let 20. století. II. díl/2. Praha: Academia, 2003, s. 354.

⁸³ Byly to hlavě pily, které sloužily, jak pro výrobu dřeva, tak i pro výrobu potaše.

⁸⁴ Poslední dvě zmíněné sklárny se nacházely na libereckém panství Clam – Gallasů.

⁸⁵ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 33 – 36.

v roce 1548 Franz Kuntz za peníze Geoga Wandera. Sklárna se nacházela na místě, kde dnes stojí dům, který má čp. 71.

V roce 1590 ji zdědil syn Geoga Wandera Elias. Elias byl se svým bratrem v roce 1599 povýšen císařem Rudolfem II. do šlechtického stavu, avšak nedědičně. Tento rod Wanderů užíval za jménem přízvisko „ausserem Grünenwaldu“⁸⁷ a samozřejmě společně s povýšením získal i svůj erb⁸⁸.

Někdy před rokem 1608 umírá Elias Wander von Grünwald a mšenská sklárna přechází do vlastnictví Gerharda Ewalda mladšího⁸⁹.

V roce 1615 kupuje mšenskou sklárnu společně s přilehlým mlýnem a pilou Bartholomäus Schürer von Waldheim. Ve stejném roce se žení s Annou, dcerou hutníka z Hutí, který se jmenoval Johann Schürer von Waldheim a byl jeho vzdáleným příbuzným.

V prosinci roku 1643 bylo Mšeno vypáleno Švédy. Obyvatelé umírali na mor a na tyfus.

Bartholomäus Schürer se svojí rodinou odjel do blízkého Liberce, tam setrval až do roku 1648, kdy skončila Třicetiletá válka. Z Liberce se vrátil zpět do Mšena, kde znovu postavil sklárnu a opravil svůj panský dům. O rok později umírá a sklářskou huť dědí jeho syn Johann Schürer von Waldheim, který zemřel v roce 1691. Na jeho místo usedá syn Johann Christoph Schürer von Waldheim. Johann Christoph i jeho otec se snažili znovu oživit obec Mšeno, která se velmi pomalu vzpamatovávala z požáru. Opravili mlýn s pilou, domky pro skláře a dokonce postavili druhý mlýn.

Johann Christoph se mimo jiné potýkal s nedostatkem dřeva ve své sklárně, bohužel ho musel nechat dovážet a tím stoupaly finanční náklady.

Po smrti Johanna Christoha, tj. v roce 1727, se ujímá sklárny jeho syn Johann Christoph Ernst, který se postupně silně zadlužuje a tak jeho sklárna musí podstoupit dražbu. Kdo se stal jejím novým majitelem se nikde neuvádí. Víme jen, že sklárna v roce 1734 vyhořela a již nikdy nedošlo k její obnově.⁹⁰

3. 1. 1. 2 Sklárna v Hutí

Druhá nejstarší sklářská huť se nacházela v obci Huť. Byla postavena o 10 let později, než ta ve Mšeně, tj. v roce 1558, Johannem Schürerem.

---

⁸⁶ Mšenská huť patřila mezi nejvýznamnější hutě v celém českém království.

⁸⁷ V překladu to znamená: ze Mšena.

⁸⁸ Erb Wanderů zobrazoval dva zajíce s černými skvrnami v modrém poli.

⁸⁹ Jednalo se o nejvýznamnější sklářský rod, který působil v českých zemích. Jeho otec vlastnil huť v Rejdicích.

⁹⁰ Petr NOVÝ, Renesanční sklárny ve Mšeně a Hutí. KRKONOŠE. Měsíčník o přírodě a lidech. Vydává: Správa KNP, ročník 1999, číslo 5, s. 24 – 25.

Když v roce 1590 Johann Schürer zemřel, zdědil tuto sklárnu jeho syn Kaspar Schürer. Kaspar v roce 1592 získal od císaře Rudolfa II. dědičný šlechtický titul společně s erbem a predikát, který nesl název von Waldheim.

V té době je uvedeno, že se Kaspar Schürer společně s bedřichovským hutímistrem Peterem Wanderem zúčastnili stavby liberecké radnice, a to v letech 1590 – 1604. Společně na stavbu dodávali okenní terče⁹¹.

V roce 1608 Kaspar umírá a sklárnu tak získává jeho syn Johann Schürer von Waldheim, který vede sklárnu až do své smrti, tj. do roku 1625. Následně přebírá sklárnu jeho syn Johann ml. Schürer von Waldheim. Jednalo se o velice schopného člověka, který ve 20. letech za vlády Smiřických ze Smiřic zastával funkci hejtmana Českolipsko – frýdštejnského panství. Když nastoupil na místo Smiřických ze Smiřic Albrecht z Valdštejna, všiml si Johanna ml. Schürera, především jeho sklářských a organizačních schopností a jmenoval ho dozorčím nad svými sklárnami. Ve 30. letech Johann ml. prodal sklárnu v Huti Kasparu Hornovi, již tehdy úspěšnému podnikateli z Liberce. Jeho dcera Anna Justinna Hornová se vdala za George Wandera⁹², který se stal po smrti Kaspara Horny hutímistrem ve sklárně v Huti.

V roce 1676 byl Georg Wander povýšen do šlechtického stavu, získal tím přízvisko von Grünwald, které odkazovalo na jeho předky, vlastníci sklářské huti ve Mšeně. Jeho syn Georg Franz však nebyl schopný sklář jako jeho otec, sklárnu zadlužil a následně ji prodal maloskalskému knížeti. Ten sklárnu v Huti v roce 1720 nechal zbourat.⁹³

3. 1. 1. 3 Sklárna v Rejdicích

Sklárna byla založena v roce 1577 Paulem Schürerem ml. na panství navarovském, které vlastnili Smiřičtí ze Smiřic. Kupní smlouva byla sepsána 2. října roku 1577 mezi zmíněným Paulem Schürerem ml. a Jaroslavem Smiřickým ze Smiřic.

Schürerové sklárnu vlastnili až do konce 16. století, kdy je začátkem 17. století psán v pozemkových knihách nový vlastník sklárny, který se jmenoval Gerhard Ewald. Ten však sklárnu zadlužil, protože finančně pomáhal především svým synům v jejich podnikání, než aby se věnoval sklárně v Rejdicích.

V roce 1610 se rozhodl, že přenechá polovinu sklárny Johannu Preisslerovi, který jí pak po Ewaldově smrti získává celou. To se stalo v roce 1617. Sklárna za éry Albrechta z Valdštejna vyráběla sklo především pro město Jičín.

---

⁹¹ Jednalo se o číré nebo emailem malované okenní terče.

⁹² Byl to schopný sklář a obchodník.

⁹³ Petr NOVÝ, Renesanční sklárny ve Mšeně a Huti. KRKONOŠE. Měsíčník o přírodě a lidech. Vydává: Správa KNP, ročník 1999, číslo 5, s. 25.

V roce 1720 byla výroba kvůli nedostatku dřeva ve sklárně zastavena a už nikdy nebyl její provoz obnoven.⁹⁴

3. 1. 1. 4 Sklárna v Bedřichově

Petr Wander si koupil od Redernů v roce 1598 pozemek na Bedřichově⁹⁵, kde vybudoval sklářskou huť. Kupní smlouva⁹⁶ byla sepsána až o čtyři roky později, tj. 25. září 1602, a to mezi Petrem Wanderem a urozenou hraběnkou Kateřinou z Redernu. Ve sklárně se vyráběly skleněné terčíky. Na začátku 17. století jsou ze sklárny doloženy i první malíři skla. V roce 1618 prodal sklárnu Petr Wander svému synovi Georgi Wanderovi. Sklárna změnila o dva roky později opět svého majitele, kterým se stal Johann Hänisch. Hänischovi sklárnu vlastnili až do roku 1705, kdy zemřel poslední z rodu, Gottfried Hänisch. Vdova Gertruda Hänischová se provdala ve stejném roce za skláře Eliase Lehmena.

V roce 1711 sklárna vyhořela a o dvanáct let později, tj. v roce 1723 byla prodána Danieli Josefu Vatterovi, který sklárnu znovu postavil. Po jeho smrti nastoupil jeho syn Johann Josef Vatter, od kterého si sklárnu na Bedřichově koupil v roce 1752 Johann Josef Kittel⁹⁷. Později sklárnu prodal nejvýznamnějšímu sklářskému rodu, a to Riedelům.

Osudným rokem se pro sklárnu stal rok 1806, tehdy došlo k jejímu úplnému vyhašení z důvodu nedostatku dřeva a ve stejném roce byla sklárna zbourána.

Severočeské muzeum v Liberci v letech 1975 – 1976 provádělo archeologický výzkum v místech, kde zmíněná sklárna stávala. Vedoucím výzkumu se stal Vít Weber. Při práci byly odkryty základy hlavní pece s kanálem a část obvodového zdiva. V letech 2000 – 2004 se prováděl další archeologický výzkum, při kterém byly odkryty zbylé obvodové zdi a relikty pomocných pecí.⁹⁸

3. 1. 1. 5 Sklárna v Antonínově⁹⁹

V roce 1699 byla založena¹⁰⁰ Eliasem Zenknerem sklářská huť v Antonínově¹⁰¹ na

---

⁹⁴ Mojmir TOMANDL, Význam dřeva pro sklářské hutě v Jizerských horách, in: ARS VITRARIA II. Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 1968, s. 14 – 16.

⁹⁵ Bedřichov se nacházel na libereckém panství hrabat Clam-Gallasů.

⁹⁶ Ve smlouvě byla uvedena práva, jako např. povolení pálení popele, právo rybolovu v potocích Kamenice, Blatný a Červený potok. Mezi další povolení patřilo vaření piva i vína pro sebe a dělníky, dále to bylo zřízení mlýna a pily. Ve smlouvě se uvádělo osvobození od roboty, které platilo pro sklářského mistra i jeho potomky.

⁹⁷ Johann Josef Kittel se narodil 1. února roku 1723 v Polevsku a zemřel 30. srpna roku 1788 v Kytlici.

⁹⁸ Petr BRESTOVANSKÝ, Jana HALBICHOVÁ, Marcela STARÁ, Předběžné výsledky archeologického výzkumu sklárny v Bedřichově v Jizerských horách, in: Archeologia technica 14. Brno, 2003, s. 35 – 41.

⁹⁹ Antonínov je součástí Josefova Dolu.

¹⁰⁰ Někdy je uváděn rok 1687, ale v Maloskalském urbáři není sklárna uvedena, poprvé se o ní píše až v roce 1699 v držkovské matrice.

¹⁰¹ Je také uváděna jako Zenknerova huť, podle huťmistra E. Zenknera.

smržovském panství hrabat Desfoursů. Zenknerovi ji měli v nájmu až do roku 1752, kdy ji vrchnost pronajala Johannu Josefu Kittlovi. Ten ji o rok později dal na starost svému příbuznému Johannu Leopoldu Riedelovi^{102 103}.

Riedelové si sklárnu pronajímali až do roku 1774, kdy jim nájemní smlouvu Desfoursové vypověděli. Od zmíněného roku, tj. 1774 sklárnu spravovali noví nájemníci, a to Franz Feix¹⁰⁴ a rychtář z Janova Johann Friedrich Hüttmann.

Od roku 1804 ji měl na 10 let v pronájmu Josef Dresslerov¹⁰⁵ a Simon Ichmannov. Ti v roce 1810 získali právo užívat titul c. k. privilegium české továrny na výrobu skla jako jediní zástupci skláren na Jablonecku.

V roce 1814 si ji znovu vzali do pronájmu Riedelové, a to konkrétně Anton Leopold Riedel, který se stal jejím hutníkem. Práci hutníka vykonával až do své smrti, tj. do roku 1821.

V 80. letech 19. století sklárna začíná využívat místo dřeva dřevoplyn¹⁰⁶. Vyráběly se v ní především skleněné polotovary. Rodina Riedelových měla sklárnu v pronájmu až do roku 1909^{107 108}.

3. 1. 1. 6 Sklárna na Nové Louce

V roce 1756 požádal Johann Josef Kittel libereckou vrchnost, zda by mohl postavit na Nové Louce¹⁰⁹ sklárnu¹¹⁰. Vrchnost mu v jeho aktivitě nebránila a stavbu mu povolila. Stavební práce probíhaly v letech 1756 až 1757, mimo sklárnu se zde nacházel panský dům, domky pro skláře a hospoda.

Koncem 50. let 18. století se v Jizerských horách kromě Riedela a Kittla rozhodl postavit sklárnu také Anton Weber, a to v roce 1758 v Karlově¹¹¹, nazývanou Karlova huť¹¹².

---

¹⁰² Od roku 1752 do roku 1753 vykonával funkci v Zenkerově huti jako hutní písař a od roku 1753 až do roku 1774 byl jejím hutníkem.

¹⁰³ Petr NOVÝ, Z historie "Zenknerhütte" I. Des Fourská sklárna v Antonínově v 18. a na počátku 19. století. Sklo, doba, lidé - vydání 21/2005, dostupné online: <http://www.glassrevue.com/news.asp@nid=4251.html> [cit. 2019-12-07].

¹⁰⁴ Byl to sklářský mistr, který pocházel z Lučan.

¹⁰⁵ Byl to jablonecký obchodník se sklem.

¹⁰⁶ Na dřevoplyn byly předělány i další sklárny, a to na Kristiánově a na Jizerce.

¹⁰⁷ Ve stejném roce ji koupila od Desfoursů firma Karla Riedela, ta postavila na stejném místě novou sklárnu.

¹⁰⁸ Jana SCHEYBALOVÁ, Josef V. SCHEYBAL, Krajem skla a bižuterie. Vydalo nakladatelství Jakoubě v Železném Brodě, 1998, s. 20 – 27.

¹⁰⁹ Nová Louka se nachází blízko Bedřichova. První písemná zmínka o Nové Louce pochází z roku 1630. Těžilo se zde dřevo, které se použilo na přestavbu Liberce.

¹¹⁰ Nazývala se Stará huť.

¹¹¹ Karlov byl založen Desfoursovými v roce 1701. Nachází se mezi Kristiánovem a Horním Maxovem. Karlovu huť si v roce 1761 koupil Johann Leopold Riedel, který tu působil až do roku 1775, kdy byla sklárna navždy opuštěna. V roce 1973 zde probíhal archeologický výzkum, který

Roku 1766 Kittel uznal za vhodné vrátit se zpět do svého rodného Falknova a sklárnu na Nové Louce pronajal Johannu Leopoldu Riedelovi¹¹³. O tři roky později se rozhodl jeho bratr Franz Anton Riedel¹¹⁴ koupit od Kittla dvě sklárny, a to Novou Louku a Bedřichov. Franz Anton Riedel provozoval sklárny až do své smrti, tj. do roku 1780.

Za jeho působnosti sklárna vyráběla křídové nebo obyčejné duté sklo, dále tabulové sklo a bižuterní polotovary.

Manželka zesnulého Franze Antona se rozhodla dva roky po jeho smrti prodat Novou Louku svému švagrovi Johannu Leopoldu Riedelovi a bedřichovskou sklárnu Antonu Josefu Krausovi.

V roce 1786 pověřil Johann Leopold Riedel vedením sklárny svého nejstaršího syna Antona Leopolda Riedela¹¹⁵. Za jeho éry se ve sklárně vyráběly převážně bižuterní polotovary, barevné duté sklo a lustrové ověšky. Dále to byly zátky, sklíčka do kapesních hodinek, avšak významná byla výroba flakonů, které se zhotovovaly z mléčného skla, mající barvu bílou, modrou a zelenou.

Důležitým rokem byl pro Antona Leopolda Riedela rok 1814, kdy získal výhodnou nabídku od smržovské vrchnosti Desfoursů na pronájem Zenknerovy sklárny v Antonínově.

V roce 1816 se přestalo pracovat na Nové Louce a skláři přešli do sklárny do Antonínova. O dva roky později byla sklárna na Nové Louce vyhašena, hlavním důvodem jejího uzavření byl nedostatek dřeva. V roce 1839 ji zbourali.

Když v roce 1821 Anton Leopold Riedel umírá, jeho místa se ujímá vlastní syn Franz Riedel¹¹⁶.

V roce 1844 si kupují Clam-Gallasové od Franze Riedela panský dům na Nové Louce

---

zjistil, že se ve sklárně vyrábělo malované a broušené duté sklo, a také knoflíky. Od tohoto roku, tj. 1775 se obyvatelé Karlova živilo domácí sklářskou prací, a to mačkáním a broušením skla.

¹¹² Byla pojmenována po majiteli rohozeckého panství, který se jmenoval Karel Josef Desfours. Sklárna se nacházela na soutoku Blatného a Červeného potoka. Anton Weber měl sklárnu pronajatou až do roku 1761, kdy ho vystřídal Johann Leopold Riedel. Osudem pro sklárnu byl rok 1775, kdy ji Riedel se skláři opustil kvůli neshodám s vrchností. Sklárna navždy zanikla. Jednalo se o sklárnu v Jizerských horách, která fungovala krátký čas a to pouhých 17 let. Od roku 1973 do roku 1975 zde probíhal archeologický výzkum. Zmíněná sklárna je „pohřbena“ pod hladinou Josefodolské přehrady, která se stavěla od roku 1976 do roku 1982.

¹¹³ Johann Leopold Riedel se narodil 22. dubna roku 1726 ve Falknově a zemřel 18. března v roce 1800 na Kristiánově.

¹¹⁴ Byl to mladší bratr Johanna Leopolda Riedela, jejich otcem byl Johann Karl Riedel, který žil v letech 1701 až 1781. Franz Anton Riedel se narodil 1. února roku 1744 ve Falknově a zemřel 26. listopadu roku 1780 na Nové Louce.

¹¹⁵ Anton Leopold Riedel se narodil 13. března roku 1761 v Antonínově a zemřel 7. února roku 1821 na Nové Louce.

¹¹⁶ Narodil se 4. září v roce 1786 na Nové Louce a zemřel jako poslední majitel zmiňované sklárny 19. listopadu 1844.

a představují ho na svůj lovecký zámeček. V roce 1929 o něj přicházejí kvůli pozemkové reformě. Novým majitelem se stala Československá republika. Ve 30. letech 20. století se využíval jako vládní chata, známá pod jménem Šámalova chata¹¹⁷. V období druhé světové války se stala Nová Louka rekreačním střediskem pro nacistickou elitu.¹¹⁸

Na začátku 90. let minulého století se začala chata renovovat. V dnešní době slouží jako penzion s restaurací. Jedná se o krásné jizerskohorské rekreační místo, které využívají především v zimním období běžkaři.¹¹⁹

3. 1. 1. 7 Sklárna na Kristiánově

Na Kristiánově postavil v roce 1775 Johann Leopold Riedel¹²⁰ novou sklárnu společně s roubenými domky pro své skláře. Hlavním důvodem vybudování nové sklářské osady byla výpověď nájemní smlouvy ze strany Desfoursů ve sklárnách na Karlově a v Antonínově (rok 1774).

V kristiánovské sklárně se poprvé začalo pracovat 6. ledna roku 1776. Byli zde zaměstnáni skláři z Antonínova a z Karlova. V roce 1780 byl na Kristiánově postaven panský dům, ve kterém se nacházela kaple zasvěcená Panně Marii a vybudován lesní hřbitov, kde byl pohřben ve stejném roce Franz Anton Riedel.

Ve sklárně se vyrábělo především duté sklo, ze kterého se vytvářely číše různých druhů, dále pohárky, holby, lékárnické lahvičky, skleněné zátky a flakonky nebo dózy na sůl z modrého skla. Mimo jiné se tu vyráběly rubínové perle, barevné tyčinky a bižuterní polotovary.

V roce 1800 umírá zakladatel sklárny a na jeho místo usedá jeho syn Karl Josef Riedel¹²¹. Výroba se ve sklárně nezměnila. Takovou zajímavostí je, že již v roce 1836 nechal zavést do kuchyně vodovod.

V roce 1838 převzal sklárnu po otci Karl Josef Riedel ml.¹²². Za jeho éry se sklářská osada rozrůstala, v roce 1839 tu nechal postavit potašárnu a pánvárnou.

V této zmíněné době se ve sklárně vyráběly především duté skleněné trubičky v různých barvách, dále to byly flakony, lustrové ověšky, výrobky pro bižuterii, a to hlavně

---

¹¹⁷ Byla pojmenována po kancléři Dr. Šámalovi.

¹¹⁸ Petr NOVÝ, Nová Louka – Kristiánov: Historie a současnost sklářských osad. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci a Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2007, s. 8 – 29.

¹¹⁹ Petr NOVÝ, Nová Louka – Kristiánov: Historie a současnost sklářských osad. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci a Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2007, s. 29 – 31.

¹²⁰ Nesla jméno Nová huť.

¹²¹ Narodil se 27. prosince roku 1767 v Antonínově a zemřel 23. dubna v roce 1843 na Kristiánově.

¹²² Karl Josef Riedel ml. se narodil 16. července 1803 na Kristiánově a zemřel 22. ledna 1875 v Josefově Dole.

mačkářské tyče, ze kterých se vytvářely plné perle.¹²³

V roce 1846 byla na Kristiánově postavena škola a o dva roky později se v ní začalo poprvé vyučovat. Škola sloužila dětem až do roku 1872.

V 70. letech 19. století se ve sklárně vyráběla především tyčovina. Když v roce 1875 Karl Josef Riedel ml. umírá, tak se jeho místa ujímá syn Leopold Riedel.

V roce 1882 byla sklárna vyhašena, v roce 1887, konkrétně 7. srpna postihl sklárnu požár¹²⁴.

Po roce 1887 fungoval Kristiánov jako léčebné zotavovací místo pro chudé a churavé liberecké dívky¹²⁵.

V roce 1890 prodal Leopold Riedel bývalou sklářskou osadu Kristiánov Clam-Gallasům. Ti ho vlastnili až do roku 1929, kdy připadl československému státu. Od roku 1933 byl v majetku Klubu československých turistů.

V roce 1938 obsadila Kristiánov československá armáda, která zde postavila dvě ubytovny pro vojáky a v Panském domě si zřídila své velitelství. Československá armáda si vybrala Kristiánov jako vhodný obranný bod proti německé invazi. V místech, kde stávala sklárna, si vojáci vykopali zákopy. Po podepsání Mnichovské dohody dostali 4. října téhož roku rozkaz, že musí opustit svoje dosavadní působiště a zapálit panský dům. Ten už v budoucnosti nikdy nebyl obnoven.

Na Kristiánově zůstala pouze Liščí bouda¹²⁶, která sloužila od roku 1883 jako hospoda. Po válce objekt chátral a naděje se dostavila až v roce 1963, kdy získalo Liščí boudu Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. To ihned začalo s její opravou a o rok později byla otevřena pro veřejnost. Muzeum zde zřídilo Památník sklářství v Jizerských horách. V současnosti se zde nachází expozice věnovaná zdejšímu sklářství a zároveň přírodovědecká expozice, která ukazuje návštěvníkům rostliny a živočichy, vyskytující se v této lokalitě.

Od roku 1987 až do roku 1988 probíhaly na Kristiánově práce, směřující k obnovení lesního hřbitova Riedelů. O dva roky později se tu uskutečnila první kristiánovská pout'¹²⁷, jejíž tradice trvá do dnešních dnů.¹²⁸

---

¹²³ Petr NOVÝ, Nová Louka – Kristiánov: Historie a současnost sklářských osad. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci a Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2007, s. 36 – 53.

¹²⁴ Požáru se zúčastnily dobrovolné hasičské sbory z blízkého okolí, z Horního a Dolního Maxova, Janova, Josefova Dolu, Karlova a z Rýnovic. Bohužel požár se jim nepodařilo uhasit.

¹²⁵ Dívky musely být pouze ve věku od 6-ti do 14-ti let.

¹²⁶ Jednalo se o domek, který patřil sklářské rodině Fuschsů.

¹²⁷ Jedná se o navázání na tradice tzv. mariánských sklářských poutí, které se tu odehrávaly v 19. století.

¹²⁸ Petr NOVÝ, Nová Louka – Kristiánov: Historie a současnost sklářských osad. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci a Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2007, s. 56 – 83.

Od roku 2016 na Liščí boudě probíhala rozsáhlá rekonstrukce objektu. O rok později, tj. v roce 2017, byla otevřena pro veřejnost její nová expozice nazvaná „Sklářská osada Kristiánov“.

3. 2 Vývoj bižuterie od svých počátků až do konce 80. let 20. století

Na Jablonecku postupně vznikaly v 18. až 19. století dva druhy výroby bižuterie, a to skleněná a kovová. Pod kovovou bižuterií patřila od 60. let 19. století černá bižuterie.

3. 2. 1 Skleněná bižuterie

Zrození jablonecké bižuterie souvisí s výrobou turnovského kompozičního skla¹²⁹, které bylo vyráběno podle benátského vzoru.

Turnovským brusičům se podařilo na počátku 18. století utavit první kompoziční sklo, které bylo vhodné pro výrobu imitací drahokamů. Ty se vsazovaly nejen do ozdob z drahých kovů, ale i do bižuterních polotovarů a předmětů, vyrobených z mosazi nebo z mědi.

Z Turnova se začátkem 19. století výroba imitací drahokamů přesunula na Jablonecko. Místo výroby různých druhů skel, která se tu doposud vyráběla, se začalo s výrobou skleněné bižuterie. Nejprve se tu začalo s vybrušováním skleněných imitací drahokamů a polodrahokamů, označovaných jako bižuterní kameny.

Velký zlom ve výrobě polotovarů bižuterních drahokamů nastal momentem jejího zjednodušení. Drahokamy byly vyráběny z kompozičního skla, které bylo vytaženo do tvarů tyčí. Při lisování se začaly používat kleště s kovovými formičkami, tím se vlastně práce urychlila. Po lisování se tak nemusel výrobek tvarovat, jako tomu bylo dříve. Výrobek se potom jenom brousil.

Mezi nejvýznamnější centra výroby broušení bižuterních kamenů patřily v 18. století Vratislavice, dále k nim náleželo Rádlo a Rychnov.¹³⁰

Skleněná bižuterie vyráběla od 18. století bižuterní kameny, skleněné perle, perličky a knoflíky.

V 19. století dochází k vylepšování technologické výroby skleněné bižuterie, kdy se při jejím lisování začaly v roce 1832 používat vnitřní ryté kovové raznice.

V dřívějších dobách existovalo mnoho druhů skleněných perel, byly broušené, foukané, mačkané, sintrované, ale také vinuté a voskované.

---

¹²⁹ Kompoziční sklo se tavilo v palírnách kompozic (kompozičních sklárnách). V 18. století se nacházela pouze jedna palírna kompozic, a to v Turnově. Koncem 18. století se palírny objevily i na Jablonecku. První palírna v Jablonci byla založena v roce 1785 Bernardem Ungerem. Další palírny se začaly stavět na Jablonecku začátkem 19. století, v Lučanech (1815), v Josefově Dole (1822) a ve Smržovce.

¹³⁰ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 25.

Broušené perle se začaly na Jablonecku vyrábět na začátku 19. století. To souviselo s výrobou bižuterních kamenů, které se zde brousily a mačkaly. Jednalo se o práci, která neměla ve světě žádnou konkurenci. Jablonečtí výrobci sklízeli s touto výrobou velké úspěchy, ale to netrvalo dlouho, protože koncem 19. století výroba pomalu upadala.

Druhým typem jsou foukané perle, kterým se říká „foukanice“. Výrobu skleněných foukaných perlí již znali od středověku, jejich centrem se staly Benátky.

V 18. století se zmíněná výroba objevuje v Českých zemích a to i na Jablonecku. Centrem pro jejich výrobu se stalo okolí Smržovky a Josefova Dolu.

V 80. letech zmíněného století se foukaly rubínové perle, které napodobovaly mořské korály. Vyráběly se až do druhé poloviny 19. století.

Zajímavostí z 50. let 19. století byl ve Smržovce „vynález“ zdejšího lékaře MUDr. Hartwiga Weisskopfa, který začal foukané perle prvně vnitřně stříbřit. Tento experiment se mu povedl a jeho postup začali využívat i další výrobci foukaných perlí. Mimo stříbření se také používalo zlacení perlí.

Foukané perle se vyvážely téměř do celého světa a to, jak do Severní Ameriky, Britské Indie, Indonésie, Severní Afriky, tak i po Evropě. Po roce 1910 postupně zaniká export tohoto zboží, může za to japonská konkurence, která ovládla asijský trh svým levným zbožím.

Foukané perle se zhotovovaly v různých barvách, a to převážně v modré, žluté, zelené a červené. Mezi foukané výrobky patří především vánoční ozdoby, které se vyrábějí až do dnešních dnů.

Třetím zmíněným druhem jsou mačkané perle, které se vyráběly z tyčového skla, majícího různé barvy. Aby vznikly mačkané perle, musely se mačkat, neboli lisovat, pomocí mačkářských kleští. Mačkaly se různé tvary a velikosti těchto perel. Dále se pak povrchově upravovaly podle dekorů, neboli vzorů, které měli „perličkáři“ jako vzorek.¹³¹

Dalším typem perlí byly sintrované perle. Jedná se o zajímavost, kterou vyráběli pouze „perličkáři“ na Jablonecku. Aby vytvořili sintrované perle, bylo zapotřebí zrníček skel, která byla jemně rozemletá a hromadně lisovaná. Po lisování se daly do kruhové pece, kde došlo k jejich stmelení. Sintrované perle slavily úspěch, jak doma, tak i v zahraničí. Vyvážely se do Evropy, Ameriky, Kanady a Afriky. V dnešní době se už nevyrábějí.

V neposlední řadě bych jmenoval perle vinuté. Jejich výroba spadá až do středověku, kdy je vyráběli italští skláři na ostrově Murano. K nám se jejich výroba dostala až v 18. století. Vyráběli je v Turnově v kompozičních sklárnách. Na Jablonecku se začaly vinuté perle vyrábět někdy kolem roku 1800. 19. století znamenalo pro jablonecké výrobce obrovský

---

¹³¹ Sběrka Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou: Podsbírka: Skleněná bižuterie.

úspěch na světových trzích. Nejvýznamnější firmou na Jablonecku byla firma Wilhelma Klaara¹³². Vinuté¹³³ perle patří k nejkrásnějším, ale také i k nejdražším ze všech skleněných perlí.

Posledním jmenovaným typem jsou voskované perle. Jedná se o imitace pravých perel¹³⁴, které se v Jizerských horách vyráběly koncem 18. století. Postup práce spočíval v tom, že se do dutiny perel vléval vosk, který zvyšoval hmotnost a mechanickou odolnost. Za svůj název vděčí právě používanému vosku. Tyto zmíněné perle se navlékaly na nit a ponořovaly se do laku¹³⁵ s rybím stříbrem. Díky tomuto procesu se vytvořila na povrchu lesklá vrstva, která byla natřena bezbarvým nebo barevným transparentním lakem. Tento lak plnil funkci ochrannou.

K dalším výrobkům skleněné bižuterie patřila výroba sekaných perliček, které se vyráběly už od středověku v italských Benátkách. Perličky měly kulovitý nebo válcovitý tvar.¹³⁶

K velmi známým výrobkům patřily skleněné, tzv. jablonecké knoflíky¹³⁷, které se mačkaly v mačkárnách už od 60. let 18. století. Jablonecké knoflíky v 19. století slaví úspěchy nejen z výroby, ale i v exportu. Tomuto období se pro jablonecké knoflíky říká: „knoflíková horečka“. Mezi nejznámější výrobce těchto knoflíků patřily firmy, a to Gebrüdera Mahla¹³⁸, Wilhelma Klaara a Gebrüdera Feixe¹³⁹. Jablonecké knoflíky se vyvážely do celého světa, jejich výrobu nezastavily žádné hospodářské krize, ale ani obě světové války. V roce 1945 byla výroba skleněných knoflíků včleněna do národních podniků Skleněná bižuterie a Železnobrodského skla. Po zániku n. p. si skleněné knoflíky vyrábějí soukromé firmy.¹⁴⁰ Skleněnou bižuterii postihla začátkem 20. století, tj. v roce 1912, konkurence z Japonska. Byli

---

¹³² Narodil se v roce 1837. Klar se mimo své firmy zabýval i exportem skleněných knoflíků, dále skleněnou a černou bižuterií. Zemřel v roce 1924. Firmu převzal syn Georg Leopold Klar. V roce 1949 byla firma včleněna do n. p. Sloexportu a v roce 1952 do Jablonexu.

¹³³ Kromě vinutých perlí se „vinutím“ na Jablonecku vyráběly i drobné dekorativní předměty a bižuterní kameny. Dále to byly vložky do kovových prstenů a knoflíků.

¹³⁴ Na Jablonecku se imitace pravých perel vyráběly z vinutých nebo mačkaných perel. Později ve 20. století se vytvářely z alabastrového skla.

¹³⁵ Tento cyklus se prováděl opakovaně.

¹³⁶ Sbírka Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou: Podsbírka: Skleněná bižuterie.

¹³⁷ Knoflíky se kromě skla vyráběly z plastu, kovu a ze dřeva. Po roce 1975, kdy byly soukromé firmy soustředěny do n. p., se knoflíky ze dřeva vyráběly v n. p. Tofa a kovové knoflíky v n. p. Bižuterie.

¹³⁸ Firmu založili v roce 1878 bratři Heinrich (1846 – 1938) a Jakob (1849 -1918) Mahlovi.

¹³⁹ Firmu založili v roce 1867 synové brusiče skla Franze Feixe (1777 – 1822), Cölestin a Johann (1838 – 1920) Feixovi. Jejich provozovny se nacházely v Albrechticích a v Antonínově. Cölestin odešel koncem 60. let 19. století do Severní Ameriky. Po smrti Johanna nastoupili na jeho místo jeho dva synové. Jeden z nich byl Max (1877 – 1944), zabýval se výrobou černé bižuterie. Od roku 1949 byla firma včleněna do n. p. Krystalerie a o čtyři roky později se stala součástí n. p. Jablonecké sklárny v Dolním Polubném.

¹⁴⁰ Sbírka Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou: Podsbírka: Knoflíky.

k nám tajně posláni špioni, aby okopírovali naši tehdejší výrobu perlí a knoflíků. To se jim bohužel povedlo, své zboží pak nabízeli za levnější cenu do Britské Indie a do Číny. Japonské zboží ovšem nebylo tak kvalitní jako to, které bylo vyrobeno u nás.

Po první světové válce nastala v celém hospodářství v ČSR konjunktura. Dařilo se i skleněné bižuterii, ale netrvalo to dlouho, kdy znovu postihla naše hospodářství další krize, a to v roce 1929. Skleněná výroba tak byla nucena vyrábět své výrobky v menším množství. V roce 1948 byly bývalé soukromé firmy soustředěny do n. p. Skleněná bižuterie, jež fungoval až do svého zániku, tj. do roku 1989.¹⁴¹

3. 2. 2 Kovová bižuterie

Kovová bižuterie se začala vyrábět na Jablonecku v 70. letech 18. století. Vznikla především jako součást práce zlatníků a stříbrníků.

Do výrobků z kovové bižuterie se postupně vsazovaly drahé kameny. Do výroby byl v této době zaveden nový postup práce, který umožňoval tvarovat výlisky z mosazných plechů nebo drátů. K této činnosti se využívalo pájení.

Bižuterie se také vyráběla kromě z kovů i z jiných druhů materiálu, např. ze dřeva, papíru a od roku 1878 se začal používat plast. Počínaje rokem 1918 se plastová bižuterie stává součástí kovové bižuterie.

Ve 20. letech 19. století na Jablonecko přicházejí francouzští pasíři, kteří s sebou přinášejí nové technologické postupy, u nás doposud neznámé. O 40 let později se kovová bižuterie i díky jim stává známou, jak na světovém trhu, tak především tvoří významný obor na Jablonecku.

Ve 20. století se kovová bižuterie nadále vyrábí, a to ve větší míře, než tomu bylo v 19. století. Hlavní podíl na tom nesl export. Mezi nejvýznamnější výrobce této bižuterie patřily firmy Josefa Schreiblera, Gebrüdera Jägera a Franze Männerta.

V roce 1948 vznikly dva n. p. Kovová bižuterie a Preciosa¹⁴² se sídlem v Jablonci nad Nisou. V roce 1953 se spojily a vznikl tak nový n. p. Jablonecká bižuterie. Ten však fungoval pouze do roku 1958, kdy se z něj vytvořily dva podniky, n. p. Bižuterie a Brusírný kamenů¹⁴³. V roce 1956 nechal n. p. Jablonecká bižuterie postavit novou galvanizovnu.

V 50. letech minulého století se výroba bižuterie podstatně změnila. Začala se vyrábět módní eloxovaná bižuterie z hliníku a litá bižuterie, která se vytvářela z cínových slitin a

---

¹⁴¹ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 31 – 33.

¹⁴² Preciosa se věnovala mechanickému broušení bižuterních kamenů a perlí. Od 60. let 20. století k nim přibýly strojně broušené lustrové ověsy a křišťálové lustry.

¹⁴³ Tento n. p. byl v roce 1966 přejmenován znovu na Preciosu.

olova.

Výroba lité bižuterie byla velmi rychlá a snadná. Jednalo se o levnou výrobu, která se vyvážela především do SSSR, Arabských Emirátů, Ria de Janeira a do Afriky. Produkce této bižuterie byla utlumena v roce 1998 a v dnešní době se těmito výrobky zabývají pouze malé soukromé firmy.

V roce 1961 započala stavba Nového závodu Bižuterie, který byl dostaven v roce 1965. V tomto závodě se vyráběla výhradně kovová bižuterie.

Po roce 1990 se rozpadly všechny státní podniky a bižuterií se začaly zabývat soukromé firmy.¹⁴⁴

3. 2. 2. 1 Černá bižuterie

Černá bižuterie neboli jetová se objevuje na Jablonecku až v 60. letech 19. století, kdy se nejdříve tmelila a později se nýtovala. Mezi známé výrobce z této doby patřila albrechtická firma Gebrüdera Feixe.

Koncem 80. let 19. století se začaly vyrábět mačkané černé skleněné kameny, které byly na spodní straně zatavené mosaznými terčíky. Černé skleněné kameny se upevňovaly drátem, vyrobeným z cínu. Kameny se vkládaly do sádrových matric. Tato výroba je známá pod názvem letovaná bižuterie. Výrobky měly svůj věhlas po celé zemi, ale i v zahraničí. Říkalo se jí: „Jablonecká černá bižuterie“.

Mezi první výrobce letované bižuterie patřil Carl Johann Fischer, který ji vyráběl v Tanvaldu. Dále se vyráběla v okolí Smržovky, Josefova Dolu a na Semilsku.

Kolem roku 1900 se výrobě černé bižuterie věnovalo celkem 450 lidí. Začátkem 30. let 20. století začala zmiňovaná výroba postupně upadat, bylo to díky hospodářské krizi a novým módním trendům.¹⁴⁵

3. 3 Současné sklářské a bižuterní firmy na Jablonecku

Koncem 80. let minulého století, a to konkrétně v roce 1988 se z národních podniků stávají podniky státní, které fungovaly až do začátku 90. let 20. století. Některé z nich se na Jablonecku vracely zpátky svým bývalým majitelům nebo jejich potomkům. Ostatní firmy však stále vlastnil stát, ty se v budoucnu privatizovaly, ovšem některé z nich časem zkrachovaly. Mnohé z nich byly prodány do soukromého vlastnictví. Takových je v okolí Jablonce nad Nisou mnoho.

Mezi významné firmy na Jablonecku, podnikající v oboru sklářství, patří janovská sklárna Vitrum. Sklárna byla postavena už v roce 1912 Johannem Schormem, za účelem

---

¹⁴⁴ Sbírka Muzea skla a bižuterie: Podsbírka: Kovová bižuterie.

¹⁴⁵ Petr NOVÝ, Jablonecká bižuterie. Praha: Grada, 2008, s. 94 – 95.

výroby skleněných banglí, o které byl velký zájem především v Indii. Bangle se doposud vyráběly v malém množství po domácnostech v Janově. Po vypuknutí první světové války dochází k zastavení vývozu banglí a ve sklárně se věnují výrobě lisovaného skla a tyčí. Tato výroba trvala až do skončení druhé světové války. V říjnu roku 1945 byla znárodněna a sloučena do n. p. Spojené sklárny jablonecké. Ve sklárně se kromě skleněných tyčí začalo s výrobou lisovaného a hutního skla. V roce 1951 došlo k organizační změně, kdy sklárna spadá pod n. p. Jablonecké sklárny. Tento stav trvá až do roku 1990, kdy se stává státním podnikem. Od roku 1993 se Janovská sklárna dostává do majetku firmy Vitrum, s.r.o., kterou spoluvlastní Ing. Martin Sopr. V dnešní době sklárna vyrábí lisovaná¹⁴⁶, foukaná¹⁴⁷, technická¹⁴⁸ a ručně tvarovaná skla, kterým se říká dutařina¹⁴⁹. Sklárna sama zpracovává, barví a taví sklo v pánvových pecích. Od roku 2012 fungují z původních tří pecí pouze dvě, které jsou od 80. let 20. století vytápěné zemním plynem. Od začátku vzniku sklárny, tj. v roce 1912, fungovaly na generátový plyn (plyn s uhlím), který se používal až do 60. let, pak ho vystřídal svítiplyn.¹⁵⁰

V Železném Brodě se nachází soukromá sklářská firma, která se jmenuje Glass Halama. Firma byla založena v roce 1932 Františkem Halamou¹⁵¹. Při výrobě uměleckého skla začal používat kovových forem, které umožňovaly dokonalost detailů. Popularita jeho výrobků se „rozletěla“ ve druhé polovině 30. let minulého století téměř do celého světa. Jeho výrobky znali v Americe, Indii, Itálii a především v Maroku.

Roku 1940 se firma přestěhovala z Alšovic do Železného Brodu. V roce 1942 kupuje pan Halama dvě brusírny. Kromě broušeného, rytého a leptaného skla, váz, skleněných souprav¹⁵², sportovních pohárů a plaket se zaměřuje na výrobu knoflíků, odznaků, ale třeba i na výrobu autoreflektořových skel.

Po únoru roku 1948 mu byla firma zabavena a znárodněna. František Halama poté pracoval jako sklář v n. p. Železnobrodské sklo. Po pádu minulého režimu, tj. v roce 1989, začal uvažovat syn František Halama ml. o znovuoživení firmy. To se mu podařilo v roce 1994. O dva roky později, tj. v roce 1996, s ním začíná spolupracovat i jeho syn Robert.

Firma vyrábí drahé broušené užitkové a dekorační sklo, jako jsou vázy a likérové

---

¹⁴⁶ Mezi lisované výrobky ze skla patří svícný, dózy a popelníky.

¹⁴⁷ K výrobkům z foukaného skla patří především různé druhy flakonů.

¹⁴⁸ Jsou to například modré kryty na světla, které slouží k osvětlení přistávací plochy letišť.

¹⁴⁹ Mezi výrobky patří různé vázy a mísy.

¹⁵⁰ Firemní archiv firmy Vitrum a vyprávění majitele firmy Ing. Martina Sopra.

¹⁵¹ František Halama se narodil v roce 1913 a zemřel v roce 1976. Pocházel ze sklářské rodiny. Jeho otec vlastnil mačkárnu v Alšovicích, která se především věnovala mačkání korálků.

¹⁵² Jedná se o výrobu stolních, likérových, dezertních a toaletních souprav.

soupravy, které jsou především v barvách mléčných, modrých a zelených.

Své výrobky vyváží do Francie, Itálie, Švýcarska, Portugalska, USA, Jižní Afriky, Číny, Japonska, Indie, Ruska, Kazachstánu a Maroka. Výrobky vlastní i arabští šejkové. Pro český senát a parlament vyrábějí skleněné lvy. Výrobky firmy nesou již od doby zakladatele značku „F. Halama – Železný Brod 55 – Bohemia“, ta se používá i dodnes. Zajímavostí je, že kromě značky firma používá na svých výrobcích i podpis zakladatele Františka Halamy, který je ryt diamantovou jehlou.

Firma získala řadu ocenění na výstavách, první pochází již z roku 1937. Francouzská vláda jim ho udělila na mezinárodní výstavě umění a techniky. V roce 1938 získali další ocenění, a to na mezinárodní výstavě řemesel v Berlíně. V lednu roku 1948 obdržel František Halama na výstavě v Casablance od marockého krále „Cenu za výjimečnost“ za silný estetický zážitek. Cena mu byla zaslána poštou téhož měsíce. Dodnes se neví, zda ocenění z Maroka přišlo poštou do ČSR koncem ledna, nebo až v únoru, kdy již firma neexistovala. Určitě patří za zmínku skutečnost, že zakladatel firmy si zavedl knihu zákazníků, ve které jsou zaznamenáni obchodní partneři z celého světa. Je v ní uvedena například firma Belhani Luigi se sídlem v italském Turíně. Když se po roce 1994 pokračovatelé firmy vypravili do Itálie, konkrétně do Turína, čekalo na ně velké překvapení. Setkali se osobně s nynějšími majiteli zmíněné firmy, se kterou obchodoval již František Halama.

Při osobním rozhovoru s panem Robertem Halamou jsem se dozvěděl, že když František Halama ml. získal v restituci zpět kovové formy, měla o ně zájem francouzská firma Lalique. Jednalo se o firmu, která byla založena ve 30. letech 20. století, a v té době silně konkurovala Františku Halamovi. Naštěstí francouzské firmě dědicové v žádném případě nic neprodali.¹⁵³

Do oblasti výrobků z bižuterie patří také Česká mincovna, která je součástí kovové bižuterie. Byla otevřena 1. července roku 1993 v Jablonci nad Nisou. První raženou mincí byl padesátihalář, který byl dán do oběhu 7. července 1993. V současnosti mincovna razí veškeré naše české kovové mince a pamětní medaile. Od roku 1994 vyráběla mincovna jako jediný výrobce na světě spolu s ČNB stříbrné medaile s hologramem.¹⁵⁴

Mezi výrobky skleněné bižuterie patří skleněné perle, které vyrábí od 90. let 20. století firma G & B beads, s.r.o., jako jediná v České republice. Firma se zaměřuje na výrobu leštěných nebo mačkaných perlí. Firma vyrábí kromě skleněných perlí i skleněnou bižuterii, např. se jí daří výroba skleněných květin. Samozřejmě vyváží své výrobky i do zahraničí, a to

---

¹⁵³ Rodinný archiv Halama.

¹⁵⁴ Sbíрка Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou: Numizmatická podsbírka.

do USA, Austrálie, Japonska atd..¹⁵⁵

V nynější době se exportem skleněných korálků a bižuterních výrobků zabývá jablonecká firma Beads 4U s.r.o., založená v roce 2005. Výrobky vyváží nejvíce do USA, Japonska, Španělska a Německa.¹⁵⁶

Dalším velmi známým výrobcem je akciová společnost Preciosa¹⁵⁷, která byla založena v roce 1948 jako n. p. Preciosa. Tehdy se zabývala převážně broušením skla. Od roku 1953 nesla název n. p. Jablonecká bižuterie a o pět let později, tj. v roce 1958, se název změnil na n. p. Brusírný kamenů. K názvu Preciosa se znovu vrátili až v roce 1966. Od roku 1991 se Preciosa stala akciovou společností.

V dnešní době vyrábí skleněné tyče, skleněné perličky, strojně broušené bižuterní kameny, šperkové kameny, ale i výrobky z broušeného křišťálu, jakými jsou například figurky. Hlavní její náplní je výroba křišťálových lustrů nebo moderních lamp. Jedná se o firmu, která se zabývá, jak sklářstvím, tak i bižuterií. Patří mezi nejvýznamnější firmy na Jablonecku, které vyvážejí své výrobky téměř do celého světa. Důležitým rokem pro Preciosu byl rok 2004, kdy se zařadila mezi osm partnerů Miss Universe.¹⁵⁸

Preciosa a.s. je rozdělena na tzv. Skupiny, ve kterých jsou: Preciosa GS, a.s.¹⁵⁹, Preciosa – Lustry, a.s.¹⁶⁰, Preciosa Figurky, s.r.o.¹⁶¹. Poslední společností je Preciosa Ornela, a.s., která má svá sídla v Zásadě, kde se vyrábějí skleněné perličky neboli rokajl, dále v Desné a na Příchovicích, kde sklárna vyrábí skleněnou tyčovinu.¹⁶²

Komplex skláren v Desné vybuvovala firma Josefa Riedela, Dolní Polubný ve druhé polovině 19. až v prvním desetiletí 20. století.

Od roku 1951 byla sklárna převedena pod n. p. Jablonecké sklárny Desná. V 70. letech 20. století byla vybudována desenská továrna na perličky. V roce 1989 se zmíněný podnik rozpadl a od roku 1992 sklárna v Desné spadala pod Ornelu, a.s. v Zásadě. O třináct let

---

¹⁵⁵ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 242.

¹⁵⁶ Propagační materiály: Beads 4U s.r.o..

¹⁵⁷ Název Preciosa je odvozen od latinského slova: preciosus. V překladu to znamená: vzácný nebo drahocenný.

¹⁵⁸ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 206 – 209.

¹⁵⁹ Od roku 2011 jsou součástí Skupiny Preciosa a sídlí v Jablonci nad Nisou. Od téhož roku získala Preciosa patent na výrobu skleněných zátek Vinolok, dnes jsou jejich jediným výrobcem v ČR.

¹⁶⁰ Od roku 1993 jsou součástí Skupiny Preciosa. Jejich sídlo je v Kamenickém Šenově, kde vyrábějí lustry, které se tu začaly vyrábět už v roce 1724. Dále se tu vyrábějí bytová svítidla a kompletní osvětlení interiérů, které si tu zákazník podle svého vkusu zvolí.

¹⁶¹ Součástí Skupiny Preciosa je od roku 1995 se sídlem v Jablonci nad Nisou. Zabývá se výrobou bižuterie, broušených figurek a dalších výrobků z křišťálu.

¹⁶² Propagační materiály: akciové společnosti Preciosa.

později, tj. v roce 2005, sklárna změnila svého majitele, kterým se stala akciová společnost Jablonex Group. Ta však sklárnu vlastnila pouze do roku 2009, kdy ji vystřídala nynější akciová společnost Preciosa Ornela.

Sklárna v dnešní době vyrábí hutní sklo a sklářskou surovinu. Další její výroba je zaměřena na uměleckou krystalerii, luxusní foukané a lisované sklo, které nese označení „Desná: SINCE 1847“. Jedná se o výrobu, která navazuje na tradici Ingrid a při své výrobě používá původní formy.¹⁶³

V Desné v Jizerských horách také sídlí akciová společnost Desko¹⁶⁴, která byla založena v roce 1992. Před rokem 1989 spadala pod n. p. Jablonecké sklárny Desná, sloužila jako jejich pomocný provoz. Zde se také stavěly a opravovaly pece pro všechny desenské sklárny. Firma se touto činností zabývá i v současnosti. Od roku 1992 pokračují v tradici a vyrábějí nadále sklářské formy, a to z litiny nebo z niklu, dále se zabývají výrobou sklářských strojů¹⁶⁵, sklářských pánvových pecí, moderních pánvových plynových¹⁶⁶ i elektrických pecí, kontinuálních plynových a elektrických van, a také temperovacích pecí na pánve. Firma Desko a. s. vyrábí rovněž pískovcové¹⁶⁷ a leštící topolové brusné kotouče pro brusiče skla. Mimo jiné se zabývají i opravami sklářských pecí pro Preciosu, a. s., Preciosu – Lustry, a. s. a Preciosu Ornelu, a. s., atd.¹⁶⁸

Při osobní návštěvě zmíněné firmy mě zaujalo vyprávění pana Ing. Jaroslava Jiříka, který mi sdělil několik zajímavostí ze života místních sklářů. On sám objevil v 70. letech 20. století pracovní knihu z roku 1910, která patřila firmě Josefa Riedela. Psalo se v ní, že poblíž Polubenské huti stávala zvonička, na kterou se zvonilo jako znamení pro skláře, a to v době, kdy narychlo potřebovali utavit sklo. Skláři bydleli v nedaleko stojících domech, které postavila firma Josefa Riedela. V období druhé světové války byl zřízen v Polubenské huti pracovní tábor, ve kterém pracovali Francouzi, Italové, Poláci a Rusové. Vyrábělo se především pro Kriegsmarinu, a to lodní čočky. K dalším zajímavostem místních skláren patřila výroba mozaiky, kterou navrhl v roce 1968 Jaroslav Melich. Mozaika měla u stavebníků v 70. letech 20. století velký ohlas. Známa byla taktéž výroba kapilárních teploměru¹⁶⁹, vyráběných v Příchovické huti.¹⁷⁰

---

¹⁶³ Dana NÝVLTOVÁ, *Firmy v Desné v Jizerských horách*, 2014, s. 1 – 5.

¹⁶⁴ Desko vlastní konstrukční oddělení a modelárnu.

¹⁶⁵ Jedná se o jednoúčelové stroje a strojní zařízení, které slouží na tvarování, tažení, opracování a třídění drobných skleněných výlisků.

¹⁶⁶ Plynové pece dělají ve Smržovce.

¹⁶⁷ Pískovec těžili na Vsetínsku, v Bystřičce.

¹⁶⁸ Propagační materiály: akciové společnosti Desko.

¹⁶⁹ Kapilára je trubice s velmi malým vnitřním průměrem.

Na Jablonecku se v současné době nachází přes sto malých, ale i větších firem zabývajících se bižuterií nebo sklářstvím. Navazují tak na sklářskou tradici, která je v této oblasti zmíněna již od 16. století.

---

¹⁷⁰ Informace poskytl: Ing. Jaroslav Jiřík, bývalý náměstek technického závodu n. p. Jabloneckých skláren Desná.

4. Brusírny skla na Jablonecku

Nejstarší doložené brusírny skla ve sledovaném regionu se začínají objevovat již v průběhu 18. století. V prvopočátcích byly brusy těchto nejstarších brusíren roztáčeny lidskou silou, kterou nahrazuje síla vody. Vzhledem k nutnosti dostatku vody potřebné nejen pro pohon brusů, ale i pro vlastní broušení jsou brusírny často zakládány u vodních toků s dostatečnou silou a spádem. Dalším hlediskem byla blízkost skláren, dodávajících surovinu k broušení. Od druhé poloviny 19. století se objevují v menší míře brusírny poháněné pomocí parní síly. S příchodem elektrifikace počátkem 20. století začínají brusírny s vodním pohonem zanikat, ale jejich úplný konec přišel až v 50. letech 20. století. V současné době se brusírny skleněného zboží nacházejí pouze v některých sklárnách nebo sklářských firmách, častěji pak v uměleckých sklářských studiích. K pohonu svých brusů využívají již pouze elektřinu.

4. 1 Popis stavby brusíren skla

Brusírny skla se dělí na tři typy, a to na malé provozovny, střední provozovny a velké neboli tovární provozovny, které se začínají od 60. let 19. století stavět na Jablonecku. Tovární brusírny se stavěly proto, aby se v co nejrychlejší době mohlo zboží vyrobit a poslat ho zákazníkům. První tovární brusírna byla postavena v roce 1867 Eduardem Dresslerem v Desné v Jizerských horách a o rok později, tj. v roce 1868, postavil brusírnu v Lučanech nad Nisou Ludwig Breit a ve Smržovce Johann Ullmann. V průběhu let těchto staveb přibývalo. Většinou se jednalo o zděné jednopatrové nebo dvoupatrové budovy.

Malé a střední provozovny měly podobu jednoduchých roubených, zděných nebo částečně zděných přízemních staveb se sedlovou střechou a byly stavěny na vysoké žulové podezdívce z důvodu vyrovnání terénu. Dům měl tradiční trojdílný obdélný půdorys, který se skládal ze světnice, se zděnou síní s černou kuchyní a s dílnou, kde se brousilo sklo a jejímž charakteristickým znakem především pro oblast Jablonecka je řada malých oken zajišťujících dostatek světla. V dílně se nacházely jeden až patnáct brusných stolic. Ve 20. letech 20. století se k některým brusírnám tohoto typu začaly přistavovat zděné obytné domy, jako například v Lučanech nad Nisou a v Karlově.¹⁷¹

4. 2 Výskyt brusíren skla

Od 18. století se centrem brusíren stalo okolí Smržovky, Janova nad Nisou, Josefova Dolu a Lučan nad Nisou.

První zmínka o nejstarší brusírně ve Smržovce pochází z 30. července roku 1740.

---

¹⁷¹ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 44 – 49.

Vlastnil ji brusič Christian Stecker.¹⁷² Brusírny skla na vodní pohon se stavěly u Smržovského potoka a řeky Kamenice. V dalších letech postupně brusíren skla na vodní pohon přibývalo. V brusírnách se převážně brousilo duté sklo, lustrové ověšky a flakony. Počátkem 19. století se ve Smržovce nacházelo třicet tři brusíren a na celém smržovském panství jich bylo okolo sto padesáti. Celkem zaměstnávaly tisíc pět set sedmdesát devět brusičů. Brusírny skla se stavěly v části Smržovky, a to v Záhoří a v Jelením koutě. V roce 1873 byla postavena ve Smržovce Josefem Ullmannem první parní brusírna skla v Jizerských horách.¹⁷³

Oblastí s hojným výskytem malých a středních brusíren byl od druhé poloviny 18. století Janov nad Nisou. Zmínka o první brusírně skla je uváděna již v roce 1750, avšak ve velmi krátké době svoji činnost ukončuje. Další brusírny skla se tu začínají stavět od 80. let 18. století. Největší koncentrace brusíren se nacházela kromě obce Janova nad Nisou také na Velkém a Malém Semerinku. Na Malém Semerinku byly brusírny zakládány podél potoku Bílá říčka, který se postupně vlévá do řeky Nisy, protékající Janovem. Na Velkém Semerinku se brusírny stavěly podél potoka, který se nazývá Rábenka. V této oblasti byla postavena rovněž tovární brusírna, známá pod jménem Schormova.¹⁷⁴

V Josefově Dole se brusírny začaly stavět při horním toku řeky Kamenice. V těchto brusírnách brusiči skla zpracovávali křišťálovou surovinu, vyrobenou v tamní sklárně, a to v Zenknerovi huti v Antonínově. V 19. století se brusírny budovaly u Pekelského a Jedlového potoka. Další lokalitou výskytu brusíren byl Antonínov, patřící v dnešní době pod obec Josefův Důl. První brusírna skla tu stávala od roku 1675 a byla součástí Zenkerovi huti. Od 19. století se rozšiřují brusírny až do oblasti Dolního Maxova a Karlova. V této době se nacházelo v okolí Josefova Dolu přes padesát brusíren.¹⁷⁵ Ve 20. století, a to konkrétně v roce 1909 byla uvedena do provozu v Antonínově první brusírna, která využívala k pohonu brusů elektřinu. V Josefově Dole to bylo o rok později, tj. v roce 1910.¹⁷⁶

V Lučanech nad Nisou se první brusírna skla postavila v roce 1765 v oblasti nazývané

---

¹⁷² SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Josef MEISSNER, osobní fond Jablonec nad Nisou, Sg.: B 843, inv. č. 7490, Die Glasschleiferei im Isergebirge, s. 40.

¹⁷³ Petr NOVÝ, Rozkvět sklářského podnikání. Smržovka: Pohledy do historie dávné i nedávné. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2010, s. 71 – 74 a Mojmir TOMANDL, Brusírny skla na vodní pohon v povodí řeky Kamenice, in: ARS VITRARIA 6, Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 1979, s. 30.

¹⁷⁴ Eva RYDLOVÁ, Janovské kulturní stezky. Jablonec nad Nisou: Spolek přátel obce Janov nad Nisou, 1998, s. 2 – 10.

Jana SCHEYBALOVÁ, Josef V. SCHEYBAL, Krajem skla a bižuterie. Vydalo nakladatelství Jakoubě v Železném Brodě, 1998, s. 9 – 10.

¹⁷⁵ Heinz KOLISCH, Broušení skla v údolí Kamenice. Jizerské a Lužické hory. Vydalo: Občanské sdružení Náš kraj, ročník 1999, číslo 1, s. 14.

¹⁷⁶ Gerhard KUTNAR, Chronologie Josefova Dolu. Josefův Důl, 2010, s. 12.

Krčvinkl. Vlastnil ji Johann Kaspar Hittmann. Postupem času se brusírny stavěly u potoka Wildbachu a u Lužické Nisy.¹⁷⁷ Od 19. století se objevují také brusírny v Jindřichově. Zde první brusírnu skla (č. p. 73) postavil Franz Stecker v roce 1827 a nesla jméno „U Pánaboha“, protože ve štítě byl umístěn kříž. O dvacet let později, tj. v roce 1847, ji navštívil i zemský správce arcivévoda Štěpán, který spojil návštěvu s kontrolou stavby Krkonošské silnice. V roce 1848 byla postavena v Jindřichově druhá brusírna (č. p. 37). V 50. letech 19. století ji přestavěli na mlýn. V pořadí třetí brusírna z této oblasti (č. p. 38) vyrostla v 80. letech 19. století.¹⁷⁸

Další lokalitou četného výskytu brusíren se stal Horní Maxov. Zde byly brusírny stavěny až na počátku 20. století a využívaly již jako zdroj elektřinu.¹⁷⁹

V 19. století se brusírny nacházejí v okolí Desné, v Albrechticích v Jizerských horách, v Bedřichově, Hraničné a v oblasti Železnobrodská.

V Desné v Jizerských horách se brusírny stavěly podél toků Černá říčka a Bílé Desné. Na Černé říčce se dochovaly do dnešních dnů stavby bývalých brusíren, které vlastnili například Pohlmanovi, Swarowski a Hofmanovi. Brusírny skla se také nacházely v hojném množství na Příchovicích, Kořenově a v Polubném. Významnou brusírnu skla postavil v roce 1868 Josef Schmidt v Příchovicích. Pracovalo v ní padesát pět brusičů a od roku 1914 je uváděno sto padesát brusičů. Tato brusírna začala využívat mimo vodní síly i elektřinu. Ve Schmidtové brusírně¹⁸⁰ se brousily lustrové ověšky, broušené mísy, talíře, konvice na mléko a vázy. Za zmínku stojí i brusírna firmy Johanna Umanna, která sídlila v Potočné a od roku 1893 vyráběla jako první v Rakousku - Uherské monarchii optické sklo. V dnešní době už brusírna však nestojí, na jejím místě byly postaveny panelové domy.¹⁸¹

První brusírnu skla v Albrechticích v Jizerských horách postavil Franz Linke. Postupem času se budovaly brusírny na Mariánské Hoře na Jedovém potůčku. Koncem 19. století se zde nacházelo přes čtyřicet brusíren skla. Pozvolný konec brusíren v Albrechticích se datuje k roku 1945. Bylo to zapříčiněno tím, že za druhé světové války se zanesly vodní rezervoáry pískem, strojovny brusíren se již staly zastaralými a na jejich opravy nebylo dost

---

¹⁷⁷ Lučany nad Nisou. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2013, s. 45.

¹⁷⁸ Lučany nad Nisou. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2013, s. 124 – 125.

¹⁷⁹ Lučany nad Nisou. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2013, s. 109 – 118.

¹⁸⁰ V roce 1945 byla firma znárodněna a od roku 1947 spadala pod n. p. Krystalerii.

¹⁸¹ Petr NOVÝ, Lisované sklo a krystalerie v Jizerských horách. Historie výroby – sklárny – rafinerie – export. Vydala: Ornela a. s. – Desenské sklárny Desná v Jizerských horách ve spolupráci s Muzeem skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2002, s. 113 – 118.

Dana NÝVLTOVÁ, Firmy v Desné v Jizerských horách (nevydaný rukopis), 2014, s. 1.

financí.¹⁸²

Přesuneme-li se Jizerskými horami blíže k Jablonci nad Nisou, octneme se v obci Bedřichov. Na Bedřichově stálo jedenáct brusíren skla. První brusírnu skla (č. p. 32) zde vystavěl Kajetán Hujer v roce 1824. V roce 1858 byla postavena druhá brusírna (č. p. 139) Anastasiem Posseltem. Jan Rieger postavil svoji brusírnu (č. p. 163) v roce 1865 a o rok později, tj. v roce 1866, vybudoval svoji již v pořadí druhou brusírnu (č. p. 164) Anastazius Posselt. V roce 1867 byly založeny dvě nové brusírny, a to Františkem Pilzem z Hraničné (č. p. 96) a Kajetanem Gärtnerem, která měla č. p. 169. Václav Hüttmann si postavil brusírnu (č. p. 193) v roce 1874, následoval ho roku 1883 Antonín Gärtner se svojí již druhou brusírnou, a to č. p. 106. O dva roky později, tj. v roce 1885, byla postavena Vilibaldem Streitem brusírna (č. p. 207) a v roce 1886 se k ní přidala brusírna č. p. 210, jejímž majitelem byl František Hübner. Následoval rok 1887, v němž Ferdinand Schaurich vystavěl brusírnu skla (č. p. 203), která 12. července roku 1904 vyhořela. V dostupných pramenech je zmínka ze 40. let 19. století o stavbě Horního mlýna (č. p. 39) na Bedřichově. Zprvu sloužil ke svému původnímu účelu, ale v roce 1885 byl přestavěn Antonínem Streitem na brusírnu skla. Stejný osud potkal i další dva objekty, kterými byly hostinec Ignáce Horna a továrna na zpracování bavlny (postavená v roce 1867). Z obou zmíněných budov se staly ve 20. letech minulého století brusírny skla.¹⁸³

Scházíme-li z Bedřichova směrem k Jablonci nad Nisou, procházíme obcí Hraničná. V Hraničné (dnešní součást Janova nad Nisou) se budovaly od druhé poloviny 19. století brusírny skla při řece Bílá Nisa. Celkem zde bylo postaveno devět brusíren. První brusírna v Hraničné byla postavena v roce 1857 a vlastnil ji František Pilz.¹⁸⁴

V 70. letech 19. století se začínají stavět brusírny skleněného zboží v Železném Brodě, Držkově, Pěnčíně, Huti, Bratříkově, Loužnici nebo v Zásadě. Brusírny zde využívaly k pohonu brusů vodu, později elektřinu, ale také i páru. Ve 30. letech 20. století dochází k úpadku sklářského průmyslu a tak se brusírny skla na vodní pohon přeměňují opět na vodní mlýny.¹⁸⁵

4. 3 Technický popis brusíren skla na vodní pohon

---

¹⁸² Jarmila MENCLOVÁ, Vojtěch MENCL, Osudy jedné obce Jablonecka, Albrechtice v Jizerských horách. Vydal: Obecní úřad v Albrechticích v Jizerských horách, 2000, s. 12 – 15.

¹⁸³ Lubor LACINA, Bedřichovská kronika vypravuje. Díl I. – Od počátku do r. 1937. Vydal: Obecní úřad v Bedřichově, 2007, s. 10 – 41.

¹⁸⁴ Jana SCHEYBALOVÁ, Josef V. SCHEYBAL, Krajem skla a bižuterie. Vydalo nakladatelství Jakoubě v Železném Brodě, 1998, s. 7.

¹⁸⁵ Kristýna FENDRICOVÁ, Eva KRUPKOVÁ, Petr NOVÝ, Zásadský ráj. Příběh českých perliček. Vydala: Preciosa Ornela, a. s. Zásada, 2018, s. 12.

Na Jablonecku byly od druhé poloviny 18. století až do první poloviny 20. století stavěny brusírny skla většinou na vodní pohon. Jedná se o unikátní stavby.

4. 3. 1 Rezervoáry

Voda byla přiváděna pomocí náhonů směrem od jezů do vodních rezervoárů. Jedná se o malé nádrže, které sloužily jako zásobárna vody. Převážně se jednalo o zděné stavby z žulových kvádrů, které jsou rovněž typické pro Jizerské hory a patří k unikátním stavbám v regionu, ale i v celé České republice. Téměř každá brusírna měla svůj rezervoár. Rezervoáry byly budovány kaskádovitě. Stavěny byly z důvodu kolísání vody. Vzhledem k tomu, že se brusírny skla stavěly na malých tocích a voda tak neměla potřebný průběžný tok, bylo ji nutné zadržovat. Princip používání vodních nádrží spočíval v tom, že se v nich během noci zadržovala voda, která byla v ranních hodinách postupně vypouštěna tak, aby byl zesílen proud vody, který byl hnán na vodní kola či turbíny, pohánějící sklářské brusy. Tento stav trval každý den do doby úplného vyprázdnění nádrží. Největší koncentrace těchto rezervoárů byla na Bedřichově, na Velkém a Malém Semerinku, v Josefově Dole, na Karlově, v Dolním Maxově, v Albrechticích v Jizerských Horách a na Mariánské Hoře. V současné době jsou některé rezervoáry vypuštěné a řada z nich je již zbourána. Svoji funkci již neplní od 50. let minulého století.¹⁸⁶

Voda z rezervoárů se dostávala potrubím, nebo vantroky k jednotlivým provozovnám. Tyto důmyslně vypracované stavby umožňovaly využití vodní síly na maximum. V některých případech se jednalo o velmi rozsáhlá díla.

Vodní kola a turbíny sloužily k pohonu vlastních sklářských brusů. Na vrchní vodu se používala vodní kola, která byla umístěna v tzv. lednici. Jednalo se o typicky zděný přístavek s pultovou střechou. Kola tak roztáčela palečné soukolí a od převodu vedla hlavní rozvodová transmise. Na výrobu vodních kol se používalo nejčastěji dřevo, některá kola byla dovybavena kovovými částicemi (litinové disky, ocelové hřídele).

Koncem 19. století se využívaly k pohonu sklářských brusů vodní turbíny. Existují ještě místa, kde jsou vodní turbíny dochované, ale vždy se již jedná o velice cenné historické unikáty. Pro přímý mechanický pohon se používaly dva typy turbín, a to Girardova a Schwamkrugova. Tyto turbíny byly konstrukčně optimální pro velký spád s menším průtokem vody. Na začátku 20. století se začaly používat Francisovy turbíny, spirální i typ s horizontální hřídelí, v místech s velkým spádem pak turbíny Peltonových a ve 20. letech 20. století pak turbín Bánkiho typu.

---

¹⁸⁶ Vlastimil PILOUS, Brusírenské rybníčky, unikát Jizerských hor. Krkonoše – Jizerské hory. Vydává: Správa KNP, ročník 2016, číslo 7, s. 32 – 34.

4. 3. 2 Transmise

Je to hřídel uložená v ložiskách s různě velkými průměry řemenic, která za pomoci plochých kožených řemenů převádí energii od zdroje pohonu na samostatné stroje. Transmise byla nejčastěji uložena na zděných patkách pod podlahou pracovního prostoru, dále pak mohla být zavěšena u stropu na ložiskových věšácích nebo na konzolách z boku zdi. Také jsou případy, kdy transmise prochází na kozlících přímo pod brusičskými stroji.

4. 3. 3 Usměrnění

Většinou regulaci řešili ručně přes mechanismus spojený dlouhou hřídelí od regulačního kola až k turbíně. Regulace probíhala nejčastěji přímo v prostoru dílny. U vodních kol pouštělo vodu stavidlo nebo sklopná deska, která byla ovládána soustavou ramen a pák. K hlavnímu otevírání a zavírání vody sloužila stavidla, která mají často kamennou konstrukci hlavního rámu. U některých větších provozoven se setkáváme s tím, že měly vedle turbín umístěny mechanicko – hydraulické regulátory otáček.¹⁸⁷

4. 4 Brusiči a broušení skla

Brusiči v žádném případě neměli lehký život. Pracovali ve velmi tvrdých podmínkách, jejich pracovní doba byla dvanáctihodinová, někdy až čtrnáctihodinová. Měli špatnou hygienu, například místnost, ve které pracovali, se často nevětrala, a tak spousta z nich trpěla plicním onemocněním, revmatem, ale také se u nich objevovala podvýživa.

Dovolte mi citovat bývalého brusiče Josefa Umanna, který píše ve svých vzpomínkách: „*Brusiči pracovali na malém prostoru, od útlého věku vdechovali brusný prach i výpary z leštidel a zřídka kdy se dožívali čtyřicátého roku života. Většina z nich umírala následkem tuberkulózy, na kterou si strádali nezřídka od útlého věku*“.¹⁸⁸

Technika broušení se začala v Evropě rozvíjet již na začátku 18. století. Průkopníkem se stala Anglie, ve které se zprvu brousilo pouze olovnaté sklo.

Broušení je součástí řady povrchových úprav skleněných polotovarů. Brusič si nejprve nakreslí síť na sklo a podle nákresu pak brousí.

V počátečních dobách se brousilo smirkem a křemičitým pískem, postupem času se však začaly používat rotující pískovcové brusy, které měly různé tvrdosti a hrubosti zrna.¹⁸⁹

Sklářské brusy, někdy nazývané také brusné stolice, roztáčely ploché řemeny, které vedly od transmise uložené buď pod podlahou brusičské dílny, nebo u jejího stropu. Brusiči

---

¹⁸⁷ David VEVERKA, Brusírný skla na vodní pohon v oblasti Jablonecka, in: Vesnické technické památky V., Sborník referátů ze semináře. Vysoké Mýto: Regionální museum ve Vysokém Mýtě, 2014, s. 181 – 182.

¹⁸⁸ Zanikající řemesla: Brusiči skla. Jablonecký měsíčník, ročník 2008, číslo 2, s. 16.

¹⁸⁹ Alžběta KULÍŠKOVÁ, Kamenářství a sklářství v díle Josefa Václava a Jany Scheybalových. (Průvodce výstavou.) Turnov: Muzeum Českého ráje, 2012, s. 14.

používali dva typy brusů, a to vertikální tzv. kulič, který sloužil k výbrusu a dekorování a dále pak brus s horizontálním kotoučem, tzv. hladinář, s nímž se zarovnávala dna, rovinné plochy, brousily se hrany a také se sklo leštilo. K drobnému a velmi jemnému broušení složitých vzorů se využívaly malé horizontální řezací brusy.

Kotouče k hrubému broušení byly z pískovce a později z karborunda nebo oceli (pro volné brusivo), pro jemné broušení (fajnování) byly vyrobeny ze speciálních pískovců a později opět z karborunda. Pro leštění se používaly dřevěné kotouče (nejčastěji z topolu). Kotouče měly různé průměry a brusné drážky. Při provozu na ně intenzivně stékala voda k chlazení a k zamezení rozprachu skelných částic. Brusiči při leštění za pomoci dřevěného kotouče přidávali ještě jemný prášek, zvaný tripl a později pemzu. Přehozením řemene mezi dvěma různě stupňovými řemenicemi se dala nastavit požadující brusná rychlost.¹⁹⁰

4. 4. 1 Sekání perliček na šlapacím brusu

Koncem 18. století se začínají na Jablonecku sekat perličky, které se sekaly ze skleněné trubičky na krátké kousky pomocí nože. V roce 1831 ve Smržovce Franz Vorbach vylepšil sklářský brus, kterému se říkalo klemprda neboli cojk.

Brus se skládal z dřevěného stojanu a dřevěného kola, které bylo umístěno dole. Kolo roztáčelo šlapadlo. Nahoře, na železné tyči byl vertikálně upevněn brusný kotouč, nejčastěji vyrobený z červeného pískovce. Červený pískovec se těžil na Trutnovsku. Brusný kotouč byl velmi tenký a ostrý.

V 60. letech 19. století existovalo šest set brusíren, které používaly klemprdu, nejvíce v oblasti Zásadska. Koncem 80. let 19. století je klemprda nahrazena sekacími stroji. Centrem výroby sekaných perliček je opět Zásada. V 90. letech 19. století se objevuje nový druh broušeného zboží, a to skleněné náramkové kroužky, kterým se říká bangle.¹⁹¹

4. 5 Sociální poměry a přírodní katastrofy, týkající se sklářů a brusičů skla

4. 5. 1 Lučanská pozdvižka z roku 1890

Před sklářskou stávkou z roku 1890 se musím zmínit o svárovské stávce¹⁹² „textiláků“, která se stala jakýmsi impulzem pro skláře.

Důvodem vypuknutí stávky ve Svárově byla nespokojenost dělníků, pracujících až sedmáct hodin denně. Práci začínali ve čtyři hodiny ráno a končili v devět hodin večer.

---

¹⁹⁰ Miroslav KOLKA, Ivan PEŘINA, Brusírny skla na vodní pohon v povodí Kamenice, in: *Minulosti Českého Švýcarska: sborník příspěvků ze semináře 2014*. Krásná Lípa: Správa Národního parku České Švýcarsko, 2015, s. 175 – 176.

¹⁹¹ Kristýna FENDRICOVÁ, Eva KRUPKOVÁ, Petr NOVÝ, *Zásadský ráj. Příběh českých perliček*. Vydala: Preciosa Ornela, a. s. Zásada, 2018, s. 14.

¹⁹² Ve Svárově a v Haraticích se nacházely přádelny bavlny, které postavil v roce 1845 Johann Liebig (narodil se 7. 6. 1802 a zemřel 16. 7. 1870).

Někdy došlo i k prodloužení pracovní doby. Přestávky měli krátké, tudíž pracovali stále. Za takovýchto podmínek byly zaměstnané ženy, ale i děti.

Tento problém se mimo textilnictví řešil také i u sklářství, kdy podnikatelé museli přistoupit na některé požadavky dělníků, především na snižování pracovní doby a zvýšení mzdy.

V továrně ve Svárově dne 15. ledna roku 1870 bylo oznámeno dělníkům, dovolte mi citovat z knihy Svárovská stávka 1870 od Jana Beránka: „*Kvůli špatné obchodní situaci Vám musíme snížit mzdu o 10 %*“. To se dělníkům nelíbilo a tak ve stejný den vyhlásili stávku. Ředitelství Liebiegových továren¹⁹³ na to reagovalo tím, že od svých návrhů odstoupí. Situace v továrně se tak zklidnila.

Dělníci předložili 18. února roku 1870 na ředitelství své požadavky. Zmiňovali, že chtějí zvýšit své mzdy, dále snížit pracovní dobu a zmenšit množství úkolů. Ředitelství na některé požadavky přistoupilo. Mzda se dělníkům, mezi které patřili přadláci, prisukovači a tkalci, zvýšila o 1 až 3 Kr..

Dělníci, protože mnohdy museli pracovat sedmáct hodin denně, byli velmi unavení a nevyspalí, tudíž nemohli odevzdávat v práci maximální výkony.

Masová stávka ve Svárově proběhla 31. března roku 1870. Zahájení stávky se započalo v továrně v Haraticích, kdy dělníci dostali 26. března výplatu a zjistili, že nedostali žádné prémie, ale obdrželi peněžní pokuty. Důvodem pokut bylo to, že dělníci nestíhali plnit své úkoly v již zavedené dvanáctihodinové pracovní době. Dohoda z 18. února mezi zaměstnanci a vedením byla pouze jakousi taktikou, aby došlo k uklidnění vzniklé situace.

V přádelně v Haraticích zaměstnanci zastavili 28. března téhož roku svoji práci. O dva dny později dostali i ve Svárově výplatu, při které stejně jako u haratických, zjistili, že jim byly sníženy mzdy. Svárovští se přidali k ostatním stávkujícím a chtěli zvýšit své mzdy. Vedení povolalo proti tisícům dvě stě dělníkům četnictvo, odpor byl velký, četníci akci museli vzdát.

Téhož dne telegrafoval baron Jindřich Liebieg okresnímu hejtmanovi do Jablonce, kde ho žádá, aby poslal okamžitě posily četnictva a také armádu. Bylo mu vyhověno.

K masové stávce dochází 31. března, kdy dva tisíce dělníků chce znovu prosadit své požadavky. Proti nim bylo postaveno četnictvo a armáda, ti měli za úkol je rozehnat. Došlo ke krvavé srážce s dělníky. Někteří z nich byli zatčeni, jiní zraněni a někteří zabití. Nakonec se

---

¹⁹³ Ředitelství sídlilo v Tanvaldu. Ředitelem byl Václav Palme.

dělníci vzdali^{194, 195}.

Stejná nespokojenost panovala i u sklářských dělníků. V 19. století skláři dostávali každý týden mzdu, ze které platili své životní potřeby. Ve sklárně pracovali sklářští mistři, kteří měli pod sebou např.: skláře, topiče a taviče. V roce 1859 byl vydán Živnostenský zákon, který upravoval vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. V pozdějších letech byly vytvořeny další jeho novely. Tento zákon odlišoval práci v továrnách od práce v menších firmách, které patřili tovaryšům.

V továrnách Živnostenský zákon nařizoval dvanáctihodinovou pracovní dobu, zakazoval noční práce a zakazoval práci dětí do dvanácti let.

V roce 1870 vešel v platnost koaliční zákon, který stávky legalizoval. Dávno před tím, než došlo k jeho vydání, bylo dělníkům zakázáno jakýmkoliv způsobem se sdružovat. Pokud se tak stalo, tak porušili zákon. Jednalo se o pobuřování nebo rušení veřejného pořádku. Díky tomuto koaličnímu zákonu začaly vznikat v Rakousku – Uhersku dělnické spolky. Na Jablonecku vznikl v roce 1872 první dělnický spolek, který se jmenoval: *Odborný spolek sklářských dělníků v Albrechticích*.

Tyto spolky a fungující koaliční zákon umožnily dělníkům předkládat své požadavky zaměstnavatelům. Požadavky, které většinou kladli, byly stejné jako v textilnictví.

V roce 1884 byl vydán zákon, který nařizoval maximální 11-ti hodinovou pracovní dobu ve sklářských závodech¹⁹⁶. O rok později, tj. v roce 1885, byla zpracována novela Živnostenského zákona. Ten zakazoval zaměstnávat děti, které byly mladší 14-ti let. V Předlitavsku byl v roce 1887 vydán zákon o úrazovém pojištění a o rok později byl vydán zákon o nemocenském pojištění. Tyto zákony platily až do zániku Rakouska – Uherska. Mimo jiné se ve velkých sklárnách, jako třeba v Riedelových sklárnách, začala objevovat možnost sociálního zaopatření. Jednalo se většinou o nemocenské, důchodové, ale dokonce i o podpůrné¹⁹⁷ pokladny.

Konec 80. let a začátek 90. let 19. století byl v Čechách obdobím zlepšování sociálních poměrů ve velkých sklářských závodech. Na toto zlepšení sociálních poměrů ve sklárnách měly vliv stávky, které propukaly převážně na Jablonecku.¹⁹⁸

---

¹⁹⁴ Při této stávce ve Svárově bylo smrtelně zraněno šest lidí. Nebyla to jenom jediná stávka, protože stávky pokračovaly i v 80. letech 19. století.

¹⁹⁵ Jan BERÁNEK, Svárovská stávka 1870. Praha: Rovnost, 1951, s. 42 – 78.

¹⁹⁶ Sklářské závody musely mít více než 20 zaměstnanců, aby zákon platil.

¹⁹⁷ Podpůrné pokladny byly zřizovány pro vdovy a sirotky.

¹⁹⁸ Olga DRAHOTOVÁ a kolektiv, Historie sklářské výroby v českých zemích. I. díl. Od počátků do konce 19. století. Praha: Academia, 2005, s. 347 – 349.

V roce 1888 se odehrála stávka¹⁹⁹ brusičů v brusírnách v Polubném a v Desné. Stávka byla vyhlášena především na protest proti snižování mezd. Tato stávka skončila úspěšně pro obě dvě strany, protože došlo k jejich vzájemné dohodě.

90. léta 19. století jsou pro sklářství velice napjatá. Skláři se bouří proti zavádění strojů do výroby. V této době nastala i odbytová krize.

V roce 1890, a to v lednu, se událo nejvíce všeobecných stávek na Jablonecku. Ty byly vyhlášeny hlavně pro zlepšení poměrů v brusírnách, ale především za účelem zvýšení mezd. Jednalo se o masové stávky brusičů skla, které vypukly v Janově, v Horním Maxově, Josefově Dole, Polubném, Desné, Kořenově a ve Smržovce. V těchto stávkách protestovalo celkem 3 000 dělníků. Některé z nich skončily úspěšně, ale některé bohužel ne.²⁰⁰

Mezi nejznámější stávku patří stávka v Lučanech, která se odehrála ve středu 29. ledna roku 1890, je známá jako: „lučanská pozdvižka“.

Zlomovým rokem pro přípravu stávky byl rok 1888, kdy Ludwig Breit²⁰¹ zavedl ve své brusírně v Horních Lučanech první sekací stroje k výrobě perliček, bylo jich celkem šestnáct. Pro „perličkáře“ to byl jakýsi popud k vyvolání pozdější stávky, která propukla až o dva roky později, tj. v již zmíněném roce 1890.

Přibližně se jí účastnilo dvě stě dělníků ze Zásady, kteří přišli pěšky do Lučan. Záměrem dělníků v Horních Lučanech bylo vniknout do brusírny a zničit všechny sekací stroje, které měly nahradit jejich práci. V tomto jejich úmyslu se jim snažili bránit tři četníci. Dělníci se v žádném případě nedali zastrašit, četníky neuposlechli a stroje rozbili. Dav vzbouřenců se následně vydal zničit sklad perliček, nacházející se blízko vily, kde bydlel Ludwig Breit s rodinou.²⁰²

Do Lučan zároveň dorazila policejní posila z nedalekého Jablonce. Jak uvádějí noviny

---

¹⁹⁹ Stávka vypukla 4. července a trvala až do 7. července 1888. Zúčastnilo se jí na tisíc brusičů.

²⁰⁰ Kapitoly z dějin revolučního dělnického hnutí na Jablonecku. Jablonec nad Nisou: OV KSČ a ONV, 1976, s. 12 – 15.

²⁰¹ Narodil se v roce 1845, později se vyučil zámečnickem. Do Lučan přišel společně se svým bratrem Fortunatem Hartwigem Breitem (1848 – 1914). Zde začali vyrábět skleněné knoflíky. V Lučanech v roce 1896 postavil Ludwig Breit první sklárnu, a to Dolní huť a o šestnáct let později, tj. v roce 1912, postavil druhou sklárnu, která nesla název Horní huť. Ludwig Breit zemřel v roce 1913 v Lučanech, kde je i pohřbený.

V roce 1923 koupila firma Ludwiga Breita třetí sklárnu od firmy Kron & Co., kterou používala jako sklad. Po skončení druhé světové války, tj. v roce 1945, byly sklárny znárodněny a od roku 1946 byly zařazeny do n. p. Spojených skláren jabloneckých. Po revoluci se n. p. rozpadl a vznikla akciová společnost Jizerské sklo Lučany a od roku 2003 se staly sklárny součástí akciové společnosti Ornela. O dva roky později patřily pod další akciovou společnost Jablonex Group, a to do roku 2008, kdy byl provoz skláren ukončen.

²⁰² Petr NOVÝ, Soumrak perličkového kraje. Vyprávění o skleněné bižuterii, osudech sklářů, sekacích strojích a Lučanské pozdvižce z 29. ledna 1890. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2011, s. 30 – 39.

„*Gablonzer Zeitung*“, někteří ze stávkujících se snažili dobýt vilu přes ozbrojené četníky. Úkolem četníků bylo, aby stávkující zahnali. Jednalo se o velkou strkanici a hlavně o silně panující zmatek. V této potyčce došlo ke třem smrtelným zraněním, jednalo se o Franze Balduse z Jistebka²⁰³, Josefa Kavku ze Zásady²⁰⁴ a třetím byl jakýsi Halama²⁰⁵. Tito tři zmínění byli pohřbeni na hřbitově v Lučanech.

V den stávky byla povolána do Lučan také armáda, jako posila četníků. Ta měla za úkol stávku potlačit. Dav dělníků se zalekl a stáhnul se do svých domovů. Armáda celou obec po příchodu obsadila, nikdo z obyvatel nemohl vycházet ven. Došlo k zatčení 87 osob, které byly odsouzeny k několika rokům vězení.

Tato událost zajímala i státní správu, dne 5. února 1890 přijel z Prahy do Jablonce zemský místodržitel hrabě Franz Anton kníže Thun und Hohenstein. Zemský místodržitel navštívil v Jablonci průmyslovou školu, exportní domy Emila Müllera a Eduarda Dresslera, avšak jeho hlavním cílem bylo navštívit Lučany. Chtěl si především zmapovat situaci po lučanské pozdvižce.²⁰⁶

Pozdvižka byla namířena proti zavádění strojové výroby, která zapříčinila katastrofu pro ruční sekáče perel. Ve firmě Ludwiga Breita neuvědomělí sklářští dělníci viděli ve strojích své nepřátele a doufali, že když je rozbijí,lepší se jejich životní podmínky.

Ve 20. století se odehrávaly na Jablonecku další sklářské stávky, ale ty nebyly tak výrazné jako zmíněná stávka v Lučanech.

Začátkem 20. let 20. století se velmi špatně prodávaly sklářské výrobky, tudíž ve sklárnách a brusírnách docházelo od roku 1922 až do roku 1923 ke krácení pracovní doby, díky tomu však postupem času některé sklárny a brusírny musely svůj provoz ukončit. Vše se však zlepšilo o rok později, tj. v roce 1924. Další problém se ve sklářství objevuje v období kolem roku 1926 až 1927, kdy upadá cena kvalitní jablonecké krystalérie. V tomto období se setkáváme se zaváděním smirkových strojů do brusíren, díky kterým přišlo několik tisíc brusičů o práci.

Na jaře roku 1927 proběhly dvě brusičské stávky, které trvaly tři týdny. První se odehrála 21. března v Jablonci nad Nisou. Stávkovalo se proti nekvalitnímu smirkovému zboží a za dodržování osmihodinové pracovní doby, udržení mezd, zlepšení pracovních

---

²⁰³ Zemřel na následky zastřelení.

²⁰⁴ Byl probodnut četnickým bajonetem.

²⁰⁵ Zemřel v nemocnici v Tanvaldu.

²⁰⁶ Kapitoly z dějin revolučního dělnického hnutí na Jablonecku. Jablonec nad Nisou: OV KSČ a ONV, 1976, s. 40 – 74 a Veronika BURSOVÁ, Hospodářské a sociální postavení sklářských dělníků na Jablonecku v období první Československé republiky (1918 – 1938), Liberec: Bor, 2016, s. 15 – 19.

podmínek a vylepšení podpory v nezaměstnanosti. Zmiňovanou nespokojenost vyvolal také obchod s levnou nebroušenou krystalérií.

Stávky se zúčastnilo patnáct tisíc brusičů, kteří byli z Jablonecka, Tanvaldu, ale i z okolí Železného Brodu. 28. března téhož roku proběhla druhá stávka brusičů, a to ve Smržovce, kde protestovalo tři sta brusičů. Demonstrující zničili brusírnu skla a obchod se skleněným zbožím ve Smržovce a v Tanvaldě bylo zničeno několik brusíren skla. Proti stávkujícím brusičům zasahovalo na čtyři sta četníků. 12. dubna stávka skončila a bylo dohodnuto, že se již nebude vyrábět smírkové zboží.

4. 5. 2 Protržená přehrada na Bílé Desné v roce 1916

Jizerské hory patřily a dodnes patří k oblasti s největšími srážkovými úhrny v České republice. Kdysi tento region sužovaly rozsáhlé povodně. Nejhorší povodeň byla v létě v roce 1897, kdy došlo ke zničení velkého množství stavení, mimo jiné i brusíren skla. Tyto povodně daly impuls ke stavbám přehrad na řekách Černá a Bílá Desná a na Kamenici.²⁰⁷

Přehrada na Bílé Desné a také spojovací štoly na Souši se začaly stavět 17. října roku 1911 pražskou firmou Fr. Schön a synové podle projektu Ing. Wilhema Plenknera. Stavba přehrad na Bílé Desné byla dokončena 30. června roku 1915. Nádrž byla 54 m široká, 14,6 m vysoká a její délka dosahovala 200 m. Přehrada měla zadržet až 400 000 m³ vody. Měla dvě přehradní hráze, postavené metodou navážky.

Osudovým dnem pro obyvatele Desné a tudíž i pro zmiňované brusírny skla bylo 18. září roku 1916, kdy došlo kolem 16:15 hodin k protržení přehrad na Bílé Desné. Tato katastrofa si vyžádala šedesát pět přímých obětí, sedm jich bylo zraněno. Z tohoto počtu zraněných zemřeli ještě dva lidé v nemocnici v Tanvaldu.²⁰⁸

Citovaná vzpomínka ředitele Dresslerových brusíren Theo Englerta z knihy *Katastrofa na Bílé Desné*: „*Po obdržení zprávy, že poteče více vody, dal jsem pokyn dělníkům k uzavření stavidla. Sám jsem informoval obyvatele pily a hájenky o protržení hráze a vyzval je k opuštění budov. Netušil jsem žádné větší nebezpečí a odebral jsem se ke stavidlu. Tu jsem již slyšel dunění a veliký rachot, ale v lese nebylo nic vidět. Za několik okamžiků se ale začaly chvět vrcholky stromů a hukot se blížil. Prchejte!, zavelel jsem dělníkům a utíkali jsme co nejrychleji k cestě vedoucí na Mariánskou Horu. Dělník Müller byl zasažen padajícím stromem, ale unikl vysoké vlně, která se velikostí rovnala velikému domu řítícímu se údolím. Stáli jsme na cestě, ohromeni leknutím, zkamenělí a neschopni slova. Po malém zotavení*

²⁰⁷ Ladislav ŽÁK, *Katastrofa na Bílé Desné. MěÚ v Desné a Povodí Labe a. s., Hradec Králové, 1996, s. 4 – 5.*

²⁰⁸ Dana NÝVLTOVÁ, *Protržená přehrada na Bílé Desné 1916 – 2016, Město Desná a Albrechtice v Jizerských horách, 2016, s. 5 – 9.*

*z úleku jsem se díval dolů, kde ve vlnách mizela velká brusírna. Zřícením brusírny se voda nepatrně odklonila ze svého směru, a to bylo velikým štěstím pro můj dům, o který jsem se strachoval.*²⁰⁹

Jednalo se tehdy o největší katastrofu v celém Rakousku – Uhersku. Po této události zůstala jako jediná funkční brusírna Rudolfa Rabika, nacházející se u Karnethova mlýnu.

4. 6 Kulturní památky – bývalé brusírny skla

Na Jablonecku jsou do seznamu kulturních památek zapsány tři bývalé brusírny skla na vodní pohon, a to v Lučanech nad Nisou č. p. 192, v Janově nad Nisou na Velkém Semerinku ev. č. 1187 (dříve uváděno pod č. p. 169) a v Josefově Dole č. p. 63 – B. Všechny zmiňované brusírny byly postaveny v 19. století a v současné době slouží k obytným nebo rekreačním účelům.

4. 6. 1 Bývalá brusírna skla v Lučanech nad Nisou

Brusírna skla byla postavena brusičem skla Juliem Krausem počátkem 19. století jako přízemní roubené stavení se sedlovou střechou a s vysokou zděnou podezdívkou u Brusičské neboli Mlýnské cesty. Ve zděné podezdívce se nacházelo vodní kolo a brusičská dílna. Za první republiky objekt prošel několika opravami a renovacemi. Brusírnu skla vlastnili potomci Julia Krause až do roku 1945, kdy byla brusírna zkonfiskována a od 50. let minulého století slouží k obytným účelům.²¹⁰

4. 6. 2 Bývalá brusírna skla v Janově nad Nisou

Brusírna skla byla postavena u potoku Rábénka na Velkém Semerinku v první polovině 19. století jako přízemní objekt se sedlovou střechou. Skládá se z roubené a zděné části. Brusírna skla požívala k pohonu brusů vodní kolo. Od druhé poloviny 20. století však slouží už pouze k rekreačním účelům.

Jedním z vlastníků brusírny byl i známý jablonecký fotograf Bohumil Jakoubě.²¹¹

---

²⁰⁹ Ladislav ŽÁK, *Katastrofa na Bílé Desné. MěÚ v Desné a Povodí Labe a. s., Hradec Králové, 1996, s. 29.*

²¹⁰ *Lučany nad Nisou. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2013, s. 128.*

²¹¹ Památkový katalog Národního památkového ústavu (NPÚ), dostupné online: <https://pamatkovykatalog.cz/brusirna-skla-15062801> [cit. 2019-12-07].

5. Mačkárný skla na Jablonecku

První výskyt mačkání skla na Jablonecku byl doložen ve druhé polovině 18. století, kdy se Johann Josef Kittel začal zabývat mačkáním skla ve své sklářské huti na Bedřichově. K velmi známým mačkářům skla patřili mimo jiné bratři Pfeifferové z Huti, vlastním jménem Hans Georg a Gottfried.²¹²

Začátkem 19. století se díky rozvoji skleněné bižuterie a lustrového skla začínají na Jablonecku stavět mačkárný skla neboli drikety²¹³. Největší výskyt jich je zaznamenán na Černostudničním hřebenu a v Albrechticích v Jizerských horách. První mačkárna v Albrechticích byla postavena v roce 1820 Franzem Linkem a poté se mačkárný rozšířily i na Mariánskou Horu. Tu poslední č. p. 54 zde vybuďoval Vilém Feix. Zmiňovaná mačkárna fungovala až do roku 1965.²¹⁴

Velmi významnou oblastí s hojným výskytem mačkáren, spadající k Černostudničnímu hřebenu je obec Nová Ves. První mačkárnu skla zde postavil v roce 1831 Ignác Weiss, nacházela se u jeho domu č. p. 133. V této mačkárně se vyrábělo i kompoziční sklo. V dalších letech se postupně stavěly na Nové Vsi další mačkárný, kterých zde bylo postaveno přes padesát.²¹⁵ Mezi významné mačkáře skla z Nové Vsi patřil Andreas Peukert, který vymyslel novou technologii, týkající se výroby skleněných knoflíků. Knoflíky neměly kovové podložky, a přesto se mohly přišívat k oděvu.²¹⁶

Jestliže se vydáme z Nové Vsi přes Dolní Černou Studnici směrem k Jablonci nad Nisou, narazíme na jeho okrajovou část, které se říká Vrkoslavice. První mačkárna skla zde byla postavena ve 30. letech 19. století mačkářem Josefem Hübnerem. Byl to poslední rychtář Vrkoslavic. Jeho pradědeček byl Johann Wenzel Hübner, první řezač (brusič) kamenů.²¹⁷

Ve 40. letech 19. století dochází k budování mačkáren skla v Jindřichově a na Horním Maxově.

Dalšími oblastmi, kde jsme v první polovině 19. století mohli narazit na mačkárný skla, byla Smržovka, dále pak Lučany nad Nisou, Josefův Důl a Janov nad Nisou, především v jeho částech zvaných Velký a Malý Semerink.

---

²¹² Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 45.

²¹³ Někdy se uvádí v literatuře i „drykety“.

²¹⁴ Jarmila MENCLOVÁ, Vojtěch MENCL, Osudy jedné obce Jablonecka, Albrechtice v Jizerských horách. Vydal: Obecní úřad v Albrechticích v Jizerských horách, 2000, s. 15.

²¹⁵ Jaroslav LUBAS, Nová Ves slaví 380 let od první písemné zmínky o obci 4. část, in: Zpravodaj od pramene Nisy, ročník 2014, číslo 7, s. 3.

²¹⁶ Zanikající řemesla: Mačkáři. Jablonecký měsíčník, ročník 2008, číslo 4, s. 16.

²¹⁷ Jana SCHEYBALOVÁ, Josef V. SCHEYBAL, Krajem skla a bižuterie. Vydalo nakladatelství Jakoubě v Železném Brodě, 1998, s. 148.

Od druhé poloviny 19. století se začínají mačkárný v hojném množství stavět na Hutí. První mačkárna zde byla postavena již v roce 1857 Jáchymem Wenzelem a Josefem Klingerem.²¹⁸ Dále to byla například oblast Hraničné, Kokonína, Kopaniny, Jistebka, Zásady, Krásné, Huntířova²¹⁹, ale i na Skuhrově.²²⁰

Ve sledovaném období se mačkárný skla stavěly v Maršovicích a v Čížkovicích. Mačkaly se zde bižuterní kameny, skleněné knoflíky a perle. V 60. letech 20. století se začínalo mačkat i v suterénech obytných domů, jako tomu bylo například v domě č. p. 86²²¹ v Maršovicích, kde pracoval mačkář František Havliša. Poslední mačkárna vybudovaná ve zmíněné lokalitě Maršovice byla postavena před druhou světovou válkou. Jedná se o mačkárnu s č. p. 192. Zde mačkal nejprve pan Pavlata, po něm pan Viták a pan Jakoubě. Posledním mačkářem v mačkářské provozovně č. p. 192 byl pan Průcha. Nyní tato mačkárna slouží pouze k bydlení. V současné době se mačkání skla věnuje v Maršovicích v č. p. 27 David Mareš a v Čížkovicích v č. p. 27 Martin Bardyn, který mačká v upravené garáži. Za zmínku stojí mačkárna v Čížkovicích č. p. 3, která spadala v období Protektorátu Čechy a Morava pod Protektorát a přilehlý dům patřil do Sudet. V současné době je součástí obce Skuhrov.²²²

Postupně se mačkárný stavěly i v dalších obcích přiléhajících k Jablonci nad Nisou, jakými byly Pěnčín, Držkov, Horní Tanvald, Alšovice a v menším měřítku i Pulečný nebo oblast Desné.

Mačkání skla zde nebylo přerušeno ani v období hospodářských krizí, ale ani v době první a druhé světové války. Od první poloviny 20. století se využívá pro mačkání skleněných polotovarů také suterénů obytných domů a rovněž továrních provozů. V roce 1948 byly mačkárný skla znárodněny nebo byl jejich provoz ukončen. Mačkárný, které byly znárodněny, spadaly pod národní podniky, jako například pod Preciosu, Skleněnou bižuterii nebo Železnobrodské sklo.²²³

5. 1 Zajímavosti

---

²¹⁸ Jana SCHEYBALOVÁ, Josef V. SCHEYBAL, Krajem skla a bižuterie. Vydalo nakladatelství Jakoubě v Železném Brodě, 1998, s. 81.

²¹⁹ Mačkárna skla byla postavena v roce 1865. Jednalo se o dřevěnou mačkárnu a o první mačkárnu postavenou na Železnobrodsku, ve které pracovali dva mačkáři, a to Martin Štryncel a Antonín Stránský. Jeden pracoval u mačkářské pece a druhý obsluhoval mačkářské kleště. Mačkalo se zde pouze dva roky.

²²⁰ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 45.

²²¹ Před první světovou válkou se ve sklepě nacházela kovárna.

²²² Jaroslav ŠVÁSTA, Mačkárný a mačkáři obce Maršovice u Jablonce nad Nisou, 2016, s. 1 – 31.

²²³ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 45.

Tato podkapitola je věnována mačkárnám skla, z kterých se postupem času stala kompoziční huť, kulturní památka nebo obchod.

5. 1. 1 Z mačkárny kompoziční huť

V první polovině 19. století byla postavena mačkárna skla č. p. 561, nacházející se v dnešní ulici Antala Staška v Jablonci nad Nisou. Od roku 1849 byla v majetku Josefa Scheiblera a podle něho nese název Scheiblerova kompoziční huť. Na kompoziční huť byla přestavěna v průběhu let 1884 až 1887. Další úpravy se jí nevyhly ani začátkem 20. století. Její výrobní provoz se skládal z hutě, tažírny tyčoviny, skladu a správní budovy. V roce 1992 byl objekt prohlášen Ministerstvem kultury ČR kulturní památkou a od roku 1995 má soukromého vlastníka.²²⁴

5. 1. 2 Z mačkárny skla obchod a později rodinný dům

V roce 1890 byla postavena mačkárna č. p. 1134, nacházela se v dnešní ulici Růžová v Jablonci nad Nisou. V mačkárně se mačkaly především korálky. Od roku 1898 již neslouží svému původnímu účelu, nýbrž je využívána jako obchod. Po čtyřech letech, tj. v roce 1902, sloužil objekt jako pekařství a později jako kramářství. Postupem času se z něj stává rodinný dům, sloužící pouze k bydlení.²²⁵

5. 1. 3 Patrová mačkárna skla v Lučanech nad Nisou

Lučanský výrobce skleněného zboží Robert Gärtner si nechal v roce 1928 postavit mačkárnu skla, která se nacházela u jeho domu²²⁶ č. p. 606. Mačkárna byla poháněna elektromotorem. V roce 1932 bylo k mačkárně přistavěno patro podle projektu architekta Ing. Hugo Hübnera. Tato mačkárna stojí do dnešních dnů.²²⁷

5. 2 Kulturní památky

Na Jablonecku jsou do seznamu kulturních památek zapsané tři mačkárny skla, a to v Kokoníně (součást města Jablonce nad Nisou) mačkárna Korálek u domu č. p. 437, v Lučanech nad Nisou ev. č. 148 a v Josefově Dole č. p. 63.

5. 2. 1 Mačkárna Korálek

Mimo funkčních mačkáren skla existuje i mačkárna, která slouží jako soukromé muzeum, známá pod názvem Korálek. Začátkem 90. let 20. století ho založil pan Liboš

---

²²⁴ Lukáš BERAN, Vladislava VALCHAŘOVÁ, *Industriál Libereckého kraje*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2007, s. 133 a Památkový katalog Národního památkového ústavu (NPÚ), dostupné online: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/kompozicni-hut-tzv-scheiblerova-118722> [cit. 2019-12-07].

²²⁵ Lukáš BERAN, Vladislava VALCHAŘOVÁ, *Industriál Libereckého kraje*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2007, s. 133.

²²⁶ Dům byl postaven v roce 1926.

²²⁷ Lučany nad Nisou. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2013, s. 139.

Štryncl (bývalý technolog). Mačkárna Korálek se nachází na rozhraní katastrálního území Kokonína a Maršovic. Pan Liboš Štryncl se snaží zachovat mačkárnu v původním stavu, tak jako byla postavena v roce 1904, s pěti mačkářskými pecemi. Její provoz byl ukončen v roce 1975. Zajímavostí je, že se jedná o mačkárnu, která nebyla nikdy znárodněna. Otec pana Štryncla byl faktorem²²⁸ a po druhé světové válce převzal mačkárnu s domem jako konfiskát po skláři německého původu Emilu Hoffmanovi. Pan Štryncl pracoval v této mačkárně už od svého mládí. Interiér mačkárny je původní, doplněný mnoha exponáty, souvisejícími s prací v mačkárně. Návštěvníci zde uvidí mačkářskou pec, která se nejprve roztápí dřevem a poté se v ní topí černým uhlím, aby se dosáhlo požadované teploty 1300 stupňů Celsia. Před pecí stojí pracovní stůl, vedle mačkářské pece se nachází Kraussovo mačkadlo, umístěné na kamenném podstavci.²²⁹

5. 2. 2 Mačkárna skla v Lučanech nad Nisou

Mačkárna skla s ev. č. 148 se nachází v areálu venkovské usedlosti, která byla vybudována na přelomu 18. a 19. století. Tento typ usedlosti se skládal ze stodoly a z domu, ke kterému byla přistavěna mačkárna. Dříve tam stály i chlévy, ale ty byly časem zbořeny. Tento celý objekt byl chráněn kamennou zdí, která je v současné době zachována pouze částečně. V roce 2001 byl objekt zrekonstruován a od roku 2007 slouží k rekreačním účelům.²³⁰

5. 3 Mačkárny skla jako součást brusíren skla

Od přelomu 19. a 20. století se mačkárny skla ojediněle stavěly v blízkosti brusíren skla a stávaly se tak součástí jejich provozu. Takovým příkladem jsou stavby v Josefově Dole (č. p. 63) a ve Smržovce (č. p. 527 u Staffenovy brusírny a u brusírny č. p. 326).

5. 3. 1 Mačkárna skla s brusírnou č. p. 326

Mezi významné brusírny ve Smržovce patřila brusírna skla č. p. 326. Byla postavena začátkem 80. let 18. století Ferdinandem Görnerem. Brusírna fungovala na vodní pohon. Po smrti Ferdinanda Görnera v roce 1785 po něm zůstává manželka Tereza a sedm dětí. V roce 1786 se provdala za brusiče skla Franze Fischera. V roce 1813 Franz Fischer umírá a brusírnu přebírá jeho syn Franz Anton Fischer, který ji vlastní až do roku 1876. V tomto roce, a to 12. června, ji kupuje brusič skla Stefan Umann. Jeho bratr Josef vlastnil brusírnu č. p. 304, která se nacházela vedle zmiňované brusírny. Stefan Umann umírá 25. dubna 1910 a jeho nástupcem se stává syn Emil. Od roku 1919 brusírnu vlastnila firma Elias Palme se sídlem

²²⁸ Faktor byl zprostředkovatel mezi firmou a exportním domem.

²²⁹ Informace poskytl: Liboš ŠTRYNCL, majitel mačkárny a muzea Korálek.

²³⁰ Památkový katalog Národního památkového ústavu (NPÚ), dostupné online: <https://pamatkovykatalog.cz/usedlost-16390714> [cit. 2019-12-07].

v Kamenickém Šenově. V roce 1921 byla na původním místě vodního kola instalovaná Francisova turbína. O tři roky později, tj. v roce 1924, používá brusírna skla k výkonu práce elektromotor. Podle dobových pramenů se uvádí, že v místnosti může pracovat až šestnáct brusičů skla. Vedle brusírny byl v průběhu roku postaven sklad pro uhlí a dříví. V roce 1928 se brusírna dočkala přístavby. Objekt brusírny se dělil na pracovní a obytnou část. Pracovní část se nacházela v přízemí, kde kromě ní byly i dva pokoje a dvě kuchyně. Obytná část byla umístěna v patře. V roce 1936 místo obou kuchyní v přízemí vznikla vzorkovna, balírna a skladovací místnost. V roce 1937 změnila brusírna majitele, zakoupil ji Rudolf Seibt. V tomto roce přistavěl k brusírně mačkárnu skla.²³¹ Po skončení druhé světové války, tj. v roce 1945, spadl objekt pod státní správu. O tři roky později, tj. v roce 1948, byl začleněn do n. p. Jablonecké sklárny – Závod 04 Lustrové sklo Smržovka. V současné době je opět součástí soukromého vlastnictví.²³²

5. 3. 2 Mačkárna skla s brusírnou č. p. 527

Brusírna byla postavena pravděpodobně v 19. století, a to na vodní pohon. Vodní kolo mělo v průměru asi 4 metry. V 80. letech 19. století brusírnu přestavěli na secesní patrovou budovu. V přízemí se brousilo na sedmi brusných stolicích a v patře se nacházely obytné pokoje. Koncem 60. let minulého století tato brusírna vyhořela a od 70. let zmíněného století slouží až do dnešních dnů k bydlení.

Mačkárna skla ve Smržovce byla postavena u brusírny Dr. Fritze Staffena č. p. 527 v roce 1907, jako jednokomínová. Uvnitř mačkárny se nacházelo pět pecí na plyn, který byl ve Smržovce zaveden již od roku 1898. Mačkárna fungovala do první poloviny 50. let 20. století. Znovu se v ní pak začalo na krátkou dobu mačkat, a to v letech 1967 až 1968. Následně byl její provoz ukončen a postupně chátrala. Od roku 1997 probíhala rekonstrukce mačkárny, a to díky majiteli panu Jaroslavu Lipskému. V provozu je opět od roku 2000. V současné době se v mačkárně vyrábějí skleněné knoflíky, technické sklo do aut a letadel, svaté knížky a lustrové sklo.²³³

5. 3. 3 Mačkárna s brusírnou č. p. 1106 ve Smržovce

V roce 1922 postavil mačkárnu s brusírnou skla Pavel Menzel, smržovský výrobce skleněného zboží. Nacházela se v dnešní Roosweltově ulici. Kolaudace objektu byla

---

²³¹ MěÚ Smržovka, dokumentace k domu č. p. 326.

²³² Jan LAMÁČ, Miroslava LEDECKÁ, Petr NOVÝ, Poválečný vývoj sklářského průmyslu. Smržovka: Pohledy do historie dávné i nedávné. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2010, s. 135 – 136.

²³³ Christa PETRÁSKOVÁ, Tradiční výroba knoflíků. Smržovka: Pohledy do historie dávné i nedávné. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2010, s. 138 a informace poskytl: Jaroslav LIPSKÝ, majitel mačkárny ve Smržovce č. p. 527.

uskutečněna 28. srpna 1923.²³⁴ Jedná se o patrovou budovu postavenou u domu č. p. 896. V objektu byl umístěn byt majitele a jeho rodiny, ale také kanceláře a balárna. V mačkárně a brusírně se vyráběly převážně skleněné knoflíky. Pracovalo v ní údajně přes dvacet zaměstnanců. Ve druhé polovině 30. let 20. století se zmíněný provoz dále rozšířil, a to díky rozsáhlé přístavbě.

Po skončení druhé světové války, tj. v roce 1945, spadala mačkárna a brusárna, stejně tak jako zmíněný objekt č. p. 527, pod státní správu. Za tři roky, tj. v roce 1948, byly začleněny do n. p. Skleněná bižuterie a od roku 1952 se staly součástí n. p. ŽBS. O šest let později, tj. v roce 1958, zmíněné provozovny opět patřily pod n. p. Skleněná bižuterie. V roce 1978 dochází ke spojení dvou národních podniků, a to Skleněná bižuterie a ŽBS a vzniká nový koncernový podnik ŽBS. Od 90. let minulého století se v objektu č. p. 1106 ve Smržovce vyráběly mimo jiné například vánoční ozdoby. V současné době již neslouží k původním účelům.²³⁵

5. 3. 4 Brusárna a mačkárna č. p. 63 v Josefově Dole

Brusárna a mačkárna skla byla postavena v průběhu 19. až 20. století. Brusárna skla se nacházela v roubené přízemní chalupě a mačkárna skla hned vedle brusárny. Jedná se o zděnou domácí dílnu se dvěma komíny a sedlovou střechou. Ve druhé polovině minulého století byla přestavena a slouží stejně jako brusárna k rekreaci.²³⁶

5. 4 Popis stavby mačkáren skla

Od druhé poloviny 18. století se sklo zprvu nejčastěji mačkalo v chalupách, v místnosti nazvané černá kuchyň, a to pod jejím komínem. V pozdější době se začínají stavět malé huťky, které sloužily k mačkání skla, nebo se sklo mačkalo ve stodolách. První mačkárny skla se objevují na Jablonecku od první poloviny 19. století.

Mačkárny skla jsou malé domácí dílny, které se nacházely většinou blízko obytných domů mačkářů. Nejprve byly stavěné ze dřeva, pak z žulových kvádrů a později byly zděné. K jejich výstavbě se používalo pálených cihel. Měly sedlovou, ojediněle pultovou střechu, typickou pro období první republiky. Každá mačkárna skla je vlastně mačkářská dílna, někdy se objevuje i s přístavbou. Uvnitř mačkářské dílny se nacházela jedna nebo více mačkářských pecí. Mačkářské pece se vytápěly dřevem a uhlím, v pozdější době olejem a zemním plynem. Přístavba plnila funkci skladu skleněných výrobků, tyčoviny, popřípadě se tam ručně

---

²³⁴ Petr NOVÝ, Sklářství a související obory mezi válkami. Smržovka: Pohledy do historie dávné i nedávné. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2010, s. 117.

²³⁵ MěÚ Smržovka, dokumentace k domu č. p. 1106.

²³⁶ Památkový katalog Národního památkového ústavu (NPÚ), dostupné online: <https://pamatkovykatalog.cz/brusirna-skla-18017199> [cit. 2019-12-07].

rumplovalo nebo sejtovalo, nebo se tam skladovalo dřevo a uhlí.

Charakteristické pro mačkárny je umístění dymníku na vrcholu střechy. První mačkárny se však stavěly bez komínů, teprve od druhé poloviny 19. století mají jeden nebo dva typické vysoké štítové komíny.

Koncem druhé poloviny 19. století byly vydávány protipožární předpisy obsahující speciální nařízení pro mačkárny skla. Těmito předpisy se zakazovalo mačkat sklo ve stodolách a v dřevěných stavbách. Dále se nařizovalo, v jaké vzdálenosti se mají stavět mačkárny od obytných domů.²³⁷

V současnosti většina mačkáren neslouží již ke svým původním účelům. Jsou využívány především jako rekreační chaty, kůlny nebo garáže. Některé mačkárny byly postupem času zbourány, ovšem v některých se mačká dodnes.

5. 5 Mačkání

Rozlišujeme dvojí typ mačkání, a to mačkání u pece v mačkárnách skla nebo lampové mačkání, které se provozovalo v chalupách ve světnici.

5. 5. 1 Mačkání u lampy (stolu)

Poprvé s mačkáním skla začali dělníci, kteří vyráběli bižuterii, a to skleněné kameny a korálky. Pracovali většinou společně v rámci rodiny u sklářského stolu. Sklářský stůl byl umístěn ve světnici. V dolní části se nacházel šlapací kovářský měch, kterým se přiváděl vzduch k hořícím knotům. Můžeme říci, že fungoval jako kahan. Počet knotů souhlasil s počtem olovněných ohebných trubic, ukončených mosaznými špičkami. Špičky trubic sloužily k usměrňování plamene hořícího knotu. U sklářského stolu se pouze nemačkalo, také se zde vytvářely různé skleněné předměty, jakými byly například figurky, foukané perle, vánoční ozdoby, vinuté korálky a další dekorativní předměty. Technologický postup mačkání skla u lampy je jiný než u ručního mačkání při peci v mačkárnách. U sklářského stolu skláři pracovali s velmi tenkými skleněnými (lampovými) tyčinkami. Tyčinky měly menší průměry než je tomu u tyčí používaných v mačkárnách. Tyčinka se nahřála a sklo se potom vytvarovalo do formiček.²³⁸

5. 5. 2 Mačkání u mačkářské pece

V mačkárnách se mačkaly převážně skleněné knoflíky, bižuterní kameny, mačkané perle (korálky) a lustrové ověšky. Základní surovinou pro tyto drobné skleněné výrobky je tyčovina²³⁹, která je dlouhá 120 cm, průměr má 3 cm, má své číslo a barvu, nazvanou podle

---

²³⁷ Liboš ŠTRYNCL, Popis stavby mačkáren skla (nevydaný rukopis), s. 1 – 2.

²³⁸ František SOCHOR, Počátky sklářství na Železnobrodsku, in: ARS VITRARIA II. Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 1968, s. 84.

²³⁹ Říká se jim i skleněné mačkářské tyče nebo štangle.

kamenů.

Tyčovina se nejprve zhotovovala ručním tažením ve sklárnách nebo kompozičních hutích. Do konce první poloviny 20. století to bylo ve sklárnách firmy Josefa Riedela v Polubném, firmy Karla Riedela v Josefově Dole, ve sklárně Johanna Schorma v Janově nebo ve sklárně Josefa Priebische ve Mšeně. Tvar tyčoviny byl oválný nebo kulatý. Ruční tažení se v současné době používá pouze při kombinaci dvou barev tyčoviny. Od roku 1958 se začalo s výrobou strojního tažení tyčoviny. Tyčovina má díky stroji pravidelný tvar, což je velká výhoda oproti ručnímu tahu.²⁴⁰ V současnosti ji vyrábí podnik Preciosa Ornela v Desné, a to ve sklárně v Příchovicích.

Pro mačkání knoflíků, bižuterních kamenů, korálků a lustrových ověsků se musí nejprve skleněné tyče po jedné natavit v mačkářské peci. V dnešní době se nejčastěji mačkají knoflíky a korálky. Postup jejich mačkání je téměř stejný jako při mačkání bižuterních kamenů nebo lustrových ověsů.

5. 5. 2. 1 Postup při ručním mačkání skleněných knoflíků

V momentě, kdy nastane okamžik pro mačkání knoflíků, musí se konec tyčoviny nahřát v mačkářské peci. Po jejím nahřátí se za pomoci kleští vylisuje jeden nebo více kusů, které se následně odstříhnou nůžkami. Tyčovina se pak vloží zpět do pece. Takto se vše opakuje, až zůstane tyčovina v délce cca 5 až 10 cm.

Pokud se vylisuje pouze jeden kus, jedná se zpravidla o větší knoflík, který bude mít kovové ouško. Při tomto procesu se používají kleště bez pohyblivé jehly. Jestliže se vylisuje více kusů knoflíků, říká se tomu řádkování. Jsou to většinou malé a střední knoflíky se skleněným ouškem, k jejichž výrobě se použijí kleště s pohyblivou jehlou, která vytlačí i díрку na zadní straně knoflíku.

Vylisované knoflíky se dávají do chladicího prostoru, který se nachází v peci. Následně se přemístí do chladicí pece, kde se temperují přibližně 24 hodin. Dále nastává proces stříhání přebytečných okrajů za pomoci stříhacího strojeku a poté se zabrušují ostré okraje knoflíků na poloautomatu.

Za den se vymačká přibližně 3600 kusů knoflíků se skleněným ouškem a 300 až 500 kusů knoflíků s kovovým ouškem.²⁴¹

Dekorace, a to malování skleněných knoflíků²⁴² se provádí například v soukromé

---

²⁴⁰ Liboš ŠTRYNCL, Z technického pohledu (nevydaný rukopis), s. 7 – 9.

²⁴¹ Informace poskytl: Jaroslav LIPSKÝ, majitel mačkárny ve Smržovce č. p. 527.

²⁴² Knoflíky se z mačkáren musí nejdříve vytřídit podle velikosti a potom se před malováním (dekorováním) musí omýt. Zprvu se malují zlatem nebo platinou, potom se dají do elektrické vypalovací pece zahřáté na 580 stupňů Celsia po dobu půl hodiny. Po výpalu se knoflíky barví

firmě AG Plus v Jablonci nad Nisou.

5. 5. 2. 2 Mačkané perle (korálky)

Po natavení tyčoviny se za pomoci mačkářských kleští, které mají v horních a dolních čelistech formy (kaplíky) nebo za pomoci mačkadel vylisují skleněné výrobky. Následuje tzv. temperování v nádobě (v kanónech), zde dochází k ochlazení skla. Po obvodu namačkané perle vzniká lem neboli brok. Po určité době se sklo šitluje, nejčastěji v šestibokém bubnu. Jedná se o dřevěný sud s pískem, do kterého se nasypou perle a při otáčení sudu se brok od perle oddělí. Dříve byl buben roztáčen ručně klikou, nyní se využívá elektrické energie. Broky se dále využívají jako surovina pro výrobu tyčoviny. Síta nebo vibrační třídičky se používají pro tzv. sejtování, při kterém se oddělí výlisek a brok, pak následuje leštění pomocí křemičitého písku s vodou. Po leštění se provádí rumplování v rumplovacím sudu nebo stroji, do něhož se vloží perle spolu se sklářským pískem a nalije se do něj voda. Při otáčení dochází k omílání korálků, to znamená, že se odstraní stopy po broku. Předposledním procesem při výrobě perlí se stává broušení. Protože jsou všechny korálky po broušení matové, musí dojít k tzv. pálení, po kterém získají svůj lesk. Některé perle se například leští ohněm. Takovými korálky se pak říká ohňové perle neboli „ohňovky“. Jeden korálek je kompletně hotový za jeden až dva týdny.²⁴³

5. 5. 3 Mačkadla

Než se začala používat mačkadla, používaly se mačkářské kleště s formami. Nejprve se jednalo o dřevěné kleště, v pozdější době byly nahrazovány kleštěmi kovovými. V mačkárně skla s jednou pecí pracovali zpravidla dva mačkáři. Jeden mačkář pracoval s kleštěmi a ten druhý jehlou propichoval mačkané skleněné knoflíky nebo korále.

V průběhu 20. století zdejší mačkáři, zámečníci a strojaři vymysleli a sestrojili ruční, strojní a automatická mačkadla, která sloužila a slouží k ulehčení a zrychlení práce při mačkání skleněných korálků a knoflíků. Některá mačkadla mají v názvu příjmení svých zhotovitelů.

První ruční mačkadlo zkonstruoval a sestrojil zámečník a strojař pan Krausse z Nové Vsi v roce 1910. V průběhu dalších let pan Krausse ještě postavil mačkadla různých typů. Dalším typem ručního mačkadla bylo Kaplovo mačkadlo, známé pod lidovým názvem jako „Kaplovka“. Po druhé světové válce dochází k technickému vývoji mačkadel. V 50. letech 20. století bylo vyrobeno Kopalovo mačkadlo, které bylo vybaveno vačkou a elektrickým pohonem. Jednalo se o mechanické mačkadlo. V 70. letech zmíněného století n. p. ŽBS

---

různými odstíny barev a následně se znovu vypalují. Na některé z nich se ručně lepí šatonové kamínky proto, aby byl jejich vzhled zajímavější.

²⁴³ Informace poskytl: Petr MIKEZ, majitel mačkárny ve Vrkoslavicích.

vyrobil Maturovo mačkadlo. Jedná se o poloautomatické mačkadlo, které zpracovává za stejný čas až šestkrát více skla než umí mačkář vytvořit na „Kopalovce“. V tomto období vyvinul VÚSAB se sídlem v Jablonci nad Nisou bezbrokové mačkadlo neboli rotační mačkadlo.²⁴⁴

V současné době se používají v mačkárnách, jak mačkářské kleště, tak i Kopalovo a Maturovo mačkadlo.

5. 5. 3. 1 Rozdíl při mačkání na Kopalově a Maturově mačkadle

Od 70. let minulého století se používají v mačkárnách dvě technologie mačkání. Jedna z nich je mačkání skla na Maturových mačkadlech, kde se tyčovina nejprve rozbije na části, které se následně taví. Druhou technologií je mačkání na Kopalových mačkadlech, kdy se pouze nataví konec tyče v délce 5 – 7 cm, ze kterého potom mačkář vymáčkne na speciálním lisu polotovar perle.

Při použití Maturova mačkadla se rozbitá tyčovina vloží nejprve do keramického kelímku, který má různé velikosti. Ve spodní části má „výtokovou díru“ taktéž o různých velikostech. Tento keramický kelímek se položí do plynové komory, kde se tyčovina zprvu deformuje a potom „výtokovou dírou“ vytéká proužek skla. Sklo se pomocí kaplíků lisuje. Jedná se o tzv. „nekonečný řádek“, který se postupně seká.²⁴⁵

5. 5. 4 Mačkáři skla

Mačkář musel ovládat několik pracovních oborů, například byl dřevorubcem. Musel si umět samozřejmě s povolením pokácet stromy v lese, poté dřevo nařezat na špalky, které následně rozštípal a uložil. Dále byl uhlířem a pomocným dělníkem, protože si musel zajistit objednané uhlí, poté jeho přivezení a musel ho vhodně uložit do mačkárny. Můžeme říci, že byl i zedníkem, protože si musel většinou sám postavit mačkářskou pec někdy i za drobné pomoci druhých. Další profese byla profese strojního zámečnicka, jelikož si sám seřizoval mačkadla. V mačkárně měl zámečnický stůl se svěrákem a bruskou pro úpravu forem a jehel. Opravoval tam i mačkadla nebo mačkářské kleště. Také musel umět ovládat roztopení mačkářské pece, takže můžeme konstatovat, že byl topičem. Roztopení pece není jednoduchá záležitost, je závislé na teplotě komína a na venkovním počasí. Bylo nutné si vždy dřevo rozštípat na malá polínka a štěpinky. Před vlastním roztopením bylo nezbytné uklidit a vyčistit pec. K tomu se používalo příslušné náčiní. Pec se nejprve rozhořela za pomoci rozštípaného dřeva a potom se do ní přikládalo uhlí v místě nahřívacího otvoru pro skleněnou tyčovinu. Mačkář musel umět správně topit, nesmělo to být ani málo, ani moc. Oheň musel

---

²⁴⁴ Liboš ŠTRYNCL, Z technického pohledu (nevydaný rukopis), s. 14 – 17.

²⁴⁵ Liboš ŠTRYNCL, Z technického pohledu, (nevydaný rukopis), s. 18.

být jasný a čistý. Mačkář také musel prohlížet každý kus uhlí, který přikládal do pece. Uhlí nesmělo být rozpraskané, protože by se nečistoty z něj mohly dostat na roztavené konce tyčoviny a tím by se znehodnotilo mačkané zboží.

Práce mačkáře stejně tak jako brusiče skla je velmi fyzicky namáhavá práce. Velmi často trpěli různými nemocemi, zvláště v oblasti obličeje, krku a hrudníku. Bylo to způsobeno tím, že mačkář seděl velmi blízko pece, kde mělo ohniště vysokou teplotu. Trpěl také na nemoci, které zatěžovaly jeho pohybový aparát, zvláště pak ruce a páteř. Příčinou byla desetihodinová pracovní doba, ale také sálající teplo zepředu a velký chlad zezadu a od nohou, protože stál většinou na studené betonové podlaze.²⁴⁶

5. 5. 5 Rumplovny

Jedná se o technické stavby nebo o obytné domy, které jsou buď dřevěné, nebo zděné. Stavěly se u vodních toků tak, jako brusírny skla na vodní pohon. Z mačkáren skla se dovezly do rumploven, za pomoci například trakařů nebo koňského povozu, namačkané a ošitlované korále. Každá rumplovna na vodní pohon měla vodní kolo na horní vodu s průměrem cca dva metry. Rumplovalo se v přízemí ve strojovně, kde byly transmise, které roztáčely dřevěné bubny. Bubny se točily přibližně týden. Od druhé poloviny 20. století se rumpluje pomocí rumplovacího stroje (míchačky) nebo rumplovacího sudu poháněného elektřinou. Korálky se v nich točí přibližně jeden až dva dny. Rumplovny se dnes většinou nacházejí v továrních objektech.²⁴⁷

---

²⁴⁶ Liboš ŠTRYNCL, Z technického pohledu (nevydaný rukopis), s. 12 – 14.

²⁴⁷ Liboš ŠTRYNCL, Z technického pohledu (nevydaný rukopis), s. 19.

6. Budování cest a dopravy na Jablonecku

Od středověku až do začátku 19. století vedly Jabloncem staré obchodní stezky, které pokračovaly do Semil, Krkonoš, Hodkovic nad Mohelkou, Liberce nebo dokonce až do Slezska.

V dřívějších dobách existovaly v Jablonci dvě zemské cesty. Tou první byla Hamrštická²⁴⁸, která vedla z Lužice přes Liberec do Jablonce a dále pokračovala do Železného Brodu. Zmíněná stezka se stala velmi důležitou cestou pro rozvoj sklářského průmyslu. Druhou zemskou cestou byla tzv. Pražská cesta, která vedla od Turnova do Dalešic, pokračovala přes Jablonec a Horní Černou Studnici směrem ke Smržovce. Jednalo se o velmi uzounké, kamenité a strmé cesty, které vedly přes hluboké lesy.

6. 1 Dopravní prostředky a sklářské nebo brusičské stezky a cesty

První sklářské hutě se stavěly v lesích (lesní sklárny) daleko od osídlené krajiny kvůli potřebě hlavního zdroje suroviny - dřeva, potřebného pro otop a výrobu potaše. Od 18. století dochází k postupnému zániku těchto starých sklářských hutí, z důvodu vymýcení lesů v jejich okolí.

Polotovary ze skláren přepravovaly do brusíren nejčastěji ženy v nůších nebo na dvoukolových vozících, tažených často psem. Mačkárny skla na Jablonecku používaly k přepravě sklářských tyčí a výrobků především koňské povozy.

O distribuci finálních výrobků se zpočátku starali sami hutímistři. Od 18. století se začali objevovat první obchodníci se sklem, kteří se věnovali pouze jeho distribuci. Sklo vykupovali u výrobců a přepravovali ho často v krosně nebo na trakaři, jenž nadlehčovali popruhem, který měli zavěšen přes týl hlavy. S tím jak se zvětšovaly trhy, byly později k přepravě využívány formanské vozy tažené dvěma nebo třemi páry koní.

Na trakaři, ale i v nůších, v krosnách nebo na povozech byly sklářské výrobky uloženy nejčastěji v dřevěných bednách nebo v pytlích, vystlaných slámou a senem.

Dalším typem cest pro přepravu sklářských výrobků byly tzv. sklářské stezky. Nejznámější z nich byla „Hutní cesta“, která vedla z Kristiánova přes údolí Blatného potoka k bývalé sklárně Karlova huť a pokračovala dále do Bedřichova. Odtud vedla přes Hraničnou až do Rýnovic. Další významnou cestou se stala „Jezdecká stezka“, kterou nechal přestavět Franz Riedel²⁴⁹ v roce 1828, ta vedla z Josefova Dolu na Jizerku.²⁵⁰

Důležitou cestou pro brusiče skla byla Brusičská cesta²⁵¹. Začínala už v Dolních

²⁴⁸ Jméno dostala cesta po železnobrodských hamrech.

²⁴⁹ Vlastnil sklárnu v Josefově Dole, ale i na Jizerce, tu postavil v letech 1828 – 1829.

²⁵⁰ Miloslav NEVRLÝ, *Kniha o Jizerských horách*. Ústí nad Labem, 1981, s. 313.

²⁵¹ Dnes nese název: Mlýnská cesta.

Lučanech, dále pokračovala podél řeky Lužická Nisa a vedla do Jabloneckých Pasek.²⁵²

Díky rozvinutému průmyslu se začalo s budováním nového dopravního spojení, především se stavbou zemské silnice, a to mezi lety 1847 až 1849. Tato silnice vedla z Liberce, přes Vratislavice do Jablonce. Odtud pokračovala Jabloneckými Pasekami do Lučan, přes Smržovku směrem do Tanvaldu. Z Tanvaldu mířila přes Potočnou, Polubný do Kořenova, dále do Harrachova a jejím cílem byl Trutnov. Dříve ji nazývali jako Krkonošskou nebo také jako silnici arcivévody Štěpána.

Po této rozsáhlé stavbě se pokračovalo s budováním menších okresních silnic. První okresní silnice se začala stavět v letech 1857 až 1858, vedla z Jablonce, přes Kokonín do Hodkovic nad Mohelkou. O čtyři roky později započala stavba nové okresní silnice, která vedla z Jablonce do Železného Brodu a v dalším roce byla prodloužena až do Malé Skály. V následujících letech 1864 až 1866 došlo k propojení Železného Brodu s Tanvaldem.

Nesmíme zapomenout také na stavby obecních silnic. Nejstarší z nich byla postavena v roce 1869 a spojovala Rýnovice se Mšenem a její konečná sahala až do Janova. Nejdůležitější však bylo vybudování silnice mezi Jabloncem a Rychnovem v období 70. až 80. let 19. století.²⁵³ S ní následně souvisí pozdější výstavba tramvajové trati propojující obě zmíněná města.

Rozkvět skláren se datuje do druhé poloviny 19. století, a to zásluhou výstavby železničních tratí, které umožnily dostatečné zásobování hutí surovinami. Do skláren se tak přiváželo především uhlí, potřebné pro vlastní provoz sklárny a naopak ze skláren se odvážely skleněné výrobky.

Nejvýznamnější stavbou v tomto období se stalo budování železnice, propojující Liberec s Pardubicemi. Výstavba začala v roce 1855 a skončila v roce 1859. Tato železniční trať se vyhnula Jablonci, ale vedla přes Rychnov. V roce 1875 byla na této trati v Železném Brodě postavena odbočka do Tanvaldu.

Koncem 19. století se zasloužil „sklářský král“ Josef Riedel o vybudování železniční dráhy, po níž se dováželo černé uhlí do Dolního Polubného pro tamní továrny a hlavně pro jeho sklárny. Černé uhlí vozili z Waldenburgu²⁵⁴ přes hraniční přechod v Královci, od něho pokračovali přes Trutnov, Starou Paku, Železný Brod až do Tanvaldu. Odtud se pak rozváželo uhlí do různých okolních továren. V roce 1899 byla zahájena stavba ozubnicové dráhy, která

---

²⁵² Lučany nad Nisou. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2013; str. 45.

²⁵³ Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 97 – 98.

²⁵⁴ Dříve město patřilo Prusku, od roku 1918 patří Polsku a jmenuje se Walbrzych.

vedla z Tanvaldu přes Dolní Polubný, Kořenov až do Harrachova²⁵⁵. Stavba trati byla dokončena v roce 1902 a 30. června téhož roku byl zahájen její provoz. Na této trati byly vybudovány dvě vlečky, které vedou do bývalých Riedelových skláren. První z nich spojovala sklárnu v Desné, nachází se za Desenským tunelem. Druhou najdeme v Dolním Polubném, a to za Dolnopolubenským tunelem, odkud vlečka vede do Příchovické sklárny. Obě zmiňované vlečky jsou ještě v dnešní době plně funkční, ale v zimním období se nákladní přeprava na trati nevyužívá.²⁵⁶

Jablonec se dočkal svého železničního spojení v roce 1884 a to na trati směrem do Liberce. O deset let později byla tato trať prodloužena z Jablonce přes Lučany a Smržovku do Tanvaldu. Uvedené vlakové spojení propojilo všechna průmyslová města, která patřila v 19. století v této oblasti k vysoce vyspělým. Byla to města Liberec, Jablonec a Tanvald.²⁵⁷

K dalšímu typu dopravy na Jablonecku patřila nákladní a poštovní tramvajová doprava²⁵⁸, kterou zavedly do provozu JED roku 1900. Musím se však vrátit na začátek, a to ke zrodu tramvají. V roce 1898 bylo vydáno oprávnění k provozování osobní a nákladní tramvajové dopravy v Jablonci. Provoz nákladní přepravy byl zahájen 5. října 1900 na trati Plynárna – Rýnovice, která měřila 2,249 km. V Rýnovicích se tato trať napojovala na osobní linku č. 1, která vedla do Janova, kde byla její konečná stanice.²⁵⁹

Tato nákladní tramvajová doprava plnila svoji důležitou funkci, především rozvážela suroviny pro jablonecký pivovar, pily a hlavně dovážela pro sklárny uhlí a potřebné suroviny. Zároveň sloužila k odvozu hotových skleněných výrobků. Jednotlivé sklárny si postupně budovaly svoje vlečky, celkem byly čtyři. První vlečka vedla do sklárny Josefa Priebische ve Mšeně. Druhá směřovala do rýnovických skláren Leopolda Riedela a třetí vlečka se nacházela ve sklárně Hirschmann v Hraničné. Tyto zmíněné tři vlečky byly dány do provozu v roce 1903 a zrušeny v roce 1950. Poslední čtvrtá, byla dána do provozu v roce 1912 a spojovala sklárnu Johanna Schorma v Janově nad Nisou. Provoz na ní byl zrušen ve 30. letech 20.

---

²⁵⁵ Trať je vedena se stoupáním až 58 promile. Jedná se o největší stoupání v České republice. Na některých úsecích byla použita Abtova dvoupásová ozubnice. Od roku 1992 je trať prohlášena Ministerstvem kultury ČR za kulturní památku. V dnešní době slouží jako turistická atrakce.

²⁵⁶ 100 let trati Tanvald - Kořenov - Harrachov 1902-2002. Zdice: Saxi, 2002; str. 3 – 25.

²⁵⁷ Pavel VURSTA, 100 let železnice Jablonec n. N. – Smržovka – Tanvald. Smržovka: MěÚ Smržovka, 1994, s. 4 – 6.

²⁵⁸ Na nákladní tramvajovou dopravu byly zakoupeny dvě dvojnápravové elektrické lokomotivy, které byly vyrobeny v roce 1899 ve Štýrském Hradci. Tyto lokomotivy měly i svá označení a to „Gablonz“ a „Reichenau“. Byly pojmenovány podle měst Jablonce a Rychnova. Dále se používaly vlečné vozy, které dodaly Ringhofferovy závody. V roce 1950 byly obě elektrické lokomotivy vyřazeny z provozu a za dva roky sešrotovány.

²⁵⁹ Marek HOFMAN, Historie tramvajové dopravy na Jablonecku v letech 1900 – 1969 (se zvláštním zřetelem na meziměstskou trať Liberec – Jablonec). Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, 2011, s. 39 – 41.

století.²⁶⁰ U této tramvajové dopravy docházelo k prodlevám v doručování zásilek, protože se zboží muselo nejprve třídit a teprve potom došlo k vlastnímu doručení. Ve 30. letech 20. století koupily JED nákladní automobily a začaly provozovat automobilovou spediční službu, jejímž úkolem bylo rozvážet zásilky na určené místo. Oproti nákladní tramvajové přepravě zde byla určitá výhoda, a to především v rychlosti doručování. Vytváří se tak velká konkurence pro nákladní tramvajovou dopravu. Za druhé světové války dochází k omezení automobilové dopravy z důvodu nedostatku paliva a pneumatik a tak opět hlavní roli sehrála tramvajová doprava. V roce 1950 byla nákladní a poštovní tramvajová doprava v Jablonci nad Nisou zrušena.²⁶¹

V dnešní době se k dopravě využívá nákladní automobilová doprava, která je rychlejší a spolehlivější.

---

²⁶⁰ Archiv občanského sdružení Boveraclub.

²⁶¹ Marek HOFMAN, Historie tramvajové dopravy na Jablonecku v letech 1900 – 1969 (se zvláštním zřetelem na meziměstskou trať Liberec – Jablonec). Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, 2011, s. 39 – 41.

7. Obchod s jabloneckým sklem a bižuterií

První zmínky o obchodnících s jabloneckým sklem jsou doloženy od druhé poloviny 17. století a od 18. století k tomu přibylo obchodování s jabloneckou bižuterií. Prvními doloženými obchodníky byli Julian Unger, Christian Weiss a Johann Franz Schwann. Centrem obchodu v 18. století se stala například Zásada, Loužnice, Smržovka, nebo Lučany nad Nisou a v pozdějším období k nim přibyly i další obce. Jablonecké sklo a bižuterii ve zmíněném století vyvážely do zahraničí i obchodní společnosti z Kamenického Šenova nebo z Nového Boru. Obchodníci nejčastěji používali k přepravě skla a bižuterie formanské vozy, trakaře nebo krosny.

V průběhu 19. století začínají jablonecké sklo a bižuterii vyvážet jablonecké exportní firmy a s tím souvisí i výstavba nových exportních domů. Jednalo se například o firmy Eduarda Dresslerra, Wilhelma Klaara nebo sourozenců Mahlových, a to Wilhelma a Jakoba. Tyto výrobky se vyvážely nejčastěji do Německa, Itálie, Francie, Polska. Dále do Ruska, Turecka, Severní a Jižní Ameriky, do Afriky a do Asie. Nejčastěji se vyvážely kromě skla, skleněné bangle, korále a jablonecké knoflíky.

Za první světové války se vyváželo jablonecké sklo a bižuterie pouze do Německa, Bulharska a do roku 1915 do Itálie. Vše se postupně stabilizovalo až vznikem samostatné Československé republiky. Úpadek exportu nastal v období hospodářské krize, nástupem Adolfa Hitlera k moci a vypuknutím druhé světové války.²⁶²

Po skončení druhé světové války, tj. v roce 1945, spadaly exportní firmy pod státní správu a dohled na ně měl národní správce. Za dva roky, tj. v roce 1947, byly součástí Společné národní správy jabloneckých vývozních domů. 1. srpna 1948 vznikla Československá akciová společnost pro vývoz skla se sídlem v Praze a o rok později, tj. v roce 1949, se přejmenovala na Skloexport, do kterého byly začleněny exportní firmy zabývající se vývozem skla. 1. července téhož roku vznikla pobočka Skloexportu v Jablonci nad Nisou.²⁶³

7.1 Jablonex – jablonecká exportní společnost

Jablonex²⁶⁴ vznikl v Jablonci nad Nisou v roce 1952, kdy se osamostatnila jablonecká pobočka Skloexportu. Stal se jediným podnikem, který vyvážel výrobky jablonecké bižuterie. V Jablonci nad Nisou byly v tomto roce, tj. v roce 1952, pro provoz vývozní společnosti

²⁶² Zbyněk ČERNÝ, Jaroslav LUBAS, Petr NOVÝ, Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007, s. 49 – 54.

²⁶³ Dagmar PATOČKOVÁ a kolektiv, JABLONEX. 50 let ve světě bižuterie. Jablonec nad Nisou: Jablonex, a. s. – odbor Vnějších vztahů, 2002, s. 1 – 8.

²⁶⁴ Název Jablonex je složenina dvou slov, a to jabloneckého a exportu.

přestaveny městské budovy, které doposud sloužily k jiným účelům, na kanceláře, balírny a sklady. Prvním ústředním ředitelem se stal Oldřich Micka, který zastával funkci až do roku 1955.

V roce 1953 se Jablonex stal akciovou společností PZO. V tomto roce bylo zavedeno 16 komoditních organizačních obchodních skupin. Jednalo se o různé zastoupené obory jabloneckého zboží, mezi které patřily například perle a perličky, skleněná bižuterie, skleněné knoflíky, vánoční ozdoby nebo kovová bižuterie.

V roce 1958 začala stavba budovy nového sídla Jablonexu, která byla dostavena o tři roky později, tj. v roce 1961. V tomto novém sídle se nacházelo vše, co bylo dříve rozptýleno po městě (kanceláře, sklady a balírny). Budova sloužila kromě jiného i jako reprezentativní budova, kam jezdili zákazníci z celého světa.

V roce 1965 dochází k organizační změně obchodních skupin v PZO Jablonex, místo komoditních skupin vznikají skupiny teritoriální. V témže roce navštívil PZO Jablonex kosmonaut Jurij Gagarin.

Od druhé poloviny 50. let 20. století se výrobky bižuterie vyvážely téměř do celého světa. Pokud chtěl PZO Jablonex navázat obchod se zahraničím, musel vyslat své delegáty, aby prodávané zboží obchodním partnerům představili. Nejvíce PZO Jablonex vyvážel do Sovětského Svazu, Mongolska, USA, Mexika, Jugoslávie, Austrálie, Kanady, Egypta, západního Německa a na Kubu.²⁶⁵

V 80. letech 20. století byl vyhlášen nejlepším podnikem zahraničního obchodu. Mezi další významné PZO patřil například Motokov a Strojexport, které se však zabývaly vývozem strojírenského zboží.

Po Sametové revoluci, tj. v roce 1989, se PZO Jablonex přejmenoval na Jablonex, a. s. pro zahraniční obchod. O tři roky později nesl název pouze Jablonex, a. s. V roce 1999 došlo k dalšímu přejmenování podniku, a to na Jablonex Holding s. r. o., který byl zrušen v roce 2005 a v témže roce se novým majitelem stal Jablonex Group, a. s..²⁶⁶

Budova Jablonexu slouží nadále k obchodním účelům. V současné době se zde nachází sídlo Svazu výrobců skla a bižuterie s největší prodejnou skleněných a bižuterních výrobků ve střední Evropě. Jmenuje se „PALACE PLUS“ a nabízí výrobky třiceti bižuterních firem z Jablonecka. Prodávají se tu perle a perličky, vánoční ozdoby, skleněné figurky a šperky. Kromě bižuterie si tu zákazník může zakoupit i užitkové sklo, které pochází

---

²⁶⁵ Dagmar PATOČKOVÁ a kolektiv, JABLONEX. 50 let ve světě bižuterie. Jablonec nad Nisou: Jablonex, a. s. – odbor Vnějších vztahů, 2002, s. 20 – 29/ 60 – 74.

²⁶⁶ Petr NOVÝ, Jablonecká bižuterie. Praha: Grada, 2008, s. 147 – 149.

z Crystalexu Nový Bor nebo ze sklárny Bohemia Poděbrady.²⁶⁷

---

²⁶⁷ Propagační materiál: PALACE PLUS.

8. Výstavy skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

Od 19. století se výrobci skla z Jablonecka účastnili světových a průmyslových výstav. Bylo zde prezentováno luxusní zboží, novinky ze světa skla a bižuterie, ale i broušené a mačkané sklo, a to především skleněné knoflíky.

Jablonečtí výrobci skla a bižuterie se prvně objevili na výstavě, která se konala v Praze v roce 1829. Mezi výrobci z Jablonecka²⁶⁸, kteří se výstavy zúčastnili, nechyběla ani nejvýznamnější firma té doby, a to firma Josefa Pfeiffera & Co²⁶⁹. Na dalších výstavách konaných v Praze²⁷⁰ už nikdy jablonecké zboží nechybělo.

Na výstavách zaměřených na výrobu skla a bižuterie se vystavovalo pouze kvalitní (luxusní) zboží, dále to byly novinky, kterými se chtěli výrobci pochlubit dříve, než se dostanou na trh. V době konání výstav se toto zboží v hojném počtu prodávalo.

Další významnou výstavou, které se zúčastnili jablonečtí výrobci skleněného a bižuterního zboží, byla výstava ve Vídni, konaná v roce 1873. V průběhu této výstavy došlo k pádu vídeňské burzy, která měla za následek hospodářskou krizi, dopadající na veškerý průmysl. V některých odvětvích průmyslu trvalo i několik desítek let než se znovu vzpamatoval.

V roce 1891 se konala Jubilejní zemská výstava v Praze, které se neúčastnili čeští Němci, protože byla zaměřená především na české výrobky. Němci následně však v roce 1906 pořádali svoji výstavu v Liberci, která nesla název: „Výstava českých Němců“.²⁷¹

Než se dostaneme k samotným bižuterním a sklářským výstavám v Jablonci, zmíním bych se, že se již dříve konaly tzv. Průmyslové výstavy, které se pořádaly od 70. let 19. století. Průmyslové výstavy v Jablonci zavedl jablonecký Průmyslový a vzdělávací spolek. Tyto výstavy zpravidla trvaly přibližně měsíc.

První výstava skla a bižuterie byla uspořádána v roce 1871 v Jablonci. Probíhala v chlapecké obecné a měšťanské škole. V dalších letech Jablonce pořádal různé výstavy, například v roce 1912 to byla výstava, jenž nesla název: „Výstava uměleckých prací a návrhů pro jablonecký průmysl“. Tehdy se vystavovalo v jabloneckém divadle. Výstava s názvem: „Sklo a šperk“ se konala v roce 1926. Probíhala v jablonecké uměleckoprůmyslové škole, kde se prezentovaly kromě jabloneckých výrobců i sklářské a umělecké školy. Mezi ně patřily

---

²⁶⁸ Výstavy se zúčastnilo šest firem z Jablonecka.

²⁶⁹ Například Josef Pfeiffer ml. - syn zakladatele firmy, která se představila již v roce 1829 na výstavě v Praze. Byl starostou Jablonce a v roce 1855 se zúčastnil se svojí firmou světové výstavy v Paříži. Jeho vystavené výrobky získaly stříbrnou a bronzovou medaili.

²⁷⁰ Další výstavy se konaly v roce 1831 a v roce 1836.

²⁷¹ Jana NOVÁ, Historie výstav bižuterie v Jablonci nad Nisou (1. část). Jablonecký měsíčník, ročník 2011, číslo 3, s. 15.

školy z Kamenického Šenova, Karlových Varů, Nového Boru, Teplic, Železného Brodu a samozřejmě i z jablonecké uměleckoprůmyslové školy. Následně se výstavy konaly pravidelně až do začátku vypuknutí druhé světové války, kdy je válečný konflikt na čas zastavil.²⁷²

Tradice výstav byla v Jablonci nad Nisou obnovena koncem 40. let 20. století. V roce 1949 se konala výstava: „Sklo a bižuterie s podtitulem Závazek a chloubá“. Tato výstava byla pořádána v uměleckoprůmyslové škole, kde se navázalo na dřívější tradici. V těchto letech nebyla sklářská a bižuterní výroba snadná, protože minulý režim kladl větší zájem spíše o těžký průmysl. Avšak tato situace netrvala dlouho, brzy se všichni přesvědčili, že výrobky ze skla a bižuterie vynášejí exportem více peněz než výrobky z jiných průmyslových odvětví.²⁷³

Koncem 50. a začátkem 60. let minulého století se začaly využívat moderní výstavní metody. Prostory výstav byly vyzdobeny a pro návštěvníky se uspořádaly doprovodné estrády a módní přehlídky. V roce 1959 se konala výstava bižuterie v Jablonci nad Nisou. Jednalo se o první celostátní výstavu, která se jmenovala „Bižuterie pro celý svět“. Na této výstavě se prezentovali téměř všichni výrobci bižuterie z celého Československa. Pořadatelem výstav v Jablonci nad Nisou se stalo Sdružení podniků jablonecké bižuterie. Výstava se konala v hotelu Praha, kde při zahájení probíhala módní přehlídka, na které manekýny předváděly zdejší bižuterii. Dalším prostorem výstavy byla budova Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. V muzeu byly pro návštěvníky připraveny ve vitrínách výrobky z bižuterie a dokonce se zde objevily i skleněné figurky od Jaroslava Brychty, které prezentoval na výstavě EXPO v Bruselu.²⁷⁴ V roce 1960 se uskutečnila druhá celostátní výstava, ta probíhala na výstavišti v Brně. O rok později, tj. v roce 1961, byla zorganizována třetí celostátní výstava a ta se konala opět v Jablonci nad Nisou. Vystavovalo se ve dvou prostorách, a to v Muzeu skla a bižuterie a v Domě osvěty. Ten se stal základem pro postavení budoucího výstaviště. Na této výstavě se prezentovala bižuterie vyrobená z let 1800 až do roku 1950. V roce 1962 a 1963 se opět konaly v Jablonci nad Nisou celostátní výstavy zaměřené na bižuterii.

Od roku 1965 se začaly pořádat mezinárodní výstavy bižuterie vždy ve tříletém intervalu, došlo tak ke zrušení celostátních výstav pořádaných každým rokem.²⁷⁵

---

²⁷² Jana NOVÁ, Jablonecké výstavy 1959 – 1987. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2011, s. 9 – 12.

²⁷³ Jana NOVÁ, Historie výstav bižuterie v Jablonci nad Nisou (3. část). Jablonecký měsíčník, ročník 2011, číslo 5, s. 19.

²⁷⁴ Jana NOVÁ, Historie výstav bižuterie v Jablonci nad Nisou (3. část). Jablonecký měsíčník, ročník 2011, číslo 5, s. 19.

²⁷⁵ Jana NOVÁ, Jablonecké výstavy 1959 – 1987. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2011, s. 19 – 24.

V roce 1965 se v Jablonci nad Nisou konala I. mezinárodní výstava bižuterie, která byla zahájena 11. července a trvala do 29. srpna a probíhala v nově otevřeném výstavišti. Vystavovalo se ve dvou pavilonech. První, pavilon A, byl určen pro československé výrobce a pro zahraniční výrobce sloužil pavilon B.²⁷⁶ Scénáristou výstavy se stal Jindřich Santar, architektem Karel Palenta, Josef Flejšar a Antonín Beneda byli jejími výtvarníky.²⁷⁷ Tématem výstavy byla živá a neživá příroda. Návštěvníci mohli obdivovat bižuterii, která byla vystavena buď v obřích akváriích, ve kterých plavaly živé ryby, nebo se bižuterie nacházela přímo ve voliérách s papoušky. Dalším výstavním pozadím byla kůra stromů nebo mech. Během konání výstavy fungovala letecká přeprava mezi Prahou a Libercem. Jednalo se o službu aerotaxi, která létala čtyřikrát denně. I. mezinárodní výstavu bižuterie navštívilo přes tři sta tisíc návštěvníků.

II. mezinárodní výstava bižuterie²⁷⁸ probíhala v Jablonci nad Nisou v roce 1968. Výstava se konala v Muzeu skla a bižuterie²⁷⁹ a zároveň na výstavišti. Tématem výstavy byly pohádky. Vybralo se dvanáct známých pohádek z celého světa, které jistě patří mezi klenoty. Výtvarníci²⁸⁰ namalovali jednotlivé výjevy pohádek, do kterých vložili bižuterní výrobky (šperky, náušnice, náhrdelníky).

III. mezinárodní bižuterní výstava Jablonec '71²⁸¹ se konala v uvedeném roce, tj. 1971. Tématem výstavy byla Rajská zahrada. Výstavu doplňovaly módní přehlídky, na kterých manekýny představily nové trendy bižuterie.

O tři roky později, tj. v roce 1974 se uskutečnila IV. mezinárodní výstava bižuterie²⁸², která nesla název „Proměny“. Jednalo se o bižuterní a zároveň o módní výstavu.

V roce 1977 se konala jubilejní V. mezinárodní výstava bižuterie Jablonec '77, kde se prezentovalo veškeré bižuterní zboží. Zajímavostí na této výstavě bylo, že nebyla rozdělena na československou a zahraniční část, takže bylo možné okamžité srovnání jednotlivých výrobků.

V roce 1980 proběhla VI. mezinárodní výstava bižuterie Jablonec '80. Tato výstava se

---

²⁷⁶ Výstava „JABLONEC 65“ s mezinárodní účastí: Přehlídka krásy a půvabu. Noviny Jablonecka, ročník 1965, číslo 2, str. 3.

²⁷⁷ Přehlídka bižuterie z celého světa. Jablonecké noviny, ročník 1965, číslo 18, str. 3.

²⁷⁸ Scénář pro výstavu napsal Jindřich Santar, architektem byl Aleš Beneda. Ti byli oceněni komisí Zlatou výstavní medailí.

²⁷⁹ V Muzeu skla a bižuterie vystavovali své práce žáci z uměleckých škol z Československa i ze zahraničí.

²⁸⁰ Mezi výtvarníky, kteří namalovali obrazy, patří: Theodor Pištěk, Jaroslav Vožniak, Vincenc Vingler, Bedřich Dlouhý, Květoslav Bubeník, Oldřich Šimáček a Josef Flejšar.

²⁸¹ Scénáristou byl Jindřich Santar, který připravoval výstavu naposledy. Architektky výstavy byli Aleš Beneda a Vladimír Hora a k výtvarníkům patřila Eva Švankmajerová a Věra Drnková-Zářecká.

²⁸² Architektky této výstavy byli Aleš Beneda a Vladimír Hora.

nesla „v duchu“ významných společenských, hospodářských a politických událostí. Tématem výstavy byl vztah ženy k módě a bižuterii, druhým tématem se stalo 35. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou. Zajímavostí na výstavě byla velká prosvětlená mapa světa, která ukazovala návštěvníkům, kam všude se bižuterie exportuje. Tou dobou se vyvážela do 110 zemí světa. Mapu navrhl PZO Jablonex.

V roce 1983 se uskutečnila VII. mezinárodní výstava bižuterie Jablonec '83. V tomto roce došlo ke stavebním úpravám celého prostoru výstaviště. Byla vybudována nová fontána, která se nacházela u vstupu.

Další mezinárodní výstava bižuterie se nekonala v roce 1986, tak jak bychom všichni čekali, nýbrž o rok později, tj. v roce 1987. Tématem výstavy byl Vesmír jako prostor mírové spolupráce.²⁸³

Od roku 1965 až do roku 1987 vystupovali na mezinárodních výstavách bižuterie, skla a porcelánu v Jablonci nad Nisou naši populární zpěváci, skupiny, ale i orchestry, jako například Orchestr Karla Vlacha, Taneční orchestr Československého rozhlasu (TOČR), který řídil Karel Krautgartner, Orchestr Václava Hybše nebo jablonecký orchestr pod taktovkou Jiřího Pecháčka. Mezi populární zpěváky, kteří v Jablonci vystupovali, patřil například: Waldemar Matuška, Karel Štědrý, Karel Gott, Eva Pilarová, Karel Hála, Jaromír Mayer, Helena Vondráčková, Václav Neckář, Marta Kubišová, Valerie Čižmárová, Yveta Simonová, Milan Chladil, Miluška Voborníková, Jitka Zelenková, Václav Neckář, Petra Černocká, Milan Drobný, Pavel Bartoň, Karel Černoch nebo Michal Tučný. Z hudebních skupin můžeme jmenovat Olympic, Mefisto, Fešáky, KTO (s Waldemarem Matuškou a Olgou Blechovou – Matuškovou), Bacily (s Václavem Neckářem) a především jablonecké skupiny, a to Syncom, Volupsije, Farmáře, Jizerskou protěž (dnešní Country Sisters) nebo Samorosty. Tito zpěváci a hudební skupiny vystupovali v jabloneckém letním kině, v tehdejší Divadle Julia Fučíka a ve venkovním amfiteátru jabloneckého výstaviště. Na jabloneckém výstavišti a v divadle se dvakrát představilo pražské divadlo Rokoko se svými estrádními programy s názvem „Rokokokoktejl“ v roce 1965 a „Orloj“ v roce 1968, ale i další pražské divadlo Semafor se svým estrádním programem, který se jmenoval „Půlnoční odpoledne“ z roku 1971.

Po skončení výstavy v roce 1987 se začala plánovat následující mezinárodní výstava, která se měla uskutečnit v roce 1990. Nikdo však netušil, že poslední mezinárodní výstavou bude výstava z roku 1987. Údajně hlavním důvodem, proč se dále výstavy nepořádaly, byl prý: „minimální přínos výstav pro výrobu a vývoz bižuterie“. Druhým důvodem byl důvod

---

²⁸³ Jana NOVÁ, Jablonecké výstavy 1959 – 1987. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2011, s. 74 – 135.

politický, protože koncem roku 1989 se změnila společnost hlavně po stránce politické. Neméně podstatné bylo zrušení s. p. Jablonecká bižuterie. Po roce 1989 na dlouhou dobu mezinárodní výstavy bižuterie zanikají. Pouze v roce 1991 se uskutečnila kontrakční výstava Svazu výrobců bižuterie.²⁸⁴

Mimo těchto mezinárodních výstav bižuterie se pořádaly mezinárodní výstavy skla a porcelánu. I. mezinárodní výstava skla a porcelánu se konala v roce 1973. Na této výstavě prezentovaly své výrobky tuzemské národní podniky, mezi něž patřily: Průmysl jablonecké bižuterie, Užité sklo Nový Bor, Sklounion Teplice, Tatrasklo Trnava, Karlovarský porcelán Stará Role, Průmysl technického skla Praha a Ústředí uměleckých řemesel Praha. Ze zahraničí přijely předvést svoji produkci ze skla a porcelánu firmy z Maďarska, Polska, Francie, SRN, ale i z Rakouska. Výstavní expozici navštívil potomek slavného sklářského rodu Riedelů Claus J. Riedel. Výstavy probíhaly ve stejném duchu i v dalších letech. V roce 1976 se uskutečnila II. mezinárodní výstava skla a porcelánu, III. se pak konala v roce 1979. K další výstavě mělo dojít v roce 1982, ale ta už se neuskutečnila. V muzeu skla a bižuterie byla uspořádána pouze menší výstava, věnovaná 270. výročí založení sklárny v Harrachově. V 80. letech 20. století se konaly v Jablonci nad Nisou již pouze dvě výstavy, zaměřené na skleněné výrobky. Ta první se datovala k roku 1984 a jmenovala se: „Československé sklo '84“. O rok později, tj. v roce 1985, se konala poslední výstava představující sklářství a nesla název: „Výstava skla československých a zahraničních sklářských umělců '85“.²⁸⁵

V roce 2008 vznikl projekt Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou s názvem „Mezinárodní trienále Jablonec 2008“. Od té doby se trienále koná každé tři roky. Od roku 2014 se přidalo sklo, a tím i nový název „Mezinárodní trienále skla a bižuterie“. Jedná se o výstavy skla, bižuterie a šperků, které byly vytvořeny vždy za poslední tři roky. Od roku 2012 pořádá Svaz výrobců skla a bižuterie pravidelně každý rok výstavy s názvem „Křehká krása“. Na těchto výstavách se prezentují české sklářské a bižuterní firmy. V současné době jsou tyto výstavy opět doplněny módními přehlídkami a bohatým kulturním programem.

---

²⁸⁴ Jana NOVÁ, Jablonecké výstavy 1959 – 1987. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2011, s. 138 – 139.

²⁸⁵ Jana NOVÁ, Historie výstav bižuterie v Jablonci nad Nisou (9. část). Jablonecký měsíčník, ročník 2011, číslo 12, s. 15.

9. Současná osobnost sklářského a bižuterního průmyslu na Jablonecku

V loňském roce oslavil své 90. narozeniny pan Jaroslav Hlubůček mladší, který se již osmdesát let aktivně věnuje jablonecké bižuterii a sklářství, a to díky svému otci panu Jaroslavu Hlubůčkovi staršímu. Jako dítě pomáhal v rodinné firmě a v mládí zde mačkal a brousil skleněné polotovary. Jeho otec se narodil 26. listopadu 1896 a zemřel 18. července 1964. Vyučil se strojním zámečником, ale celý svůj život zasvětil práci se sklem.

V roce 1910 postavil Jaroslav Hlubůček starší v Železném Brodě v Jirchařské ulici č. p. 50 přízemní budovu, ve které se nacházela mačkárna²⁸⁶ a rumplovna²⁸⁷. O čtyři roky později, tj. v roce 1914, přistavěli k budově brusírnu skla poháněnou vodní turbínou. Voda se využívala z potoku Žernovnik. Mimo vodní turbíny se v té době používala k pohonu brusů i elektřina, protože množství vody v potoce bylo kolísavé.

„Firma Jaroslav Hlubůček“ byla založena ve 20. letech 20. století. V roce 1933 byla přistavěna další, a to manipulační budova, která sloužila jako sklady. Firma vyráběla skleněnou bižuterii, skleněné ověšky, broušené perle nebo bílé perle. Fungovala až do roku 1948, kdy byla začleněna do n. p. Železnobrodské sklo a její objekt sloužil až do roku 1989 jako sklady. V současné době se tu nachází firma Misamo, s. r. o., která se zabývá ruční výrobou šperků.

9. 1 Jaroslav Hlubůček mladší

Narodil se 10. února 1929 v Železném Brodě manželům Jaroslavu a Marii Hlubůčkovým. Jeho tatínek byl sklářský podnikatel v Železném Brodě. Jaroslav Hlubůček nejprve studoval Obchodní akademii pro zahraniční obchod v Turnově, a poté v Jablonci nad Nisou, kde maturoval v roce 1949. Chtěl studovat Vysokou školu ekonomickou v Praze, ale z politických důvodů a díky rodinnému původu mu to umožněno nebylo. Po maturitě začal pracovat v n. p. Železnobrodské sklo, pak šel na tři roky na vojnu k Pomocným technickým praporům (PTP) a po vojně pracoval jako vedoucí obchodního domu Jiskra v Liberci. Po nějakém čase se opět vrátil do n. p. Železnobrodské sklo a od roku 1968 až do roku 1989 pracoval na Novém závodě Bižuterie v Jablonci nad Nisou, jako vedoucí polotovarů výlisků. Po revoluci začal podnikat v bižuterním oboru, a to až do roku 2009.

V roce 1991 byl u zrodu Svazu výrobců bižuterie²⁸⁸, jemuž předsedal. V roce 1992 stál

---

²⁸⁶ V mačkárně pracovalo pět mačkářů, ale pomáhali jim i domácí mačkáři, kteří pracovali i pro další firmy. Pocházeli z Jirkova a Bratříkova.

²⁸⁷ Z Klokočí se dovážel sklářský písek pro rumplovnu.

²⁸⁸ Mezi jeho členy patří nejdůležitější výrobci skla, bižuterie, bižuterních polotovarů (skleněných perlí a perliček, strojně broušených a leštěných bižuterních kamenů), svítidel a lustrových ověsů, mincí a medailí. Dále mezi ně patří zlatníci a šperkařští výrobci, výrobci broušených křišťálových figurek, knoflíků a vánočních ozdob. Dalšími členy jsou obchodní organizace, odborné školy (SŠRaS Jablonec

u založení Hospodářské komory České republiky, ale i u založení Okresní hospodářské komory v Jablonci nad Nisou (rok 1993), kde vykonával osm let funkci předsedy.

Jaroslav Hlubůček mladší získal několik ocenění, například od Hospodářské komory ČR „Merkurovu medaili“ (v roce 2013) a v roce 2014 „Řád Zlatého Vavřínu“. V roce 2016 byl oceněn statutárním městem Jabloncem nad Nisou medailí „Pro meritis“ za zvýšení prestiže města. Koncem roku 2019 bylo Jaroslavu Hlubůčkovi ml. uděleno ocenění, a to „Pocta hejtmána Libereckého kraje“, které si převzal v Oblastní galerii v Liberci.²⁸⁹

---

n. N.; SUPŠ a VOŠ Jablonec n. N.; SUPŠ a VOŠ Turnov a SUPŠ sklářská, Železný Brod) a Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. V roce 2009 se změnil název, a to na "Svaz výrobců skla a bižuterie".

²⁸⁹ Informace poskytl: Jaroslav Hlubůček mladší.

Závěr

Cíle, které jsem si určil k vypracování této práce, jsem splnil. Vybral jsem si osm okruhů, které jsou charakteristické pro sklářství a bižuterní průmysl v našem regionu. V každé oblasti tématu jsem popisoval jeho historický vývoj a obsah jeho profese.

Diplomová práce badatelsky přispěje těm, kteří v našem regionu žijí, především bývalým, ale i současným pracovníkům ve sklářském a bižuterním průmyslu.

Mezi typické obory ve sklářství patřilo v našem regionu mačkání a broušení skla, které se vykonávalo v brusírnách a mačkárnách skla. Mačkárny skla a mačkání skla je typické pro oblast Jizerských hor. Nikde jinde v České republice se nenachází takové velké množství těchto sklářských dílen jako v tomto regionu. V dřívějších dobách mačkání a broušení skla patřilo na Jablonecku k základní obživě obyvatelstva.

Muzeum skla a bižuterie bylo založeno v Jablonci v roce 1904 a o sedm let později, v roce 1911, bylo poprvé zpřístupněno veřejnosti. Tento stav trval až do vypuknutí druhé světové války, tj. do roku 1939, kdy bylo muzeum uzavřeno. V roce 1949 byla jeho činnost obnovena. Sbírkový muzea se poté stěhovaly do bývalé exportní budovy, která patřila jablonecké firmě Zimmer a Schmidt. V těchto prostorách sídlí dodnes.

Na závěr svého bádání jsem navštívil nejstarší fungující sklárnu v České republice, která je v provozu 308 let.

Jedná se o sklárnu Nový Svět v Harrachově, která byla založena v roce 1712 Eliášem Müllerem na jilemnickém panství hrabat Harrachů. V roce 1764 prodal Hans Josef Müller sklárnu Harrachům, kteří ji vlastnili až do roku 1943, kdy ji prodal Jan hrabě Harrach Rudolfovi Endlerovi²⁹⁰. Osudovým rokem byl pro sklárnu rok 1945, kdy v květnu zmiňovaného roku došlo k jejímu znárodnění. Nově se jmenovala Harrachovy sklárny Nový Svět – Harrachov a byla začleněna pod n. p. Borské sklárny Nový Bor. O tři roky později se stala součástí n. p. Železnobrodské sklo a od roku 1958 byla opět spravována n. p. Borské sklo. V roce 1974 spadala sklárna pod vedení o. p. Crystalex Nový Bor a její výrobky byly opatřeny značkou Bohemia Glass. V roce 1993 bylo schváleno odtržení harrachovské sklárny od Crystalexu a 1. července téhož roku došlo k prodání sklárny nynějšímu majiteli panu JUDr. Františku Novosadovi. Sklárna nese název „Sklárna Novosad & syn“. V současné době pracuje ve sklárně přibližně třicet sklářů, z toho jsou pouze tři brusiči.

Unikátem sklárny je funkční brusírna skla, která byla dána do provozu už v roce 1895, je poháněna transmisemi a vodní turbínou.²⁹¹

---

²⁹⁰ Rudolf Endler se stal od roku 1939 ředitelem sklárny v Harrachově.

²⁹¹ Firemní archiv sklárny Novosad & syn.

Poznatky, které jsem při psaní diplomové práce získal, jsem využil i ve svém nynějším zaměstnání.

Od roku 2016 pracuji ve Vlastivědném muzeu a galerii v České Lípě jako historik a etnograf. Vykonávám rovněž práci památkáře. Jedná se o odbornou činnost v oboru památkové péče, kde například provádím průzkum a upravuji dokumentaci památek. Jsem také kurátorem sbírkových a mobiliárních fondů, s tím souvisí tvoření sbírek a správa významných a rozsáhlých mobiliárních fondů. Další mojí pracovní náplní je příprava muzejních výstav a zajišťování doprovodných programů společně s výstavním oddělením, ale také psaní do odborných periodik, jako například do Vlastivědného sborníku Bezděz.

Od listopadu roku 2016 mi byl ředitelem VMG, panem Ing. Zdeňkem Vitáčkem, schválen vědecko – výzkumný úkol, jenž nesl název „*Mačkárný a brusírny skla na Českolipsku a Jablonecku*“. Byl zaměřen na historický vývoj, technologický proces a stavební rozdíly brusíren skla na Jablonecku a Českolipsku. Dále jsem se zabýval mačkárnami skla na Jablonecku. Výsledkem tohoto vědecko – výzkumného úkolu vznikla minulý rok výstava ve Vlastivědném muzeu a galerii v České Lípě, zahájená vernisáží 10. dubna 2019. Na výstavě se návštěvník nejprve seznámil se stručným vývojem sklářství na Českolipsku a Jablonecku²⁹², dále pak s historií a technickým popisem brusíren a mačkáren skla. V průběhu 18. – 19. století byly na Českolipsku mimo klasické brusírny založeny specializované provozy – brusírny a leštírny zrcadel²⁹³, které byly poháněny vodním pohonem. Samostatná část byla věnována dopravním prostředkům, které sloužily sklárnám, brusírnám a mačkárnám skla. Závěrečná část výstavy byla zaměřena na tři témata, která se samotnou výstavou nespojovala. Jednalo se o zajímavosti ze sklářství a bižuterie. Návštěvníkovi přiblížila firmu Elias Palme & Co., dále výstavy skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou a úspěchy čtyř veřejně známých osobností, které pracovaly ve sklářském a bižuterním průmyslu. Ve vitrínách a v prostoru ambitu byly vystaveny předměty, související s tématem výstavy. Většina z nich pocházela ze sbírek Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě. Konec výstavy byl datován k 17. listopadu 2019.

---

²⁹² Tyto dva regiony jsou v oblasti sklářství propojeny již od 16. století.

²⁹³ O jejich vznik se zasloužil rod Kinských, podnikající ve sklářském průmyslu v okolí Nového Boru. Vzácným zachovaným souborem jsou stavby v údolí Svitávky jižně od Lindavy. Jedná se o dům č. p. 309 a 311 se zděným klenutým přízemím, kde byly dílny s hrázděným patrem. O něco mladší dům č. p. 308 je postaven v neogotickém stylu pod mohutnou skálou. Nedílnou součástí je i rozsáhlá soustava náhonů, jejíž část je vedená podzemím a podzemní lomy, ve kterých byl získáván brusný písek. Provoz brusíren byl ukončen v polovině 20. století.

Seznam pramenů a literatury

Archivy a archivní fondy

Archiv občanského sdružení Boveraclub.

Firemní archiv sklárny Novosad & syn.

Firemní archiv firmy Vitrum.

Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou (SOkA Jablonec nad Nisou): Fond: MEISSNER, Josef – osobní fond Jablonec nad Nisou, Sg.: B 843, inv. č. 7490, Die Glasschleiferei im Isergebirge. 150 s.

Rodinný archiv firmy Glass Halama.

Muzea

Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou:

Sbírka Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou: Podsbírka: Historické sklo (od počátku po 1918).

Sbírka Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou: Podsbírka: Knoflíky.

Sbírka Muzea skla a bižuterie: Podsbírka: Kovová bižuterie.

Sbírka Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou: Numizmatická podsbírka.

Sbírka Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou: Podsbírka: Skleněná bižuterie.

Tištěné prameny

LACINA, Lubor: Bedřichovská kronika vypravuje. Díl I. – Od počátku do r. 1937. Vydal: Obecní úřad v Bedřichově, 2007. 41 s.

KULÍŠKOVÁ, Alžběta: Kamenářství a sklářství v díle Josefa Václava a Jany Scheybalových. (Průvodce výstavy.) Turnov: Muzeum Českého ráje, 2012. 16 s.

MENCLOVÁ, Jarmila; MENCL Vojtěch: Osudy jedné obce Jablonecka, Albrechtice v Jizerských horách. Vydal: Obecní úřad v Albrechticích v Jizerských horách, 2000. 52 s.

RYDLOVÁ, Eva: Janovské kulturní stezky. Jablonec nad Nisou: Spolek přátel obce Janov nad Nisou, 1998. 24 s.

ŠVÁSTA, Jaroslav: Mačkárny a mačkáři obce Maršovice u Jablonce nad Nisou, 2016. 32 s.

URBANCOVÁ, Jana: Památník sklářství v Jizerských horách Kristiánov, Nová Louka - Lesní zámeček. (Propagační materiál.) Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie, 1992.

URBANCOVÁ, Jana: Putování krajem skla a bižuterie. Jablonec nad Nisou: Okresní úřad, Informační centrum Městského úřadu a Muzeum skla a bižuterie, 1999. 32 s.

Příležitostní tisky

100 let trati Tanvald - Kořenov - Harrachov 1902-2002. Zdice: Saxi, 2002. 152 s.

NÝVLTOVÁ, Dana: Protržená přehrada na Bílé Desné 1916 – 2016, Město Desná a Albrechtice v Jizerských horách, 2016. 30 s.

PATOČKOVÁ, Dagmar a kolektiv: JABLONEX. 50 let ve světě bižuterie. Jablonec nad Nisou: Jablonex, a. s. – odbor Vnějších vztahů, 2002; 157 s.

VURSTA, Pavel: 100 let železnice Jablonec n. N. – Smržovka – Tanvald. Smržovka: MěÚ Smržovka, 1994. 43 s.

Časopisy, noviny a sborníky

BRESTOVANSKÝ, Petr; HALBICHOVÁ, Jana; STARÁ, Marcela: Předběžné výsledky archeologického výzkumu sklárny v Bedřichově v Jizerských horách, in: Archeologia technica 14. Brno, 2003; str. 35 – 41.

HOŘENÍ, Jaroslav: V ohni se z trubek rodí zkumavky a baňky. Noviny 5 + 2 dny – Jablonecko, ročník 2013, číslo 10, str. 6.

KOLKA, Miroslav; PEŘINA, Ivan: Brusírný skla na vodní pohon v povodí Kamenice, in: Minulosti Českého Švýcarska: sborník příspěvků ze semináře 2014. Krásná Lípa: Správa Národního parku České Švýcarsko, 2015; str. 171 – 193.

KOLISCH, Heinz: Broušení skla v údolí Kamenice. Jizerské a Lužické hory. Vydalo: Občanské sdružení Náš kraj, ročník 1999, číslo 1, str. 14.

LUBAS, Jaroslav: Nová Ves slaví 380 let od první písemné zmínky o obci 4. část, in: Zpravodaj od pramene Nisy, ročník 2014, číslo 7; str. 1 – 3.

NOVÁ, Jana: Historie výstav bižuterie v Jablonci nad Nisou (1. část). Jablonecký měsíčník, ročník 2011, číslo 3, str. 15.

NOVÁ, Jana: Historie výstav bižuterie v Jablonci nad Nisou (3. část). Jablonecký měsíčník, ročník 2011, číslo 5, str. 19.

NOVÁ, Jana: Historie výstav bižuterie v Jablonci nad Nisou (9. část). Jablonecký měsíčník, ročník 2011, číslo 12, str. 15.

NOVÝ, Petr: Renesanční sklárny ve Mšeně a Huti. KRKONOŠE. Měsíčník o přírodě a lidech. Vydává: Správa KNP, ročník 1999, číslo 5, str. 24 – 25.

NOVÝ, Petr: Vzlety a pády sklářského a bižuterního průmyslu v období socialismu. Sklář a keramik, ročník 2013, číslo 7 – 8, str. 163 – 167.

NOVÝ, Petr: Životní pouť sklářského podnikatele Leopolda Riedela (1846 – 1926). Sklář a keramik, ročník 56 (2006), číslo 11, str. 293 – 297.

PILOUS, Vlastimil: Brusírenské rybníčky, unikát Jizerských hor. Krkonoše – Jizerské hory. Vydává: Správa KNP, ročník 2016, číslo 7; str. 32 – 34.

President republiky na Jablonecku. Noviny Jablonecka, ročník 1965, číslo 30, str. 1.

Přehlídka bižuterie z celého světa. Jablonecké noviny, ročník 1965, číslo 18, str. 3.

SOCHOR, František: Počátky sklářství na Železnobrodsku, in: ARS VITRARIA II. Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 1968, str. 79 – 89.

TOMANDL, Mojmir: Brusírny skla na vodní pohon v povodí řeky Kamenice, in: ARS VITRARIA 6, Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 1979, str. 23 – 32.

TOMANDL, Mojmir: Význam dřeva pro sklářské hutě v Jizerských horách, in: ARS VITRARIA II. Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 1968; str. 7 – 34.

VEVERKA, David: Brusírny skla na vodní pohon v oblasti Jablonecka, in: Vesnické technické památky V., Sborník referátů ze semináře. Vysoké Mýto: Regionální museum ve Vysokém Mýtě, 2014; str. 181 – 189.

Výstava „JABLONEC 65“ s mezinárodní účastí: Přehlídka krásy a půvabu. Noviny Jablonecka, ročník 1965, číslo 2, str. 3.

Zanikající řemesla: Brusiči skla. Jablonecký měsíčník, ročník 2008, číslo 2; str. 16.

Zanikající řemesla: Mačkáři. Jablonecký měsíčník, ročník 2008, číslo 4; str. 16.

Nevydané rukopisy

HOFMAN, Marek: Historie tramvajové dopravy na Jablonecku v letech 1900 – 1969 (se zvláštním zřetelem na meziměstskou trať Liberec – Jablonec). Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, 2011. 68 s.

NÝVLTOVÁ, Dana, Mgr.: Firmy v Desné v Jizerských horách, 2014. 5 s.

ŠTRYNCL, Liboš: Popis stavby mačkáren skla. 2 s.

ŠTRYNCL, Liboš: Z technického pohledu. 19 s.

Internetové zdroje

NOVÝ, Petr: Z historie "Zenknerhütte" I. Des Fourská sklárna v Antonínově v 18. a na počátku 19. století. Sklo, doba, lidé - vydání 21/2005, dostupné online: <http://www.glassrevue.com/news.asp@nid=4251.html> [cit. 2019-12-07].

Památkový katalog Národního památkového ústavu (NPÚ), dostupné online: <https://pamatkovykatalog.cz/brusirna-skla-15062801> [cit. 2019-12-07].

Památkový katalog Národního památkového ústavu (NPÚ), dostupné online: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/kompozicni-hut-tzv-scheiblerova-118722> [cit. 2019-12-07].

Památkový katalog Národního památkového ústavu (NPÚ), dostupné online: <https://pamatkovykatalog.cz/usedlost-16390714> [cit. 2019-12-07].

Památkový katalog Národního památkového ústavu (NPÚ), dostupné online: <https://pamatkovykatalog.cz/brusirna-skla-18017199> [cit. 2019-12-07].

Literatura

BERAN, Lukáš; VALCHAŘOVÁ, Vladislava: Industriál Libereckého kraje. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2007. 281 s. ISBN 978-80-01-03798-0.

BERÁNEK, Jan: Svárovská stávka 1870. Praha: Rovnost, 1951. 93 s.

BURSOVÁ, Veronika: Hospodářské a sociální postavení sklářských dělníků na Jablonecku v období první Československé republiky (1918 – 1938), Liberec: Bor, 2016. 108 s. ISBN 978-80-87607-61-9.

ČERNÝ, Zbyněk; LUBAS, Jaroslav; NOVÝ, Petr: Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku. Žehušice: Městské knihy, 2007. 263 s. ISBN 978-80-86699-49-3.

DOBROVOLNÝ, Bohumil: Příruční slovník vědy a techniky. Praha: Práce, 1979. 253 s.

DRAHOTOVÁ, Olga a kolektiv: Historie sklářské výroby v českých zemích. I. díl. Od počátků do konce 19. století. Praha: Academia, 2005. 760 s. ISBN 80-200-1287-7.

FISCHER, Karl R.: Von der Glasindustrie im Isergebirge. Prag, Palais Clam-Gallas: Verlag "Deutsche Arbeit". 13 s.

FRAGNER, Benjamin; ZIKMUND, Jan: Co jsme si zbořili. Praha: České vysoké učení technické, 2009. 142 s. ISBN 978-80-01-04387-5.

FENDRICHOVÁ, Kristýna; KRUPKOVÁ, Eva; NOVÝ, Petr: Zásadský ráj. Příběh českých perliček. Vydala: Preciosa Ornela, a. s. Zásada, 2018. 245 s. ISBN 978-80-86397-30-6.

Kapitoly z dějin revolučního dělnického hnutí na Jablonecku. Jablonec nad Nisou: OV KSČ a ONV, 1976. 208 s.

KAŠPAR, Jan: Jablonec nad Nisou. Stručný průvodce sedmi stoletími města. Jablonec nad Nisou: Informační centrum Městského úřadu v Jablonci nad Nisou: Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou: Městská galerie MY, 2006. 94 s.

KIRSCH, Roland a kolektiv: Historie sklářské výroby v českých zemích. Od konce 19. století do devadesátých let 20. století. II. díl/2. Praha: Academia, 2003. 569 s. ISBN 80-200-1104-8.

KLIMEŠ, Lumír: Slovník cizích slov. 3. vyd., Praha: SPN, 1985. 816 s.

KLIMEŠ, Pavel; LOUDA, Jiří; MEJZROVÁ, Jana: Typická architektura Krkonoš a Jizerských hor. Vydala Správa Krkonošského národního parku, 2010. 60 s.

KUTNAR, Gerhard: Chronologie Josefova Dolu. Josefův Důl, 2010. 39 s.
Lučany nad Nisou. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2013. 176 s. ISBN 978-80-87100-21-9.

Malý encyklopedický slovník A – Ž. Praha: Academia, 1972. 1456 s.

NEVRLÝ, Miloslav: Kniha o Jizerských horách. Ústí nad Labem, 1981. 367 s.

NOVÁ, Jana: Jablonecké výstavy 1959 – 1987. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2011. 157 s. ISBN 978-80-86397-13-9.

NOVÝ, Petr: Ingrid: víc než jen značka. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2012. 155 s. ISBN 978-80-86397-14-6.

NOVÝ, Petr: Jablonecká bižuterie. Praha: Grada, 2008. 168 s. ISBN 978-80-247-2250-4.

NOVÝ, Petr: Lisované sklo a krystalerie v Jizerských horách. Historie výroby – sklárny – rafinerie – export. Vydala: Ornela a. s. – Desenské sklárny Desná v Jizerských horách ve spolupráci s Muzeem skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2002. 222 s. ISBN 80-86397-01-7.

NOVÝ, Petr: Nová Louka – Kristiánov: Historie a současnost sklářských osad. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci a Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2007. 96 s. ISBN 978-80-87100-02-8.

NOVÝ, Petr: Soumrak perličkového kraje. Vyprávění o skleněné bižuterii, osudech sklářů, sekacích strojích a Lučanské pozdvižce z 29. ledna 1890. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2011. 128 s. ISBN 978-80-87100-14-1.

SCHEYBALOVÁ, Jana: Kraj kolem Jizery (kresby: Josef V. Scheybal a fotografie: Bohumil Jakoubě). Vydalo nakladatelství Jakoubě v Jablonci nad Nisou, 1996. (2.vyd.) 176 s. ISBN 80-901972-3-X.

SCHEYBALOVÁ, Jana; SCHEYBAL, Josef V.: Krajem skla a bižuterie. Vydalo nakladatelství Jakoubě v Železném Brodě, 1998. 192 s. ISBN 80-901972-5-6.

Smržovka: Pohledy do historie dávné i nedávné. Vydalo nakladatelství Romana Karpaše v Liberci, 2010. 256 s. ISBN 978-80-87100-13-4.

Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl (A-G). Praha: Libri, 2001. 621 s. ISBN 80-7277-043-8.

URBAN, Stanislav: Jablonec nad Nisou. Minulost a přítomnost města. In: DOUBEK, Jiří (ed.): Jablonec nad Nisou. Martin/Ústí n. L, 1975. 200 s.

ŽÁK, Ladislav: Katastrofa na Bílé Desné. MěÚ v Desné a Povodí Labe a. s., Hradec Králové, 1996. 64 s.

Seznam zkratek

a. s.	akciová společnost
ČNB	Česká národní banka
č. p.	číslo popisné
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
ev. č.	evidenční číslo
JED	Jablonecké elektrické dráhy
LIAZ	Liberecké automobilové závody
n. p.	národní podnik/y
o. p.	oborový podnik/y
PZO	Podnik zahraničního obchodu
s. p.	státní podnik/y
s. r. o.	společnost s ručením omezeným
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
VMG	Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
VÚSAB	Výzkumný ústav skla a bižuterie
ŽBS	Železnobrodské sklo

Seznam příloh

Příloha I.

Antonínovská, tzv. Zenkerova sklárna v Josefově Dole

Příloha II.

Janovská sklárna Vitrum

Příloha III.

První parní brusírna ve Smržovce

Příloha IV.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon na Mariánské Hoře

Příloha V.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon v Janově nad Nisou na Velkém Semerinku (ev. č. 1187)

Příloha VI.

Pohled na bývalou brusírnu skla na vodní pohon v Janově nad Nisou na Velkém Semerinku (ev. č. 1187)

Příloha VII.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon v Janově nad Nisou na Malém Semerinku (ev. č. 1213)

Příloha VIII.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon v Karlově (ev. č. 315)

Příloha IX.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon v Josefově Dole (ev. č. 992)

Příloha X.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon v Josefově Dole (ev. č. 887)

Příloha XI.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon v Lučanech nad Nisou (č. p. 192)

Příloha XII.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon (č. p. 190) v Lučanech nad Nisou

Příloha XIII.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon v Desné v Jizerských horách

Příloha XIV.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon v Železném Brodě (č. p. 290)

Příloha XV.

Bývalá brusírna skla na vodní pohon (č. p. 144) v Lučanech nad Nisou

Příloha XVI.

Fotografie místa, kde stávala brusírna skla na vodní pohon (č. p. 144) v Lučanech nad Nisou

Příloha XVII.

Interiér brusírny skla na vodní pohon v Lučanech nad Nisou, autor Josef Pikora, 1928

Příloha XVIII.

Vodní rezervoár (akumulační nádrž) před brusírnou skla na vodní pohon v Josefově Dole (ev. č. 922)

Příloha XIX.

Vyobrazení brusírny skla se Schwamkrugovou turbínou, transmisními rozvody a sklářskými brusy

Příloha XX.

Stará mačkárna skla v Horním Tanvaldě

Příloha XXI.

Mačkárna skla na Jablonecku

Příloha XXII.

Bývalá mačkárna skla na Nové Vsi (č. p. 407)

Příloha XXIII.

Mačkárna skla na Nové Vsi u domu č. p. 237

Příloha XXIV.

Bývalá mačkárna skla ve Skuhrově (č. p. 3)

Příloha XXV.

Bývalá mačkárna skla na Maršovicích (č. p. 142)

Příloha XXVI.

Mačkárna Korálek v Maršovicích

Příloha XXVII.

Funkční mačkárna skla s pultovou střechou v Maršovicích (č. p. 27)

Příloha XXVIII.

Interiér mačkárny skla s mačkáři

Příloha XXIX.

Mačkání knoflíků, mačkář Klement Rýdl

Příloha XXX.

Fotografie bývalé tovární mačkárny skla na Dolní Černé Studnici

Příloha XXXI.

Bývalá mačkárna a brusírna skla ve Smržovce (č. p. 1106)

Příloha XXXII.

Pohlednice Smržovky, přibližně kolem roku 1910, se záběrem na Staffenovu brusírnu a mačkárnu (č. p. 527)

Příloha XXXIII.

Mačkárna knoflíků (č. p. 527) Jaroslava Lipského

Příloha XXXIV.

Formanský vůz z druhé poloviny 19. století ve sbírce Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Příloha XXXV.

Nákladniště ve Mšeně (součást Jablonce nad Nisou) s motorovými vozy nákladní tramvajové dopravy

Příloha XXXVI.

Druhá vlečka na „Zubačce“ v Dolním Polubném, za Dolnopolubenským tunelem, odkud vlečka vede do Příchovické sklárny

Příloha XXXVII.

Fotografie části výrobků skleněné bižuterie, které vyráběla firma Jaroslava Hlubůčka st. v Železném Brodě

Příloha XXXVIII.

Pan Jaroslav Hlubůček mladší